

ÉRTEKEZÉSEK

a történeti tudományok köréből.

Harmadik kötet. 1873.

I. Szám. Egy főbenjáró per a XVII. századból. Nagy Ivántól. 1873. 33 l. 10 kr. — II. Szám. Adalék 1352-ből az Arany Bulla néhány cikkének alkalmazásához és magyarazáshoz. Wenzel Gusztávtól. 1873. 15. l. 10 kr. — III. Szám. Adalék az erdélyi szászok történetéhez az Andranum előtti időből. Wenzel Gusztávtól. 1873. 24. l. 10 kr. — IV. Szám. Trentsini Chák Máté kortársai. Botka Tivadartól. 1873. 71 l. 30 kr. — V. Szám. Rajzok Erdély államéletéből a XVIII. században. Szilágyi Ferencztől. 1873. 135 l. 50 kr. — VI. Szám. Tanulmányok a gothok művészetéről. Hensslermannlérétől. 1874. 24 l. egy képtáblával 10 kr. — VII. Szám. A magyarországi avar leletekről. Pulszky Ferencztől. 1874. 12 l. 10 kr. — VIII. Szám. Felsőbüki Nagy Pál emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1874. 64 l. 30 kr. — IX. Szám. Palugyay Imre emlékezete. Keleti Károlytól. 1874. 10 l. 10 kr. — X. Szám. Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. Frankói Vilmostól. 1874. 92 l. 30 kr.

Negyedik kötet. 1874.

I. Szám. Napolyi történelmi kutatások. Övöry Lipóttól. 1874. 17. Ára 10 kr. — II. Szám. Stibor Vajda. Életrajzi tanulmány. Wenzel Gusztáv rendes tagtól. 70 kr. — III. Szám. Júda, Izrael és Áram. Történelmi tanulmány. Beöthy Leótól. 60 kr. — IV. Szám. Az egri vár 1687-diki feladásának alkupontjai és a törökök maradékai Egerben. Balassy Ferenc lev. tagtól. 50 kr. — V. Szám. A pelásg kérdés mai állása a jobbágyok a helleknél és rómaiaknál. Ribáry Ferencztől. 30 kr. — VI. Szám. Pömflinger Márk száz gróf élete. Fabritius Károly lev. tagtól. Ára 1 ft.

Ötödik kötet. 1875.

I. Szám. Révay Péter és a szent korona (1619—1622). 44 l. 40 kr. — II. Szám. Uj. báró Wesselényi Miklós. Élet- és korrajz. Szilágyi Ferenc lev. tagtól. 50 kr. — III. Szám. A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. Pesty Frigyes lev. tagtól. 40 kr. — IV. Szám. Nádasdy Tamás első követsége Erdélyben 1540. Szilágyi Sándor rendes tagtól. 30 kr. — V. Szám. Idősb. Wesselényi Miklós. Élet- és korrajz. Irta Szilágyi Ferenc lev. tag. 50 kr. — VI. Szám. Házasság-tervezés Erzsébet Anglia királynője és Károly osztrák főherceg között 1559—1561. Wertheimer Edétől. 45 kr.

Hatodik kötet. 1877.

I. Szám. Margum és Contramargum helyekvése. Ortvay Tivadar lev. tagtól. 45 kr. — II. Szám. Az utolsó Árpád-házi király trónra lépte. Nagy Iván r. tagtól. 20 kr. — III. Szám. Emlékbeszéd nagyajtai Kovács István fölött. Szilágyi Sándor r. tagtól. 10 kr. — IV. Szám. A germanizálás történelméből a két magyar hazában. Szilágyi Ferenc lev. tagtól. 20 kr. — V. Szám. A Ghyczyek Erdély történetében, különös tekintettel a kormányzási intézményre. Jakab Elek lev. tagtól. 40 kr. — VI. Szám. Az alsómagyarországi bányavárosok küzdelmei a nagy-lúcei Dóczyakkal. Wenzel Gusztáv r. tagtól. 40 kr. — VII. Szám. A Ghyczyek Erdély történetében. Jakab Elek lev. tagtól. 40 kr. — VIII. Szám. Az alsómagyarországi bányavárosok küzdelmei a Nagy-lúcei Dóczyakkal 1494—1548. Wenzel Gusztáv r. tagtól. 60 kr. — IX. Szám. Kritikai adalékok Margum történetéhez. Ortvay Tivadar lev. tagtól. 30 kr. — X. Szám. Emlékbeszéd Czinar Mór m. akad. l. tag felett. Ipolyi Arnold rendes tagtól. 20 kr. — XI. Szám. Brankovics György rác deszota birtokviszonyai Magyarországon és a rác deszota cím. Pesty Frigyes lev. tagtól. 30 kr. — XII. Szám. Carrillo Alfonz diplomatiai működése. (1594—1598.) Szilágyi Sándor m. akad. r. tagtól. 30 kr.

Hetedik kötet. 1878.

I. Szám. Nagyvárad elvesztése 1660-ban. Deák Farkas lev. tagtól. 20 kr. II. Szám. Adatok a »Nagy« Csáky István életéből. Deák Farkas lev. tagtól. 20 kr. III. Szám. Tanulmányok Erdély XVIII. századbeli jogtörténetéből. Jakab Elek lev. tagtól. 40 kr. IV. Szám. Ludányi Tamás egri püspök p. tagtól.

AZ 1708-KI

POZSONYI ORSZÁGGYÜLÉS

TÖRTÉNETÉHEZ.

ZSILINSZKY MIHÁLY

I. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1888. máj. 7-ki ülésén.)

BUDAPEST, 1888.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADÉMIA.

I.

Előzmények. — Forradalom és József első intézkedése. — Új miniszterek és tanácsosok. — Herceg Eszterházy Pál nádor.

Mikor I. József, atyja halála után, kezébe vette Magyarország kormányának vezetését, oly viszonyokat talált, melyek között a legügyesebb államférfiúnak és a legtapasztaltabb fejedelemnek is bajos lett volna eligazodnia. Annál nehezebb feladat volt ez Józsefre nézve, a ki alig töltötte be 26-dik évét, mikor a feldúlt viszonyok rendezéséhez fogott.

A II. Rákóczy Ferencz-féle forradalom javában folyt. Két erős és elkeseredett párt állott egymással szemben, melyeknek mindenike külföldi szövetségesekre támaszkodott. A harczai téren történt mérközéssel egyidőben folytak a béketanácskozmányok, mindazon pontok felett, melyek a fegyverhez nyúlt szövetséges magyarok sérelmeit foglalták magokban.

E békepontok között voltak olyanok, melyek a legjobb akarat mellett sem voltak biztosok által elintézhetőek; melyek felett okvetlenül az országnak kellett volna nyilatkoznia, hogy végképen és törvényesen megoldathassanak. Részint ezen körülmény, részint és különösen az új király által tett azon ígéret és ünnepélyes nyilatkozat, miszerint az ország alkotmányát és törvényeit tiszteletben fogja tartani, arra kötelezték Józsefet, hogy az ország rendeit minél előbb országgyűlésre hívja össze.

Ez volt a nádornak, ez volt a fő- és köznemességnek közkívánata. Ezt emlegette, ezt sürgette mind a két harczoló fél összes magyarsága.

Honnan van mégis az a különös jelenség, hogy a nemzetnek e jogos és törvényes kívánsága úgyszólván húsz esztendő óta nem teljesítettett?

Ha Lipót császár hosszúra nyúlt uralkodása idején nem hagyta volna magát a Kollonics-féle magyarelleses párt által félrevezettetni; ha tanácsosai gyakrabban emlékeztették volna az ország törvényeinek és saját királyi hitlevelének megtartására, mint a jogaik tiszteletben tartását óhajtó magyarok és protestánsok elleni gyűlöletre: akkor a kétségbeesett nemzet bizonyára nem nyúlt volna a visszatorlás veszélyes fegyveréhez, és a II. Rákóczy Ferencz-féle forradalom tragédiája nem játszódott volna le hazánk történelmében.

Alkotmányos országokban a nemzet sorsának vezetésére hivatott tényezők összhangzatos működésének nincs nagyobb biztosítása, mint a felmerült nehézségeknek, óhajtásoknak és eszméknek szabad megbeszélése; a közvéleménynek és közakaratnak törvény alakjában való összefoglalása; és végre a megalkotott törvényeknek — még akkor is, ha azok hiányosak és tökéletlenek — lelkiismeretes végrehajtása.

Mindez hiányzott hazánkban 1687 óta; sőt azt lehet mondani, Lipót király trónra lépése óta. Az országgyűlések által megalkotott törvények idegen miniszterek által könnyelműen megsértettek, s az azok hű végrehajtását esküvel ígérő királyok fogadalmi üres frázisokká, a törvények pedig félredobott rongyokká lettek. Ez a szerencsétlen állapot hozta létre a forradalmat.

Mikor a törvények uralmát az erőszak foglalja el; mikor a szent korona jelképe alatt összefoglalt jogok és köteleességek gyakorlása hivatlan és a nemzet érdekeitől teljesen idegen kezekre kerül; mikor a nemzeti és emberi ősi jogok, a szellemi, erkölcsi és anyagi érdekek sérelmei oly vakmerőséggel ismételtetnek, hogy ellenük a természetes emberi érzés felháborodik: akkor következik be a forradalom. Sohasem csinálja azt a nép, hanem mindig az, a ki jogtalanul uralkodni akar rajta. Sohasem okozza az előre való türekvés, a józan reformok behozatala, hanem mindig az, a ki a haladás útjába erőszakos akadályokat gördít. A természet és a társadalom egyaránt mutatják, hogy a fejlődésnek megvannak saját törvényei. A ki azokat megsérti, az okvetlenül forradalmat idéz elő, épen úgy, mint az a kő, melyet a sebesen lerohanó patak vízébe dobunk. A víz habjai összetörnek, rakásra torlódnak, és

mindaddig duzzadnak, míg elég erősekké válnak a természetes haladás akadályának elmozdítására.

Ez a természetes tünemény ismétlődött a II. Rákóczy Ferencz-féle forradalomban.

A nemzeti erők természetes fejlődésének erőszakos akadályozása; az ország szabadságainak és jogainak durva megsértése okozta a forradalom kitörését, és mindazt a rosszat, a mi a belháború veszélyeivel együtt szokott járni.

Nem ok nélkül kezdett tehát a sokat szenvedett ország remélni, mikor az ifjú király azon ünnepélyes ígérettel kezdte meg uralkodását, hogy tiszteletben fogja tartani az ország alkotmányát, a nemzet jogait, szabadságait és kiváltságait. Ezen alkotmányos érzülete, szelíd természete, jóakarata, történelmi és katonai ismeretei kiválóan alkalmassá tették őt az uralkodásra.

Attól függött minden, képes lesz-e magát az atyja korában uralomra vergődött idegen tanácsosok befolyása alól megszabadítani! A kik őt közelebről ismerték, azok azt jósolták, hogy a régi rendszer embereit elbocsátja, mihelyt saját kezébe veszi az ország kormányának gyeplőjét. Stepney bécsi angol követ, Lipót halálának napján írott levelében már azt írta kormányának, hogy a bécsi miniszteriumban nagy változások vannak kilátásban; és hogy valószínűleg Salmus herczeg lesz az első miniszter.

Hogy e jelentés valóban bírt némi alappal, azt azonnal igazolta a régi miniszterek között támadt zavar és forrongás, mely különösen abban nyert kifejezést, hogy mindenik volt miniszter és tanácsos igyekezett felhasználni összeköttetéseit arra, hogy állását megtarthassa, sőt, ha lehet, az első helyet elnyerhesse.¹⁾ József a helyzethez képest higgadt, erélyes embereket keresett, kikkel a magyarokat le lehessen csendesíteni, ha lehet szép szóval, és ha kell, fegyveres erővel is. Jelszava volt: »amore et timore.«

József természetesen sok felől jövő befolyásoknak volt kitéve; de azt már az idegen szemlélők is tudták róla, hogy

¹⁾ Stepney levele Harley miniszterhez máj. 5-éről 1705. Simonyi E. Angol Dipl. lev. II. 72—73.

nincs annyira a jezsuiták hatalmában, mint az atyja volt.¹⁾ Anyja iránt kiváló tiszteletet tanusított, úgy, hogy e miatt némelyek féltették is annak befolyásától. Azonban József e részben is kellő tapintatot tanusított. A hatalom gyakorlása mellett sem feledkezett meg ugyan fiúi kötelességéről, de gondosan kerülte látszatát is annak, mintha anyja vezetné. Nehéz feladatának első gondját a kabinet megalkotása képezte. A felkelt magyarok lecsendesítése nagy részben attól függött, kik lesznek tanácsosai; mert mindenki tudta, hogy a régiekkel semmire sem lehet menni.

Mindazáltal nem lett volna helyes, hogy ha a kormány rúdjánál eddig működött férfiakat egyszerre eltávolította volna. A bizalmatlanságnak ily rideg nyilvánulása kétségen kívül megboszlulta volna magát. Egyelőre az is nagyjelentésű újítás volt a bécsi udvarnál, hogy József az eddigi 160 állami tanácsos számát 34-re szállította le! El lehet képzelni, mennyi családi érdek, mennyi jogosult és jogosulatlan ambíció lett ez által megsértve! Sokaknak az sem tetszett, hogy az új király nem szervezett külön miniszteri tanácsot, hanem a viszonyokhoz képest, az összes tanácsosokból, a kik a birodalom különféle tartományait képviselték, tetszése szerint hívta magához azokat, a kikre épen szüksége volt.

Első miniszterré, vagyis az államtanács elnökévé, csakugyan *Salms herceg* lett, a ki még Lipót császár idejében sokat forgolódott József körül, és mint kipróbált hűségű férfiú, teljes bizodalommal bírta. Az angol követ azt írta róla, hogy ügyes, értelmes ember, a kitől többet lehet várni, mint elődjétől, mivel nincs annyira a papok hatalmában, mint az volt. A magyarok iránt azonban elfogultan ítélte, mi nagy mértékben nehezítette a béke helyreállítását.

Mellette egész sereget látjuk azon német minisztereknek, a kik részint egyes szaktanácsok élén állottak, részint pedig egyes tartományok képviselői gyanánt szerepeltek. Ott volt a régiek közül gróf *Harrach*, a ki Lipót császár korában, mint főudvarmester, épen nem nagy rokonszenvet tanusított Magyarország iránt; továbbá gr. *Ottingen*, a császári udvari tanács

¹⁾ U. o. 89.

elnöke, és gr. *Mansfeld*, Lipót császárnak egykori kancellárja. Ott voltak: *Lobkovicz* herceg és *Thurn* gróf, a császárné főudvarmesterei; *Bucelini* gróf államtanácsos, a ki eddig udvari kancellár volt, s a kinek helyébe most két udvari kancellár jött egyszerre, ú. m.: gr. *Sinzenhof* és báró *Seilern*. Mind a kettő kiváló tehetségű férfiú; csak hogy amaz szelid és a magyarok iránt is méltányos gondolkodású, míg emez, kivált a felkelő magyarok iránt, ellenséges indulattal viseltető, türelmetlen természetű férfiú volt. A magyar ügyekben, az összes német miniszterek között, egyedül ez birt némi tájékozottsággal. Részt vett még Lipót korában a béketanácskozásokban, a hol rendesen kihívólag viselte magát. A selmeczi tanácskozmány lefolyásáról hamis jelentést tett urának, a miért Rákóczy érzékenyen panaszkodik leveleiben. Minden alkalommal hevesen kikelt a »lázadók« ellen, és semmit sem akart hallani az azok által követelt külföldi garanciáról. Mindig úgy szerepelt, mint a császári tekintély védelmezője. Talán ezért bizott benne Lipót annyira, hogy még végrendeletét is vele iratta meg. A jezsuitáknak nem volt nagyobb bámulója, mint b. *Seilern*, a ki a békealkudozások föltételeit rendesen azoknak előleges bírálata alá bocsátotta.¹⁾ Általában olyan jó jezsuitának tartották, mint akár magát a híres la Chaise atyát. Ezt méltán rosszalta *Eugen* herceg is, a ki az új király tanácsában is megtartotta a haditanács elnökségét; s e minőségben alelnök-társával, gr. *Herbersteinnal* nagy szolgálatokat tett urának. Minthogy Magyarországot Bécsben fegyverrel meghódított tartománynak tekintették, az összes magyar ügyek a haditanács hatáskörébe utaltattak; hol leginkább *Eugen* hercegnek, mint elnöknek, és *Thiel* hadügyi referensnek javaslatai fogadtattak el.

A régiek közül megmaradtak még az új király tanácsában, mint Lipótnak régi bizalmas emberei, *Dietrichstein* Fülöp gróf, és *Dietrichstein* herceg, mint főlovászmester, továbbá *Martinitz* gróf, Lipótnak volt udvari marsallja, és *Lichtenstein Ádám* herceg, mint a birodalom leggazdagabb embere. Gróf *Windisgrätz* hasonlóképen régi udvari ember *Stahrenberg*

¹⁾ Stepney levele Harley miniszterhez 1705. febr. 28. Simonyi E. Archiv. Rákócziánium II. 35. 109. és 60. l.

gróffal együtt. *Trautson* grófot úgy tekintették, mint nagy tapasztalású férfiút, a ki némileg ismeri a magyar ügyeket, lévén alkalma nem egyszer jelen lehetni a magyar ügyek feletti tanácskozásokban. Most nagy kancellári czímet nyert. Kevésbé ismeretes volt gr. *Waldstein* udvari marchall.

Az egyes tartományokban viselt hivataluknál fogva tagjai voltak az új kabinetnek még a következők:

Gr. *Tschernin* fő várgróf, mint cseh alkirály.

Gr. *Kinsky*, Csehország nagy kancellárja.

Gr. *Wratislav* cseh alkancellár, a ki azelőtt Bajorország kormányzója volt, és a ki a Rákóczy-féle forradalomban a békealkudozásokban tevékeny részt vett. Mint a jezsuiták nagy tisztelője, nem szerette a külföldi protestáns hatalmak követeit, a kik következetesen sokalták a klerus befolyását az állami ügyekre. Mellette szerepelt, mint cseh miniszter *Sternberg* Venczel gróf.

Gr. *Traun*, bíróalmi marchall, az alsó-ausztriai nemesség feje, gyakran fordult meg hazánkban, és a felvidéki részleges országgyűléseken nem egyszer kényes természetű ügyekben tanusított ügyességet és igazság iránti szeretetet.

Gr. *Wels*, alsó Ausztria kormányzója, képviselte tartományát *Eggenberg* Siegfried herczeggel, a ki az ausztriai tanács igazgatója volt. Hasonló állásban maradt *Lamberg* József, felső Ausztria kormányzója; továbbá *Lichtenstein* Antal herczeg, a spanyol király bécsi minisztere, ki mellett *Moles* herczeg tartotta fel a spanyol udvarral való levelezést.

Az egyházat négy férfiú képviselte a miniszteriumban, u. m.: *Grimani* kardinalis, *Lamberg* kardinalis, regensburgi érsek, és *Kollonics* esztergomi bíbornokérsek, ki egyúttal a magyarországi nagykancellári méltóságot is viselte, és végre *Zeitz* Ágost szász herczeg, győri püspök és a királyné megbízottja, majd az esztergomi bíbornok-érsek helyettese és utódja. Ezen két utóbb nevezett férfiú Magyarország érdekeinek képviselőjére lett volna hivatva herczeg *Eszterházy Pál* nádorral egyetemben, a ki a 34 miniszter és államtanácsos között egyetlen magyar ember volt!

Már ezen körülmény is elegendő annak megvilágosítására, hogy miért nem lehetett a bécsi udvarban érvényt sze-

rezni a magyar törvényeknek, és miért kellett kudarcot valania minden békekísérletnek, mely a két egymással harezoló fél között annyiszor megkezdetett. Hogy a nádor kellő érzékel bírt az alkotmányos formák iránt, és hogy a királyt nem egyszer figyelmeztette a törvények szigorú megtartására, arról tanubizonyosságot tesznek az ő hivatalos fölterjesztései és könyörgései. De ezeknek hatástalansága bizonyítja azt is, hogy ő nem bírt nagynevű elődjének, a Bethlen korában szerepelt gr. Eszterházy Miklósnak erélyességével és hatalmával. Kereste ő az utat és módot a megzavart béke helyreállítására; javasolta is az országgyűlés összehívását; magyarázta is kollégáinak a magyar alkotmány alapvonásait, de azok nem jogadták be sem oktatásait, sem tanácsait. Hiába volt, nádori állásánál fogva, a magyar nemzet és királya között közbenjáró, az ő fölterjesztései rendszeren b. Seilern és ez által a jezsuiták bírálata alá kerültek. A békealkudozások vezetését nem ő reá, hanem Széchényi Pál kalocsei érsekre és a német tanácsosokra bízták. A Magyarországot illető kérdésekben nem az ő józan nézetei, hanem ideger miniszterek szeszélyei, dicsvágyó durva tábornokok érdekei és fondor papok cselszövényei döntöttek. Eszterházy nádor érezte mellőztetését; de nem volt ereje arra, hogy hivatalos tekintélyét tényleg helyreállítsa.

Ezt fogjuk látni az országgyűlés előkészítése körül felmerült tárgyalásoknál is.

II.

A megkezdett békealkudozások eredménytelenek maradtak. — A nádor és a Bécsbe szorult magyar főurak kívánják az országgyűlés összehívását. — Az országgyűlésen kívül megorvosolható sérelmek pontjai. — Alkotmány-magyarázatok a német miniszterek számára. — A négy pont feletti tanácskozás Bécsben. — A nádor újabb fölterjesztése. — A király előleges tiltakozása az önödi országgyűlés ellen.

A fentebbiekből az az egy bizonyos, hogy az új bécsi kormány sem hajlammal, sem érzékel nem bírt arra, hogy a magyar ügyeket alkotmányos úton, tehát országgyűlés össze-

hívása által próbálja megoldani. Az a kérdés: mikép gondolkodott erről a nemzet maga?

A nemzet két részre levén szakadva, nem nyilváníthatta közös akaratát. A Rákóczyhoz csatlakozott rész a szécsényi országgyűlésen közakarattal jelentette ki, hogy Józseffel hajlandó kibékülni, s a fejedelmet felhatalmazta a békealkudozások megkezdésére. A Józsefhez híven ragaszkodó magyarok nem nyilatkozhattak, mert a király nem nyújtott nekik módot arra, hogy országgyűlésileg fejezhessék ki óhajtasukat. Ez a körülmény csak megerősítéseiül szolgált annak, a mit Rákóczy a mozgalom kezdetétől fogva mindig állított, hogy tudniillik a bécsi kormány nem őszinte barátja a békének; hogy nem a nemzet akarata és törvénye, hanem saját korlátlan hatalmának érdeke vezérli elhatározásaiban. Az európai háború esélyei azonban mégis rákényszerítették, hogy ha nem is az országgyűlés rendeletéből, de legalább óvatosságból, megkezdje Rákóczyval a békealkudozásokat. Sőt nagynehezen beleegyezett abba is, hogy a külföldi hatalmak járhassanak közben a magyarországi béke helyreállításában! De mert a Rákóczy részéről felhozott sérelmi pontok közt oly lényeges kérdések vettek föl, melyekhez sem az idegen mediatorok, sem a többi osztrák miniszterek nem értettek; mivel az örökös királyság hatalmának eltörlése, az aranybulla eltörlött ellentállási záradékának visszaállítása, az idegen katonaság kivitetése, Erdély függetlenítése, a nádori és kancelláriai hivatalok régi tekintélyének visszaállítása, a vallás szabad gyakorlatának biztosítása, s általában a kir. hitlevél pontjainak meghatározása kizárólag az országos rendek hatásköréhez tartozott; és mivel végre Rákóczy következetesen ragaszkodott azon kívánságához, hogy a netán létrehozandó békepontok megtartásáért a külföldi hatalmak jóállása elfogadtassék: mindezeknél fogva a nagyszombati tanácskozmányok eredménytelenek maradtak.

A nádor, és a veletartó magyar főurak vérző szívvel látták a békealku fonalának megszakítását; annyival inkább, mert úgy voltak meggyőződve, hogy a sérelmi pontoknak legnagyobb része olyan, melyeknek orvoslását — bár hiába — ők magok is már többször sürgették az udvarnál. A nádor nem szűnt meg könyörögni ő felségénél, hogy hívja

össze az országgyűlést, mint a hol egyedül lehet helyesen elintézni a még felforgó nehézségeket. Társainak hozzájárulásával és helyeslésével kijelölte azokat a sérelmeket, melyek csak is egyetemes országgyűlésen orvosolhatók meg és azokat, melyek országgyűlés nélkül is, királyi hatalommal megszüntethetők. Ez utóbbiakat 18 pontban foglalta össze azon kéréssel, hogy előleges tárgyalás céljából a miniszterekkel is közölni kegyeskedjék.

Valóban csodálkozni lehet föllette, hogy még az oly szemmel látható és kézzel fogható sérelmek megszüntetéseért is, ennyit kellett a nádornak könyörögnie. Nem volt azokban egyéb kérés, mint hogy az ország törvényei végrehajtsanak. Íme röviden összefoglalva tartalmuk:

1. hogy a királyi rendeletek és országos törvények ellen vétő császári főbb és kisebb hivatalnokok példásan büntetessenek;
2. hogy a király az országban lakjék, az törvényes és jogos kívánság;
3. hogy az országgyűlés tartására vonatkozó törvényt megtartsa ő felsége;
4. hogy a magyar ügyek nem a hadi és udvari kamarái, vagy más idegen, hanem egyedül magyar tanácsosok által intéztessenek, a törvények értelme szerint;
5. hogy a rendes és rendkívüli törvényszékek időről-időre összehívassanak, és a törvénykezés semmiképen meg ne akasztassék;
6. hogy az egyházi javak, melyek a törvények ellenére idegeneknek és alkalmatlan személyeknek a belföldiek rovására adattak, hazai alkalmas férfiaknak adassanak úgy, a mint a törvény rendel; az ágostai és helyét hitvallásu evangélikusok ügye pedig a legújabb törvények alapján a legközelebb tartandó országgyűlésig háborítatlanul hagyassék;
7. hogy a nádori hivatal régi leköltöve tényleg visszaálltassék, és megtartassék;
8. hogy a szabad kir. városok szabadságaikban és kiváltságjaikban megtartassanak;
9. hogy a magyar kamarák, melyek törvényellenesen összekapcsoltattak az udvari kamarával, ettől függetlenítes-

senek, s benszüöltt elnök állíttassék élére, és a tanácsosok fölösleges száma megszoríttassék;

10. hogy a sókereskedés előbbi állapotára helyeztessék vissza, s a só ára rendeletileg leszállíttassék;

11. hogy az országos fő és kisebb hivatalok ne idegekre, hanem belföldiekre ruháztassanak;

12. hogy az ő felsége által megerősített adómérséklés jövőre egyedül az országgyűléstől függjön;

13. hogy mindaz, a mi a töröktől visszafoglaltatott, a szent koronához csatoltassék és az ott törvénytelenül állított hivatalok a neoquistica commissióval együtt megszűnjön; a törvényellenes eljárások állíttassanak be és a birtokok előbbeni birtokosaiknak azonnal visszaadassanak, felmaradván a fiscus számára a törvényes út követése;

14. hogy egyéb bizottsági és delegált bíróságok és dikasterialis küldöttségek soha ne szerveztessenek;

15. hogy az idegenek számára tett birtok-adományozások és az udvari kamara általi eladások érvénytelenek legyenek;

16. hogy a kancelláriának régi tekintélye visszaállíttassék és fentartassék;

17. hogy a jászok és kúnok régi állapotba helyeztessenek vissza; úgyszintén a hajdúvárosok és más előjogos helyek kiváltságai megtartassanak; végre

18. hogy a korona királyi haszonvételei visszaállíttassanak.

A nádor és társai arról is gondoskodtak, hogy az idegen miniszterekből álló kormány felvilágosíttassék arra nézve, hogy a magyarországi mozgalmat nem lehet az összes magyar rendeknek tulajdonítani. Azt kellett kimutatniok, hogy azt csak néhány elégtelen úr kezdte, a kikhez aztán némelyek részint fegyveres erő által kényszerítette, részint bizonytalan szabadsági remények által kecsgetve, csatlakoztak. E czélból, mint illik egy oly kormány részére, mely a reá bízott ország alkotmányának még csak alapvonásait sem ismeri, a következő magyarázatot csatolták fölterjesztésökhöz:

1. hogy Magyarországnak négy rend van, ú. m.: a főpapok, a mágnások, a vármegyék és kir. városok nemesei. Ezek képezik törvény szerint az ország négy rendjét, melyeket az 1608-ki koronázás utáni I. t. cz. világosan előszámál, mint olyano-

kat, melyek a közországgyűlésekre meghivatnak, választják, beiktatják és megkoronázzák a királyt, alkotják a király megerősítésével a törvényeket, s általában közmegegyezésökkel és a királyi hozzájárulással döntenek az ország összes ügyei felett;

2. hogy ezen négy rend között, hivatásánál fogva, a világiaknál magasabb méltóságot viselő papi rend az első, melyhez az érsekek, püspökök, prelatások, apátok, prépostok és egyéb egyházi személyek tartoznak; azután következnek az ország főurai (barones Regni), a kik különben a király minisztereinek tekintetnek, s elfoglalják az ország legfőbb hivatalait. Ezeknek külön üléseik vannak; hozzájuk számítatnak: a nádor, az országbíró, a királyi udvarmester, ajtónálló, lovász, konyha- és pincze- és curiamesterek; úgyszintén Trencsén- és Pozsony-vármegyék főispánjai, továbbá a mágnások, minők a vármegyék főispánjai, a grófok és bárók méltóságuknál fogva képezik a második rendet. A harmadik rendet képezi a nemesség, a negyediket pedig a szabad királyi városok, melyeknek szavazataik nem számuknál, de értéköknél fogva érvényesülnek az országgyűlésen, oly formán, hogy előbb mindent a két első rend ítélete alá bocsátanak, s azoknak hozzájárulásával határoznak, de e nélkül semmi sem érvényes.

Ezeknek előrebocsátása mellett azt mondják, hogy ha a jelenlegi mozgalom követőinek számát ezen rendi szempontból veszik, napnál világosabbá válik, hogy az ország rendeinek számra és súlyra nézve jelentékenyen nagyobb része a király hűsége mellett maradt; ennél fogva a mozgalmat nem lehet általánosságban ezeknek tulajdonítani, s a legnagyobb igaztalanság azt az egész nemzetet infámis rebellió vádjával illetni. Kitűnik — úgymond — ezekből, hogy az ország dolgaiban tanácskozási és határozási joggal bíró négy országos rendnek nagyobb része, és így Magyarországnak többsége ellentétben áll a jelen mozgalom vezetőivel és különösen azoknak törvénytelen és vakmerő eljárásával; hogy sokan épen e miatt, mivel azoknak nézetével nem egyeztek, velök együtt fegyvert fogni nem akartak, összes javaiktól megfosztattak, sokan pedig a császár egyéb szomszédos tartományaiba

menekülve, nyomorban tengetik életüket, míg mások, némely váraikban, melyek még meg nem adták magokat, mindenfelől ellenséges fegyverektől körülvéve, a legnagyobb szükség és éhség szenvedésére kényszerítettek.

Hogy mindezek igazságát kétségen kívül helyezzék, esatolják a király hűsége mellett maradt országos rendek névjegyzékét, mely az összehívandó országgyűlésen megjelent rendek névsorával majdnem teljesen egyező.¹⁾

Időközben változó szerencsével folyt a háború, s Rákóczy, a francia udvar biztatására, komoly lépéseket tesz arra nézve, hogy a magyar trónt üresnek jelentse ki, e célból 1707. május elsejére ki is hirdeté az ónodi országgyűlést!

Ez megtette hatását a bécsi kormánykörökben is. A József pártján lévő magyar főurak, s köztök az új esztergomi bibornokérsék Keresztély Ágost szász herceg is, mindent elkövettek, hogy az ónodi országgyűlés előtt a béke létrehozására és az oly régóta hiába sürgetett országgyűlés összehívására nézve valami határozó lépés történjék. Kérésökre a király végre megegyezett abban, hogy magyar hívei Bécsben összejövéen, tanácskozzanak a még függőben maradt négy pont felett, s mondjanak véleményt a további teendőkre nézve.

Az összegyűlteknél neveit nem ismerjük. A nádor az ezek által megállapított »Opinio« bevezetésében csak annyit mond, hogy a magyar udvari kancellária útján azokat a magyar tanácsosokat hívta össze, a kik Bécshez közelebb laknak. Hogy »nem csekély számban« és gyorsan jelentek meg, azt szintén ez irat bevezetésében tudjuk meg. Jelen volt az esztergomi bibornok-érsék és néhány bécsi miniszter. Tanácskoztak a béke helyreállításának módjáról, és az elidegenült hazafiaknak kibékítéséről. Pontonkiut elővették az ellenfél által legkényesebbnek kijelölt kívánságokat, melyek a következőkben foglalhatók össze:

1. hogy a külhatalmak garantiája elfogadtassék;
2. hogy Erdély külön fejedelemség legyen;

¹⁾ Regestrum Statuum et Ordinum Regni Hungariae sub modernis intestinis tumultibus in debita erga legitimum Regem et Dnum Dnum Summum Clementissimum persistentium et tumultantium temerarium procedendi modum aspirantium. *Funda et Nef. Nemz. Muz.*

3. hogy az idegen katonaság kivezetessék az országból;
4. hogy a vallás-szabadság biztosíttassék.

A nádor, hangsúlyozásával annak, hogy e pontok tárgyalásánál a közbéke érdeke, az ország törvénye és alkotmánya szolgált zsinórmértékül, melyeknek figyelembe vételével a következőkben adták elő egyhangú véleményüket:

I. A külhatalmak garantiájára vonatkozólag azon nézetöknek adtak kifejezést, hogy »ámbar a külhatalmak kezességének közbejötté sérteni látszik is a királyi tekintélyt, miután eddigelé a nemzet és királyai magok közt, koronázási hitlevelek által biztosított egymást, s illendő is, hogy az alattvalók királyaik esküvel is pecsételt szavának teljes hitelt adjanak; mivel azonban a szövetséges rendek éppen e hitleveleket támadják meg, s mind élő szóval, mind iratban azt állítják, hogy ezen hitlevelek, s az általok biztosított országos jogok, szabadságok és szerződések idő folytával annyira meggyengültek, hogy azoknak már alig tartatott meg valamelyik pontja; hogy a mit a király szentül ígért is, miniszterei s kormány-testületei annak végrehajtását meggátolták; e miatt aztán oly bizalmatlanság támadt az országlakosokban, hogy egy újabb békeszerződésben is csak úgy nyugodhatnak meg, ha azért külhatalmak is kezeskednek: e kezességet annál inkább elfogadhatónak vélik és tanácsolják ő felsége hívei, minthogy ez különben sem példátlan újság a nemzet történetében. A bécsi békekötés alkalmával ugyanis, nemesak a szomszéd tartományok, hanem Ferdinánd főherceg, akkoron Stíría és Karintia független fejedelme is kezeskedtek a szerződés megtartásáért. Még világosabb példája van ennek 1618-ban, midőn a felséges Udvar Bethlen Gábornak a római pápa, a spanyol, francia és lengyel királyok kezességét önkénynt megajánlotta, s hogy az a vele kötött békéből mégis kimaradt, nem is más az oka, mint hogy azt Bethlen, mint akkoron fölöslegest, nem sürgette. Mivel pedig jelenleg a szövetséges rendek bizalmatlansága oly nagy, hogy e kezesseg nélkül szerződni egyáltalán nem akarnak; s kétségbeestökben készebbek magokkal együtt a hazát is végveszélybe dönteni: könyörögnek tehát hű tanácsosai ő felsége előtt, hozná meg a békéért ő is ezen áldozatot, melytől végnapjaiban már

Leopold császár sem volt idegen, s melyet maga ő felsége is alku tárgyául ismert el.

II. Erdélyt illetőleg úgy vélekedtek a kir. tanácsosok, hogy e tartomány a törvények szerint elválhatatlan ugyan a magyar koronától; de ebből nem következik, hogy igazgatása is közvetlen a király kezében legyen. Bizonyítják ezt az 1595-ben Báthoryval s az 1606-ban Bocskayval kötött szerződések. Ezeknél fogva kénytelenek is kijelenteni, hogy az ország törvényeivel s kir. hitlevelekkel ellenkező, a korona jogaira nézve sérelmes is azon oklevél, mely szerint a boldogult császár, a magyar országtanács tudta s beleegyezése nélkül, szabályozta Erdély jelenlegi állapotát. Mivel azonban Leopold a szabad fejedelem-választást oklevelileg megerősítette, s az erdélyiek valamint akkor csak e föltétel alatt hajlottak hozzá, úgy azt most a magyar szövetséges rendekkel együtt fentartani kívánják, mellőzni azt most sem lehet. Oda kellene mindazáltal fordítani az ügyet, mi nem volna lehetetlen, hogy az erdélyiek Apafy Mihályt, az általok egykor már különben is megválasztott fejedelmet fogadják el, vagy válaszszaak meg újonnan, ki azután, vagy — ha őt az erdélyiek befogadni nem akarnák — egy más választandó fejedelem is, a király iránti hűségük mellett Erdélyt régi határaiban, a részek nélkül kormányozza.

III. Mi a szövetséges rendek azon kívánságát nézi, hogy az idegen hadak kivezettessenek, arra nézve odajárul a tanácsosok véleménye, hogy az országnak, a kereszténység e védfalának, biztosságát a törvényekkel megegyeztetve, mihelyt a béke helyre áll, a mezei katonaság az országból, úgy a magánosok váraiban és belföldi városokban lévő őrségek is, mint már szükségtelenek, valóban kivezettessenek; a határszéli várakban mindazáltal idegen hadak is maradhatnak, de a magyarokkal egyenlő számban és magyar kapitányok parancsa alatt. A főkapitányságok is az ország belsejéből szintén a határszélekre tétessenek át oly formán, mint a többi örökös tartományokban is divatozik.

IV. A vallásügy tekintetében végre, minthogy az utolsó soproni és pozsonyi országgyűléseken a protestánsoknak, a kath. vallás kisebbségével is elég szabadság engedtetett, a

mennyiben e gyűlések törvényei pontos végrehajtást nem nyertek volna, azok az illető felekezetek megnyugtatóására teljesen foganatba tétessenek; a zavargás ideje alatt hivatalaiktól elmozdított egyének visszahelyeztessenek; a katolikusok által erőszakkal elfoglalt templomok visszaadassanak. A mit a protestánsok netalán még ezek felett kívánnának, az a jövő országgyűlésen tárgyalassék, a hol a földesúri jog igazi értelme is meg fog határozottni. A mi a szécsényi gyűlés határozatait illeti, azokra nézve, mivel ő felsége előtt ismeretlenek, semmit sem kell nyilvánítani, legfeljebb azt, hogy a jövő egyetemes országgyűlésen azok is tárgyalhatnának.

»És ezek azok — úgymond a nádori felirat — miket Felséged hű tanácsosai a felkeltektől sarkalatosaknak tekintett négy pontra nézve általam közmegegyezéssel s alázatosan előterjeszteni kívántak, könyörögvén Felséged előtt: adná ki ezekre mennél előbb kegyelmes határozatát, s e végre utasítandó biztosai által tudatná azt még az ónodi gyűlés előtt a szövetségesek főbbjeivel is, hogy őket mennél előbb a békealku újabb megkezdésére lehessen indítani s visszatartóztatni minden veszélyes szándékoktól, melyekre őket a kétségbeesés ragadhatná; hogy ekkép, dicső elődei példája szerint, kik a mozgalmakat mindig szelidebb eszközökkel igyekeztek megszüntetni, a sovár szívvel óhajtott békét helyre állítván, e sokat szenvedett haza inséges nyomorából valahára megnyugodhassék, s Felséged szolgálatára a maga megfogyatkozott erejét összeszedhesse.«¹⁾

A bécsi kormány ezúttal sem mutatott kellő mérsékletet és bölcseséget a veszély elhárítására célzó eszközök megválasztásában. Mint rendesen, úgy most is a fegyver szerencséjében bizakodott, s a királynak adott tanácsaiban mindenkor előtérbe tolta a királyi tekintély sérthetetlenségét.

Ezt látva a nádor, új meg új fölterjesztésekkel kívánta bebizonyítani ő felsége előtt, hogy az országban dúló egyenetlenség voltaképen a törvényeknek lábbal való taposásából

¹⁾ Opinio Principis Palatini ac Magnatum Viennam convocatorum in ordine ad quatuor praeliminaría puncta . . . Panda et Nefanda 93. sz. Nemz. Múz. lev. V. ö. Horváth M. VI. köt. 461—464. l.

ered, és hogy azt egyedül a törvénytisztelet és országgyűlés egybehívása által lehet lecsendesíteni.

1707. márcz. 25-kén előterjesztést tett ő felségének a béketárgyalások további folytatására és az országgyűlés összehívására nézve.

Hivatkozik arra, hogy ő felsége tanácsosai már ismételtan tanácskoztak az összehívott há magyarokkal a béke ügyében, és hogy e részben nem régen be is nyújtotta az egybegyűlték véleményét: de hogy a békeügy minél könnyebben előmozdítottassék, és hogy az elégületlenek ne kovácsolhassanak új fegyvert abból, hogy a törvények és királyi diplomák a király által meg nem tartatnak, szükségesnek véli ő felségének némely hathatós remédiúkat ajánlani. Teszi ezt azért is, mert ezzel a tanácskozók egyenesen megbízták. Emlékezteti arra, miszerint megboldogult édes atyja megígérte volt, hogy legközelebb tartandó országgyűlésig adót nem fog a nemzetre kiróni; ugyanezt ígérte József király is trónralépte alkalmával azon resolútiójában, mely az elégületlenek között is kihirdettetett, és melyben biztosította a nemzetet, hogy az ország szabadságait, kiváltságait és törvényeit kir. hitlevele szerint sértetlenül fogja megtartani. De naponként fájdalomosan kell tapasztalni, hogy az ilyen királyi biztosítások nem tartanak meg; sőt ellenkezőleg az történik, hogy az olyan vidékek is, melyek hívek maradtak ő felségéhez, nemcsak az ellenség, hanem a király katonasága által is kegyetlenül pusztítottatnak és a nép kiállhatatlan adózással terheltetik. Így Vasvármegyében, a melynek alig fele szabadított ki az ellenség kezéből, 25969 ember és létszám szerint kivetett portio, és úgy az ellenség, mint barát által annyiszor kifosztott és elhamvasztott Kőszeg városától 732 portió lett a Babutin-féle katonaság által a legsúlyosabb katonai végrehajtás által kizsarolva. Ugyanez történik Sopron, Moson, Győr és Komárom vármegyékben, melyeknek hasonlóképen csak kis része biztos az ellenségtől, a hol a katonai biztosok — a király és a magyar udvari kancellária engedélye nélkül — a téli tartáson kívül ezekre menő adót vetettek ki. Nem különben áll a dolog a most majdnem egészen az ellenség kezében levő Pozsonyvármegyében, és Pozsony városában, hol 868 portió természetben, vagy

annak megfelelő összegben követeltetik. Már pedig a folytonos terhek által nyomott Pozsony városa ezen mozgalom kezdete óta több, mint 25 ezer forintra rügő adót fizetett, s tovább is hajlandó ő felsége szolgálatában fizetni. Ha a nevezett vármegyék vidékére a hadi biztosok által kivetett adóösszeget összeszámítjuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy a könnyen 40,000 frtra rügő portió mellett sokkal több terhet kell viselniük, mint a mennyit békésebb időben fél Magyarország viselt. Hasonló eljárást tapasztalt Győr vármegye és városai, melyek állandóan hívek maradtak ő felségéhez, s a kiknek e miatt külső birtokaikat az ellenség elfoglalta, mind a mellett azon ürügy alatt, hogy a várnak szükségletei vannak, folytonosan exequáltatnak és kimerítettnek; minél fogva a városok lakosai addig, míg a fizethetés céljából a katonaság céljaira kölcsönvett összeget megfizetik, hosszú időre súlyos illeteket vetettek ki önmagokra, melynek kezelését és beszedését a városi hatóságtól a vár parancsnoka elvevén, e jogot magának követeli. Ezzel a városok és nemesek előjogait súlyosan megsértette; mert az illetek behajtásával a polgárok és nemesek házaikat megrohanja, őket és cselédeiket elfogatja, megidézi és törvénytelenül elítéli, és az előjáróságot a maga kötelességének teljesítésében akadályozza, törvénytelen regálékot szed, s ezekért a győriek még csak panaszkodni sem mernek! Épen ily panaszok emeltetnek a szigeti és baranyai más várak parancsnokai ellen is; a kik tetszésök szerint vetnek ki úgy természetbeli, mint pénzbeli adót a népre, és azt a zsaroló rácz katonákkal oly pusztítás kíséretében hajtják be, hogy a nevezett két vármegyében alig van már néhány falu, mely végképen el nem pusztult. Ugyanilyen panaszok vannak a komáromi várparancsnok ellen is, a ki a szegény népet szintén mindenféle terheltetéssel sújtja; újabban a mocsári bírót kellők nélkül rútol megverette.

Ilyenekre mutatott a nádor, mint tényekre, annak magyarizátául, hogy sokan a kir. resolúcióknak kevés értéket tulajdonítanak, és hogy ekkép kifosztatva és a megélhetés eszközeitől megfosztva, a király katonaságát falujokba és házokba fogadni nem akarják, hanem inkább az erdők vadonába s innét az ellenséghez menekülnek, honnét aztán nehéz

őket visszeteríteni. Igen természetes, hogy a szövetséges magyarok vezérei ezt felhasználják, az egyes példákat híveiknek túlozva adják elő, s ezzel híveiket mindinkább magokhoz erősítik, s lelkekben a bizalmatlanságot megerősítik, sőt növelik.

Ehhez járul, hogy az Ausztriával határos magyarországi helyek, városok és falvak gyakori ellenséges becsapások által háborgattatnak. Hogy az ő felsége szolgálatában való maradásukat és az isten jóvoltából a föld művelése folytán nagy fáradtsággal szerzett jövedelmöket, mely leginkább borból áll, az ellenség torka ellen biztosíthassák, boraikat a biztosabb ausztriai földre viszik jóbarátaikhoz. De ebből is az a veszedelem támadt, hogy az ausztriai rendek az ilyen borok visszavételét megtagadják, sőt egyenesen lefoglalják, mi által megélhetésök kétségessé tétetik.

Nem kis mértékben van megsértve az ország törvénye és a királyi hitlevél az által, hogy De Prie határ-örgróf az udvari kamarával oly egyezségré lépett, mely szerint Csáktornya és a Muraköz birtokát elcserélte a görög kamarának egy más külföldi birtokával. A magyar törvény és kir. hitlevél sérelmével tett ezen cserét, a magyar földnek idegen hatóság alá ezen bocsátását és a szent koronától való elszakítását fájdalmas szívvel hallották az egybegyült rendek. Bármint legyen is e tény kimagyarázva, hogy ez által a nevezett föld nincs a szent koronától elszakítva, csak más birtokosnak átadva, ott a példa a Zrinyi-Frangepán birtokoknál, melyek hasonló módon és hasonló ürügy alatt adattak át ugyanazon görög kamarának, s időfolytán, az ország törvényeinek ellenére és biztosító levelek daczára, a szent koronától vakmerő módon elszakították. De különben is a nevezett De Prie örgróf ellen a Muraközön fekvő Légrád várórsége súlyos panaszt emel; melyeknek részletes előadása után a rendek arra kérik ő felségét:

hogy az előadott panaszokat, melyek ép oly érzékeny sérelmét tüntetik fel az ország törvényeinek, mint a mennyire gátolják az óhajtott béke létrejövetelét, királyi szívére venni kegyeskedjék, és azoknak megszüntetése által a bajok forrását elzárni és egyúttal elrendelni méltóztassék azt is, hogy a leg-

közelébb tartandó országgyűlésig minden adószedés felfüggesztessék; különösen pedig, hogy a győriek által eleinte önkényt elvállalt, majd tőlök erővel beszedett illetékek, mint az ország törvényei által örök időre eltörölt adónemek, azonnal eltöröltessenek; a katonai főnökök és várparancsnokok a nép elnyomásától, a király tudtán kívül kirendelt hadi tanácsosok pedig minden néven nevezendő adókiivetéstől és beszédéstől eltiltassanak. Hiszen az országgyűlésileg meghatározott adó beszédését a magyar udvari kancellária szokta meghagyni a vármegyéknek; hagyja meg azt is, hogy ő felségének biztosító levele szigoruabban megtartassék. A katonaság szükségleteinek fedezéséről, a természetbeli provision kívül, akképen legyen gondoskodva, hogy a nép egyéb tartozásának is képes legyen eleget tenni. A most üresedésben levő generalatus, melyre most szükség nincs, egészen törültesse el, vagy annak betöltése a jövő országgyűlésig elhalasztassék. A nagyobb biztosság kedvéért Ausztriába vitt s ott lefoglalt borok az efféle elkobzástól fölmentessenek, és előbbeni birtokosaiknak akadály nélkül visszaadassanak, hogy a szegény nép saját termését szabadon használhassa és élvezhesse. Az udvari kamara és De Prie örgróf pedig Muraköznek törvényellenes elidegenítésétől együttesen eltiltassanak; s az illető birtoknak további kezelése, mint hajdan, úgy most is a magyar udvari kancelláriára bizassék. Ha pedig a légrádiak a többször említett örgróffal szemben kétségtelen jogaikba vissza nem helyeztethetnének, azon esetben küldjön ki ő felsége egy bizottságot, mely ez ügyet megvizsgálja és a nádor s a hozzá esatolandó más magyar tanácsosok előtt kórné, hogy azok jogai elismertessenek és a nevezett örgróf további hatalmaskodásban megakadályoztassék.¹⁾

Ezen nádori fölterjesztésnek is csak annyi haszna volt, mint a többinek.

A bécsi ministereket sem a múlt eseményei, sem a szövetségesek által Ónodra hívott országgyűlés fenyegető veszélyei nem térítették le eddigi útjokról. Ez utóbbiak ellensúlyozásául ápril 11-kén egy körlevelet bocsátattak ki József

¹⁾ Eszterházy Pál nádor levele, Bécs, 1707. márcz. 25. Fanda et Nefanda, Nemz. Műz.

által, melyben ez — miután a béke helyreállítására irányzott, de sikertelen törekvéseit előszámlálta — arról vádolá Rákóczyt és annak tanácsosait, hogy a belháború szitogatása által csak magán-hasznukat keresik. »És mivel — úgymond — gyánítani lehet, hogy (Ónodra) kihirdetett gyűlésekben is a királyi tekintély ellen összeesküdni s a már is sokat szenvedett nemzetet még nagyobb bajokba bonyolítani szándékoznak«, az e gyűlésen való megjelenést mindenkinek megtiltja; annak, mint törvénytelennek határozatait eleve is megsemmisíti; a maga híveit álhatatosságra, a felkelőket megtérésre inti, míg kegyelmének útjai nyitva állanak, a makacsokat fegyverei hatalmával és a felségsértőkre kiszabott büntetéssel fenyegeti.

III.

József országgyűlés összehívására határozza el magát; — az esztergomi érseknél előleges tanácskozás tartatik. — Ennek javaslatára 1708. febr. 29-kére Pozsonyba hívatnak a rendek.

Az ónodi országgyűlés tényei és határozatai ismereteseek. Ezek teljesen elszakították az eddigi alkudozások fonalát. Józsefnek fegyverrel kellett megmutatnia, hogy a magyar királyi trón nem üres, hanem hogy oly király ül benne, a ki jogait meg bírja védelmezni. Az ónodi határozatok elleni tiltakozás kibocsátásával egy időben fúvattak meg a harczi riadók, és a teljesen kimerült nép kelleetlenül ment a csata mezejére. Általános volt a lehangoltság.

Ezt a hangulatot ügyesen használta ki a bécsi kormány. Előszedte a nádornak és a veletartó magyar tanácsosoknak a nemzet sérelmei orvoslására vonatkozó előterjesztéseit, és többé nem ellenezte az országgyűlés összehívását.

Józsefnek is lehetetlen volt meg nem győződnie, hogy a kétfelé szakadt nemzet összehozására nincs más mód, mint ha az országgyűlés összehívása által tényleges tanúbizonyságát adja annak, hogy az ország törvényeit tiszteletben tartja s kész módot nyújtani arra, hogy a nemzet sérelmei alkotmányos úton megorvosoltassanak.

Bécsi tanácsosai még most is nehézségeket támasztottak; de részint a külföldi hatalmak követeneinek sürgetései, részint pedig a hozzá hű maradt magyar főurak könyörgései arra bírták, hogy komolyan tanácskozás tárgyává tegye azt, minő úton és mily eszközök által lehetne az egész nemzet bizalmát megnyerni? Számot kellett vetnie az egész Európát mozgásban tartó háború esélyeivel; nem zárhatta el magát a Rákóczy által folytatott diplomacziái tárgyalások azon lehető következményeinek gondolatától sem, hogy esetleg vagy a bajor herezeg, vagy a porosz király fia, vagy a győzelmes svéd király fog a magyar trónra meghivatni! Mi lenne akkor Magyarországból? és mi lenne az ausztriai házból is, ha esetleg Spanyolországot is elvesztené? ... Rákóczy ügyének a külföldön úgy, mint a hazában is, hatalmas támogatói voltak. Ezt okvetlenül számításba kellett vennie akkor, mikor a kibontakozás felé vezető módokat és eszközöket mérlegelte.

Mindenekelőtt meg akarta hallgatni a hozzá hű magyarok véleményét. Megbízta tehát az esztergomi bibornok érseket, hogy a maga lakásán Pozsonyban hívja össze az ország legkiválóbb főurait, s tanácskozzék velök a legközelebb tartandó országgyűlésen tárgyalandó kérdések fölött.

A bibornok-érsek 1707. nov. 26-kán, mint elnök, ünnepeles beszéddel üdvözölte a megjelenteket, válaszolva előttök az országban dúló egyenetlenségeket és az azokból származó szerencsétlenségeket, és kérve az ország üdvére célzó tanácsait, melyeknek alapján kellene aztán határozott javaslatot tenni ő felségének. »Reméli — úgymond — senki sem fogja félremagyarázni azon tettét, hogy — mielőtt ő felségének kívánságához képest a spanyolországi hosszú útra indulna — értekezni akart a jelenlevőkkel, hogy meghallgassa véleményeket az ő felségének adandó tanácsra nézve, melynek alapján kellene az országban dúló pártviszály tüztét eloltani, és úgy a király érdekét, mint a törvények megtartását, és az urak előjogainak védelmét is előmozdítani. Ő a maga részéről mindent kész megtenni e cél elérhetésére; ezt kéri az uraktól is. Sajnálattal fejezi ki a felett, hogy a nádor, levélben adott válasza szerint, betegsége miatt nem jelenhetett meg e

tanácskozmányban; nem kélti azonban, hogy az is szívesen fogja az ország javát előmozdítani.

Az egybegyültek figyelemmel hallgatták a főpapi elnöknek ezen szavait; hálás köszönetet mondtak neki az ország és király ügyei iránt tanúsított jóakarataért; sajnálatukat fejezték ki a felett, hogy a király rendelete szerint kénytelen elutazni, midőn a nehéz viszonyok között oly nagy szükség lenne folytonos jelenlétére. De ezen nem változtathatnak. Azért fölkerítették őt, hogy elmenetele előtt, az ország nádorával, mint a király és ország közbenjárójával együtt, az alább következő alázatos véleményt és kérvényt ő felségénél előterjeszteni, sürgetni és óhajtott célra vezetni szíveskedjék.

Ugyanis az egybegyült rendek kivétel nélkül azon nézeteknek adtak kifejezést, hogy mindenek előtt a törvényes állapot állítandó helyre úgy az egyházi, mint az állami, úgy a katonai, mint a közgazdasági ügyekben. Föl kell költeni és meg kell szilárdítani a lakosság lelkében a törvény tekintélye iránti hitet; meg kell győzni a kételkedőket és az elégedetleneket arról, hogy a király kijelentett akaratának érvényt is tud szerezni, és hogy valóban tiszteletben kívánja tartani az ország alkotmányos jogait és törvényeit. Ez pedig csak úgy fog megtörténhetni, ha ő felsége Magyarország és kapcsolt részeinek összes karait és rendeit minél előbb, lehetőleg még ez év telén, országgyűlésre hívja össze. Ennek elodázhatatlan szükségét a következő indokkal és törvényekkel támogatták:

1. hogy a dicsőségesen uralkodó király megkoronázása alkalmával a rendeknek adott kir. hitlevelében arról biztosította az országot, hogy a sérelmeket országlása kezdetén hat hónap lefolyása alatt összehívandó országgyűlésen orvosolni fogja, és boldog emlékezetű atyjának halála után közvetlenül kiadott, az ország összes rendeihez intézett és 1705. május 14-kén Bécsben kelt kir. pápensében ugyancsak azon karoknak és rendeknek azon ígéretet tette, hogy nem sokára országgyűlésre fogja őket összehívni, s ezt nemcsak az országban, de a szomszéd tartományokban kibocsátott több rendbeli leirataiban is ismételte; sőt a múlt évben a béketárgyalásokra kiküldött teljhatalmú biztosai is több pontokba foglalt sérel-

meknek törvényes elintézését az összehívandó országgyűlésre halasztották, s erre ő felsége is hivatkozott;

2. hogy ő felségének minden elődei, boldog kormányzásuk kezdetét országgyűlések által szokták volt megerősíteni; továbbá, hogy ő felségének 1687-ben, megkoronáztatása alkalmával ünnepélyesen tett és törvénybe ígatott esküje világosan mondja, miszerint az országlakók az ő jogaikban, szabadságaikban, kiváltságaikban, régi birtokaikban és elfogadott szokásaikban sértetlenül meg fognak tartatni, ez alatt természetesen az országgyűlés és a rendek közös megegyezése is értetik; ehhez járulnak

3. a régibb és újabb hazai törvények, jelesül Ulászló kir. III. decr. 1. trv.-cz.; továbbá 1635: 49., 1647: 154., 1655: 49. trv.-czikkek, és a királyi hitlevél második pontja, melyek arról biztosítják a nemzetet, hogy az új király trónraléptéig netán fölmerülő sérelmek mindjárt annak uralkodása kezdetén hat hónap alatt összehívandó országgyűlésen fognak megszüntettetni, úgy szintén, hogy azután minél gyakrabban, mindenesetre három évenként, fog országgyűlés tartatni. Minthogy pedig ez ő felségének uralkodása óta bármely oknál fogva még össze nem hívathatott, s a kir. hitlevél pedig azt követeli, hogy az uralkodás három évének lefolyása előtt mindenesetre hívassék össze országgyűlés, tehát méltán várhatják, hogy ő felsége a rendek e részbeli kérését meg fogja hallgatni.

4. Nem kell alkalmat adni az ellenfélnek és más elégteleneknek arra, hogy ő felségét azzal vádolhassák, mikép saját kir. hitlevelét meg nem tartja, és a koronáztatása alkalmával országgyűlésileg megállapított eskü föltételeinek nem felel meg, mi által a királyi tekintély is föltételessé és ingadozóvá válik. Ennek alapján

5. hogy az efféle ellenséges beszéd megszüntetessék, valamint hogy a letett eskü föltételei teljesíttessenek is, ő felsége megindíthatja az országgyűlési tárgyalásokat.

Ezt kívánják a fentebb idézett törvények és kir. hitlevél megtartása, a törvénykezés és a legfőbb királyi jog és tekintély megszilárdítása, azonkívül a jelen zavargás idején vagy másképp elidegenített és elvesztett királyi és országos jövedelmek és koronajavak törvényes rendezése, a végvidék ellá-

tása és a közbéke és nyugalom biztosítása, és a netán közelgő háború eltávolításáról s az ország védelméről idejekorán való intézkedés, az elnyomott igazság visszaállítása, mint a mely nélkül országok fel nem állhatnak. Mindezek az országgyűléstől várják megszilárdulásukat és állandósításukat.

6. Ha az országgyűlés által a megigazítandók megigazítottak és ha ebből a törvényes király és ország jogainak megújítása következne, akkor ez lenne a legjobb alkalom és ösztön arra, hogy az elidegenedett magyarok a tartozó hűségre és tiszteletre visszahozassanak, és a hívek, kik kimerülten a megélhetés eszközeitől is megfosztatván, egyedül a jövő országgyűlés eredményében reménykednek, megóvatnának a végső nyomortól és tönkretűntéstől.

7. Az országgyűlés szerencsés sikerét nem kis mértékben mozdítaná elő, ha ő felsége megboldogult atyjának azon resolutiójára való tekintetből, mely az adóketest a jövő országgyűlésig felfüggeszti, megparancsolná, hogy a hűségben maradt és az arra visszatérendő vármegyék kíméletesebben bánjanak a szegény néppel; ezt látva az elpártolt megyék is remélhetőleg visszapártolnának, míg ellenben az adóval sújtott szegénység megfosztatván a megélhetés eszközeitől, a hűtlenek kormányára alá fog menekülni, s ezzel nemcsak azok számát fogja szaporítani, de félti, hogy az ekkép elpártoltak panaszaival és siránkozásaival még azokat is elrettentik, és nyakasokká teszik, kik különben hajlandók lennének a tartozó hűség megtartására.

Látni való, hogy az egybegyűlt helyes úton jártak, midőn ezen pontokban a törvényes rend helyreállítását és az országgyűlés összehívását javasolták ő felségének. De éreznők kellett, hogy ezzel még nem tették meg mindazt, a mi a válságos helyzet megszüntetésére okvetlenül szükséges volt. Az ellenfél vezérei sokkal kevesebb bizalommal viseltettek a bécsi kormány iránt, semhogy annak még legüdvösebb intézkedéseit is gyanúval ne szemlélték volna. Hogy e gyanút és bizalmatlanságot némileg enyhítsék, az egybegyűlt főurak azt a kérdést is megbeszéltek, hogy miképen lehetne Rákóczyt és híveit ezen javasolt országgyűlésben való részvételre bírni? Semmi szín alatt nem akarták elismerni azt, mintha az ország kétfelé volna szakadva. Józsefnek minduntalan azt bizonyították,

hogy csak néhány elégtelen főúr tartja távol a népet királyától, és hogy a köznemesség hajlandó lenne a király által összehívandó országgyűlésen megjelenni. Azt akarták tehát, hogy ezen országgyűlésre pártkülönbség nélkül, minden főúr, minden vármegye és minden város meghívassék, tehát a szabadságért küzdő szövetséges magyarok is. De hogyan és mikép? Ez volt a nagy kérdés!

Hosszas tanácskozás után végre abban állapodtak meg, hogy

1. mivel az ország törvényei az összes főpapoknak, báróknak és mágnásoknak személy szerinti megjelenését; a vármegyéknek, káptalanoknak és szabad kir. városoknak pedig követek általi képviseltetését rendelik el, s ezek meghívásáról az 1608. 1. trv.-cz. gondoskodik: ennél fogva nemesak jönnek, de szükségesnek is találták, hogy az elidegenedett magyarok is, nem ugyan oly módon, mint a hívek, egyenkint és királyi meghívó által, hanem együttesen valamely pápens császár és magyar királynak, hívei kívánságához képest kiadott és az ő decretumának elején olvasható, nem különben I. Ferdinándnak szintén törvényeinek elején található felhívása, általános amnesztiát biztosítván minden visszatérni akarónak; egyúttal *salvus conductus* biztosítása mellett hívassanak meg. Akár megjelennek, akár nem, az országgyűlés megtartatik és oly formán, mint I. Ferdinánd korában történt, eredményre fog vezethetni. És mivel

2. kételkedni lehet, hogy Rákóczy és Bercsényi megengedik-e az efféle felhívásnak híveik közötti kihirdetését, és hogy különösen a vármegyék tudomást fognak-e róla venni: e tekintetben ő felsége határozza el akár azt, hogy az ő beleegyezésével valamely híve a karok és rendek nevében azokhoz kimenjen és a felhívás néhány példányát magával vivén, az illetőket az összehívott országgyűlésnek, ő felségének és a többi hű rendeknek nézetéről és intenciójáról felvilágosíthassa, mely esetekben bizton remélhető lenne, hogy a vármegyebeli nemesek, ha nem is egyenkint, de együttes név alatt, kiküldenék követeket az országgyűlésre; vagy ha ezen mód ő felségének bármi oknál fogva nem tetszenék, azon eset-

ben a nádor, közbenjárói hivatalánál fogva, a fentebb említett amnesztiának megküldése mellett hívhatná fel Rákóczyt és híveit s azokat súlyos érvekkel és lelkiismeretökre való hivatkozással kényszeríthetné, hogy az ország békéjének helyreállítására kínálkozó ezen alkalmat el ne szalasztják, ő felségének kegyelmét a vármegyékkel és az ország nemességével tudassák, különben felelősek lesznek isten és az egész keresztény világ előtt az ártatlan vér folyásáért, és az ország végelpusztulásáért.

3. Hogy pedig ezek meghivassanak, arra nézve például és alapúl szolgálhatnak azon régiebb idők, melyekben ilyenmő forradalmak előfordultak, t. i. Zsigmond és I. Ferdinánd királyok korában hozott törvények.

4. Ha az országgyűlés azok mellőzésével egyedül a hű rendekkel tartatnék meg, az sérelmére szolgálna a királyi tekintélynek és a törvénykezésnek, mintha ő felsége azért, mert azok vakmerően és törvénytelenül interregnumot hirdettek ki, őket alattvalóinak elismerni nem akarná, a miből az következne, hogy némelyek az országos rendek és alattvalók sorából kizárva éreznék magokat, okot formálnának a köteles hűségtől való feloldásra — és az ónodi — egyébiránt törvénytelen és a karok és rendek ellenmondása által semmisnek mondott, de országgyűlésileg (mint például 1526. 17. és 1608. 14. trv.-cz.) még el nem törölt gyűlés tényeire nézve azon hiszemben lehetnének, hogy azok, ha nincsenek is egészen eltörölve, de legalább el vannak törve; mások pedig, és pedig sokan, kik erőszak és félelem által kényszerítették a szövetségesek táborába, kik birtokaikon és váraikban maradtak, és királyi kegyelemtől megfosztattak, de szívökben sokat szenvednek, mert nejeiket, gyermekeiket és jószágaikat elhagyni, prédának kitenni és azokkal menni nem akartak, a legnagyobb kétségbeesésnek tétetnének ki, sőt egyéb bajok is következnének.

Az itt felhozott okok, törvények és példák alapján a jelenvolt főurak azt remélték, hogy ő felsége hajlandó lesz az országgyűlést összehívni. Végül ismételve is sajnálatukat fejezték ki a fölött, hogy a bibornok-érsek épen most kénytelen Spanyolországba menni, holott az ország érdeke azt kívánná,

hogy ő felségének oldala mellett maradjon. El is határozták, hogy ez irányban kérni fogják ő felségét, mentse fel ő eminenciáját azon fárasztó út kötelessége alól és a veszélyes időben itthon használja föl tevékenységét. Az országgyűlés összehívását akár az előlegesen megállapítandó fegyverszünet mellett, akár a nélkül, okvetetlenül szükségesnek jelentették ki.¹⁾

A bibornok-primás lakásán tartott értekezletnek ezen határozatai és óhajtásai nagy benyomást tettek úgy a felkelők soraiban, mint a bécsi kormánykörökben is. Különösen a bibornok-érsek szilárd magaviselete tánt fel mindenkinek.²⁾

József a következő 1708-ik évi február 29-kére csak ugyan országgyűlést hirdetett Pozsonyba és pedig nemesak a hozzá hű, hanem a tőle elpártolt magyar rendeknek is. Nagy esemény volt ez, melynek jelentőségét még az ellentáborban is elismerték és komoly tanácskozás tárgyává tették.

1) Praeparatoria Dietae Ann. 1707. — Lásd Diarium Dietae Posoniensis pro die 29-a Mensis Februarii Anno 1708 in Liberam et Regiam Civitatem Posoniensem SS. et OO. Regni indictae. Országgyűlési levéltár.

2) Errő vonatkozólag különösen érdekes fényt vet Beresényinek a fejedelemehez febr. 4-kén írott levele, melyből álljanak itt a következő sorok: »Mert az új érseknek rettenetes híre kezd lenni, és mind az gyűlést s mind Stahrenberg változását neki tulajdonítják; hogy az békeségről szólva mondotta Stahrenberg: ne bízzék ahhoz, mignem ausrotten az magyart, — azon felpattant s azt mondta: vagy nem él, vagy soha tovább Stahrenberg nem commandiroz; és csak imprimálta magának: megcsinálja az békességet. Kivánta, hogy mind Fűlségedet, mind engem híjanak az gyűlésre, kit eludálni akartak Fűlséged fejedelmi titulussának meg nem adásával, kit potenter manuteneált: nem lehet Fűlségednek denegálni született fejedelemségét! Végre én is fordultam elő, s azt állította: ha az török ministereknek . . . meg kell adni azon becsületit, az kit praetendál, — nem detrahálhatnak nékem is. Bell conceptó! az török, — ergo én is! (V. 533.) . . . — »Hallottam már olyat is, hogy intentiójok legyen az 25 punctumot a capite ruminálni és mindenekről diaetaliter concludálni, articulosokat formálni s arra megcsinálni kíván az esászár — és így cessálni fog minden praetensióink. Hamis kis conceptus; az mit publicó tractatu denegált, privato conventu akarja ad speciem igérni, sine securitate, sine formalitate tractatus; híberő, cum reserva executionis ad pacem, ut interim fallat. Be nevetném, mikor az militiae educatiót articulariter resolválná hírünk nélkül, és megnyitná Budának az kapuit: Úr isten, hogy kén belémennünk, mikor nagy az Duna! . . . (V. 534.)

IV.

A nádor szétküldi a meghívókat. — Beresényi aggodalmai, — tanácsai, — Rákóczy nézete a meghívók visszautasítására nézve. — A nádor meghívója Rákóczyhoz és Beresényihez. — ezeknek válasza, — és nézete.

Az országgyűlés megnyitásáig rendelkezésre álló időt a nádor a kellő előkészületekre fordította. A királyi meghívók elkészültek és a pozsonyi értekezlet javaslatához képest nemcsak József híveinek, hanem a Rákóczy hatalmában volt vármegyéknek is megküldettek. A királynak a béke iránti hajlamai s a sokat szenvedett nemzet bajai iránti részvéte és atyai gondoskodása ügyesen volt bennök hangsúlyozva.

A nemzeti ügy mellett fölkelt szövetséges magyarok fejei eleve értesültek a pozsonyi javaslatokról. Gróf Beresényi Miklós eléinte gúnyosan csak »farsangi mulatságnak« nevezte az egészet: de minél több és komolyabb hírt kapott róla, annál több aggodalom szállotta meg lelkét, miről gyakran tesz említést a fejedelemhez írott leveleiben. Január végén jelenti, hogy »az pozsonyi gyűlésnek híre continuál« a hova, úgymond, engem is bizonyosan várnak; tíz urat küldenek zálogba helyettem, öt németet és öt magyart, mert csak beszélni akar az császár velem.«¹⁾ Ez azonban csak puszta hír volt. Több alappal bírt ennél az, hogy a József-pártiak, a pozsonyi előtanácskozmány határozataihoz képest, egy-két előkelő férfiút, vagy a mint Beresényi hallá »két derék urat« fognak hozzájuk küldeni.

Ezek a hírek, és a vármegyében megindított rábeszélések, kecsgetések és ígéretek, komolyan gondolkodóba ejtették a felkelők vezéreit.

Beresényi gyakran ír erről a fejedelemnek, és nem tagadja, hogy nyugtalanságot okozott neki az: micsoda praesumptióból indított az pozsonyi gyűlés és az békességnek ennyi híre! . . . és miért nem fél prostitúciójátul az császár ország nélkül gyűlést praetextuálni? Találgatja: hogy talán békülni akar az elégületlen magyarokkal? De hát miért nem mutat irántok akár directe akár indirecte jó indulatot?

¹⁾ Beresényi levele Rákóczyhoz Korponáról jan. 31. Thaly, Archivum Rákóczianum, V. köt. 529. l.

Beresényi úgy gondolja, hogy ezzel talán csak a külfejedelmeket és azokat akarja félrevezetni, a kikről hiszi, hogy Rákóczy ügyének hívei. Az ő nézete szerint a császár nem akarja, hogy az interregnum kimondása particularis béketanácskozásokban tovább »üzettség-füzettség«, hanem országgyűlést tart, hogy annak határozatával erősíttesse meg magát az uralkodásban. Ott ismét ígérni fog mindent, új hitet fog letenni az alkotmány megtartására. Mindezt csak azért fogja cselekedni, hogy aztán nem a maga nevében, hanem az országgyűlés nevében küldhessen ki Rákóczyékhoz embereket, a kik őket meghívják és békére szólítsák. Ebből aztán igen kényes helyzete lesz a felkelőknek. Mert ha nem fognak akarni megjelenni az országgyűlésen, akkor az egész világ előtt azt fogják rólok mondhatni, hogy ime: nem akarják az ország javát és békéjét! Ebből fognak — úgymond — keresni az köztünk való dissensióra okot.

Beresényi gondolatmenete helyes volt. A császár tanácsosai csakugyan kényes helyzetbe akarták hozni a felkelőket. Semmivel sem lehetett volna nagyobb bizalmat ébreszteni a császár ügye iránt, mint az országgyűlés összehívása által. De viszont semmivel sem lehetett többet ártani Rákóczynak, mint az által, ha sikerül a nemzet nagyobb részét arról győzni meg, hogy ime, nem akarja, vagy nem meri a nemzet ítélete alá bocsátani ügyét, mert nem is a haza sorsa, hanem magán érdeke vezéreli őt! Attól függött minden, sikerül-e ezt a közvéleményt létre hozni, vagy nem. Ha nem, akkor Rákóczy továbbra is a nemzet szabadságainak és jogainak védőjekép a diadóltság fényugarával övezve tovább folytathatja, és pedig a győzelem biztos reményével, a harezot. Ha igen, akkor ügye veszve van Magyarországon, s ő neki nem fog maradni egyéb hátra, mint a száműzöttnek vándorbotja, mely egyedüli hű társa lesz az életnek további keserves útján.

Beresényi ezt a dilemmát maga előtt látta. Meg is rettent annak rideg alternatívája előtt. Mindazáltal azt írta a fejedelemnek, hogy ő mind ezekre nem sokat ad »hacsak — úgymond — valamely erőltető potentia közbe nem veti magát és nem fog kívánni praescribálni; nem is tartok jobban (semmitől), mint saxótól.«

Mínt hogy bizonyos volt, hogy a József által Pozsonyba hivandó országgyűlésre a felkelők is meg fognak hivatalni, és a megjelenni akaróknak kellő *salvus conductusok* küldetni: Bercsényi sokat töprenkedett magában, hogy a bécsi kormánynak ezen ügyes fogásával szemben mitevő legyen? Ha a felhívás először Rákóczyhoz fog intéztetni, akkor annak magatartása és válasza irányadó lesz minden hü követőjére nézve. De ha — úgymond — először csak hozzám jön, elvehetem-e engedelmem kérésével ideig? . . . jobb-e nem is admittálni s meg sem hallgatni senkit közülök azon cím alatt, hogy Felsőség az interregnum idejétől fogva a *Conföderatió* tudta és beleegyezése nélkül tractába ereszkedni semmiképen nem akar?

Bercsényi teljes mértékben tudta felfogni a helyzet kényes voltát. Ki is fejezte ebbeli nézetét a fejedelem előtt, mondván: »megvallom, mégis in illo statu vagyunk, hogy propter populum pacis cupidum, nehéz simpliciter postponálni az békesség ígéreteit, et propter colligationum fundamenta, nehéz ereszkedni in speciem tractatus.« Azért e nehéz helyzetben kéri a fejedelem parancsolatját: »mitevő legyen, ha mi ilyen occurálni tanál?«

Fölötte érdekes, hogy Bercsényi, mielőtt kérdésére a várt feleletet megkapta volna, sietett bizalmasan elmondani a maga nézetét. Előre elképzeli, mint fog hozzá jönni a pozsonyi országgyűlés küldöttsége, mint fogja őt erős argumentumokkal ostromolni, mint fogja elébe állítani a fentebb említett dilemmát, s hazafiságára és honszerelmére való hivatkozással mint fogja őt akarni határozott nyilatkozatra kényszeríteni!

De ő nem akar ügyetlenül a törbe kerülni. A ravaszul kivetett hálót hasonlóképen diplomatikus ravaszsággal akarja széttépni, vagy még inkább kikerülni. »Azt tartom — úgymond — talán nem volna rossz, ha Felsőség tetszéséből magam *mintegy magamtól* admittálnám őket, és kitanúlva minden principiumjokat, akár suspendálni, akár kiadni lehetne rajtuk, Felsőség parancsolatjától való dolognak tartván. És lehetne külsők előtt is valóságos *declaratio*, hogy csak megérteni kívánta *általam* Felsőség, mit akarnak? pro diffidentia popu-

lari tollenda! Mert nekem úgy tetszik, *könnyebb az hamisságot elhívetni hamisan színezve hírrrel, mintsem ha szemre kél*: nekünk is könnyebb lesz megösmertetnünk az néppel az ellenség fortélyait, ha eliben terjed, mintsem ha meg sem hallásával az nagy hírű jónak fogják privatumunkat hitegetni.«¹⁾

Íme Bercsényi, mint diplomata! A fejedelem azonban nem helyeselte nézetét.

A mint híret vette az országgyűlés összehívásának, azonnal tanácskozott Károlyival és Vay-val, a Bercsényi által fölvetett kérdéstről is. Mind a hárman azon véleményben voltak, hogy az ónodi gyűlésen egyszer kimondott »abrenuntiatio« után, az országos rendek akarata nélkül semmiféle tractába nem lehet bocsátkozni. Figyelmezteti, hogy reflektálni kell a Kőkényesdi követségére is, »a ki által nagy particularitású affidatiókat tettünk az bavarusnak.« A mi pedig Bercsényinek azt a kérdését illeti: hogy az esetleg hozzá érkezendő küldötteket meghallgassa-e? vagy sem? arra nézve a fejedelem azt válaszolta neki, hogy jóllehet a szóban levő követség még csak kilátásba van helyezve: »de ha szinte küldetnék is, szükséges, hogy consideráltassék, kitől küldetik? Mert az abrenuntiatio meglévén: se királyul, se országgyűlésül, se státusoknak, se columnáknak (proscriptusok lévén) őket nem agnoscálhatjuk; még csak Kegyelmed is, már locumtenens lévén, se nem admittálhatja, sem ily nevezet alatt levelöket el nem veheti; mert más országok előtt lehetetlen volna akarni és elhívetni, hogy azt a fejedelem vagy ország megbízása nélkül követné el.«

Máskép állana a dolog, ha az illetők, mint magán személyek, *salvus conductus* iránt fordulnának hozzája. Ez esetben azt lehetne nekik válaszolni, hogy ha az országgyűlésileg összegyűlt magyarok nevében kívánnak jönni, akkor nem²⁾ hallgattatnak meg, de mint privat egyének megkaphatják a *salvus conductus* . . . úgy hogy credentialist is sem hoznának magukkal. Ez esetben nem jönnének úgy mint tárgyalás végett

¹⁾ Bercsényi levele Rákóczyhoz 1708. jan. 31. Thaly Arch. R. V. 581. 1.

²⁾ A levélben az áll ugyan, hogy »meghallgattatnak«, de a »nem« szócska valószínűleg nyomdahiábából kimaradt. A helyes értelem csak így állítható helyre.

kiküldöttek, hanem csak mint értesítők. Ez — úgymond — olyan forma dolog volna, a mint eddig Szirmaival és Vizával érintkeztünk, a kiknek ugyan credentialisuk nem volt, mégis elhittük szavokat. A maga részéről kijelenti Rákóczy, miszerint nem hiszi, hogy a kiküldetés megtörténjék; talán inkább a visszatartóztatott muszka követ által akarnak üzeni. . . .¹⁾

Az alatt a király meghívó levelei az országban szétküldettek. A József pártján levő vármegyék rendei gyűléseket hívtak össze, s azokon szokott módon a követeknek adandó utasítások felett tanácskoztak. Nem így ment a dolog a felkelők hatalmában levő vármegyékben, a hova a meghívó levelek nem juthattak el oly könnyen. Ennél fogva a nádor azon expedienshez nyúlt, hogy január 26-án Rákóczyhoz küldötte a meghívók több példányát, külön levélben kérve őt, venné szívére a haza romlását és az óhajtott béke érdekében osztaná szét a meghívókat a pártján álló vármegyék között, s ne gátolná, hogy azok követeiket az országgyűlésre felküldhessék, melyen ő felsége minden sérelmeket megorvosolni szándékozik.

Ezen levél »Méltóságos Fejedelem Felsővadászi Rákóczy Ferencz kedves Öcsém-Uramnak ő Kegyelmének« volt címezve. Bevezetésében hivatkozik a király azon jóindulatára, melynél fogva »az annyi sanyaruságok és változások alá vetett, megnyomorodott hazánkon kegyesen szánakodván«,

¹⁾ Rákóczy levele Beresényihez febr. 6, 1708; I. m. II. 166. I. V. 5. 167. I. a hol febr. 12-ki levelében erre vonatkozólag írja: »Noha eleget gondolkodtunk, mi lehet oka az feljebb írt Bécsből jövő czár követje megtartóztatásának? egyebet nem ítéltünk, hanem: mivelhogy az bécsi udvar mindenütt hirdetteti az békességet, hogy meglészen, és ugyan országgyűlést is convocált pro 29 Februarii Pozsonyban, hihető, praevie az által akar némely propositiókat nekünk tenni; mivel még eddig, noha semmit ez iránt nem jelentett, mégis szemtelenül hirdetni meri, hogy már követinket is küldöttük volna az tractára, és magunk között meghasonolván, minket a békességből akar kirekeszteni, — a mely teljességgel nem igaz lévén, ezen költött hír hamisságáról informálhatja Kegyelmed az czár udvarát. II. 167.

és a keresztény vérnek »bővséges kiontásán megkönyörülvén« elhatározta magát az országgyűlés összehívására. És hogy a haza kívánatos lecsendesítése ne csak közelítesse, hanem könnyebbítessék is . . . »félre tévén az tudva lévő eddig elkövetett alkalmatlan állapotokat« vele született kegyességéből jónak látta azokat is meghívni, »a kik ő felségének tartozó hűségétől eltértenek,« biztosítván őket eljövételük és eltávozásuk szabadságáról. »Hogy mind azon által — folytatja a nádor — magának Kegyelmednek is kiváltképen lehessen tudtára említett kegyelmes Urunk ő felsége *maga jobbdágyjához* ily bőven megmutatott kegyelmességit, és Hazánk csendességének megszerzésében, annak megtartásában való igyekezetét s kívánságát tapasztalhasssa, ime, az Nemes Vármegyéknek szóló, Kegyelmes Urunk ő felsége azon gyűlésre hívó regális leveleit a végre kívántam Kegyelmed kezéhez juttatnom, hogy onnan mind bizonyosb alkalmatosságával elküldetvén, nyilván legyen mindnyájok előtt, és a Nemes Vármegyék, úgy az többi is, a kik gyűlésekre hivattnak szoktanak, kétségen kívül megértsék nemcsak ezen gyűlésnek megtartását, hanem azon felől Kegyelmes Urunk ő felsége ezen országhoz való atyai hajlandóságát és királyi gondviselését. . . .«

Ezek után palatinusi tiszte s közbenjárói hivatala szerint *inté* és hazaszeretetére való hivatkozással »*kényszeríti*,« hogy a regálisokat a maga hathatós munkálkodása által publicálja, hogy a nemes vármegyék követjei, s mások is, kik az ország gyűlésében megjelenni szoktanak »és azzal tartoznak is« a mostani országgyűlésre eresztessenek és küldtessenek. Egyébiránt attól tart, hogy ha az meg nem történik, az elmulatásnál sokkal több és veszedelmesebb, s netalántán váratlan alkalmatlanságok ne kövessék szegény hazánkat; kik miatt — így zárja be levelét — bizonyára isten és a keresztény világ előtt Kegyelmedre és a főbb vezérlőkre háramlik minden ok és véték, és mindazok az országbéliek által Kegyelmeteknek fognak tulajdoníttatni, úgy hogy Kegyelmetek holta után is nem egyéb, hanem szomorú és keserves emlékezeti Kegyelmednek is főtmaradván, azt a maradékok is — kik valaha élni fognak — átkozódva fogják forgatni elméjekben.«

Csekély változtatással, ugyanez a levél ment Bercsényihez¹⁾ és a többi fővezérekhez is.²⁾

Az a hang, melyet a nádor a felkelők fővezéreivel szemben használni jónak látott, éppen nem volt alkalmas arra, hogy azokat az országgyűlésen való megjelenésre bírja. Daczára annak, hogy Rákóczyt »kedves öcsceurának«, Bercsényit pedig »kedves sógor urának« szólítja, e levelek hangja és tartalma nem mondható bizodalmasnak; de hivatalosnak sem. A fenyegetőzés, gyanúsítás és isten ítélőszéke elé való idézés; másfelől a király »jobbágyai« iránt való jó indulatának emlegetése egészen más érzelmeket ébresztettek, mint a minőkre szükség lett volna. Bercsényi sértve érezte magát és nemesi méltóságát ilyen kifejezések által. Egyik levelében azt javasolta a fejedelemnek, írnia meg válaszul a palatinusnak: ne prostituálja a nádorság nevezetét, minthogy nemesi méltósága Nemes Magyarországnak nem illeti meg az jobbágyot! A császár keresse másutt a maga jobbágyait. Magyarországnak nincs jobbágy-nemesség! Nemes nemzetet illet meg az országgyűlés, nem mást... Ha Főlséged — úgymond — neki írny nem akar, s nekem parancsolja: én bizony megírom s mind visszaküldöm neki, még pedig be az gyűléskor, ad publicam faciem loci.³⁾

Hogy Bercsényi mennyire lenézte és becsmérelte a pozsonyi országgyűlést, azt az arról szóló nyilatkozatainak gúnyos

¹⁾ Febr. 20-káról Kis-Tapolcsányból írja Bercsényi Rákóczyznak: »Ezen órában érkezék Kedves sógor-uramtól« (hg. Eszterházy Pál nádor) Főlségednek, mint »Kedves öcsce-urának« írott atyafiúi szereteriből »maga kőköségéből írott levele, együtt az aclusákkal. Elgondolhatom az nekem írott levélből az Főlséged levelének tenorát, Elhíszem, nem kedve szerént van ez az mediatoroknak, ha csak akarják mediatiójokat, »ha nem akarják, — tudom, nevetik!« (543. l.)

²⁾ »Az regálisoknak per omnia másikját divulgálni kívánván, mindenütt az commendantoknak küldték: Budára, Szegedre, Trencsénbe, s hova azok iktatják ki, — már nálam is egynehány benne. Az trencsényi commendant, egy dobos furir, és valami regiments Secretarius által Ocskaynak küldött egynehányat; megarestáltatta dobos-követ uraimékat. Az mennyire vizsgálom, mióta hangja ment szólnak, hogy nem ex praescitu nostro van az gyűlés: minden csak bolondságnak s hamisságnak tartja: éppen semmit sem mozdít... az emberekben.« (V. 544.)

³⁾ Bercsényi levele Rákóczyhoz febr. 22-ről. Thaly, i. m. V. 547. l.

maró hangja leginkább feltünteti. »Most biztatom Obed Andrást (egy udvari bolondféle embert): menjen bé és mondja meg, hogy nem találkozott köztünk több bolond, csak ő, a ki bé akart volna menni az gyűlésre, hanem ő bément az palatinussal és urakkal való tanácskozásra, még pedig cum paucis famulici...«¹⁾

Rákóczy megtartotta böles mérsékletét. Nem tagadhatta ugyan, hogy a nádor levele őt is kellemetlenül érintette; de legfőbb gondját nem az éleskedés, hanem annak minél sikeresebb ellensúlyozása képezte. Tapasztalván azt, hogy az országgyűlésre való királyi meghívók az ő vármegyéiben is elterjesztettek,²⁾ Károlyi és Vay egyetértésével sietett azokat egy körlevél által felvilágosítani és megnyugtanni. Ennek tartalmát idő rövidsége miatt nem közölte Bercsényivel, csak akkor, mikor már szétküldötte volt.³⁾

A körlevél február 18-ról volt keltezve Nagy-Károlyban. Ebben az összehívott országgyűlést csak arravalónak tartja, hogy ott a király mellett álló »kevés számú pártos magyarokkal« hazánk törvényeit újabban megrontsa; azután így folytatja: »Látván (t. i. a bécsi udvar) mily hasznos volt az utolsó pozsonyi gyűlésnek alkalmatosságával oly diaotának összehívása, a hol a maga megcsinált emberei által ama közmondást bizást kimondhatta: »A mit az úr kér, azt a jobbágy-

¹⁾ U. o. 547. l.

²⁾ Febr. 18-káról írja Károlyból Rákóczy Bercsényinek: »Az mi az országgyűlést illeti: látván, hogy az convocatoriák kiterjedtenek, mert a Heves vármegyéit maga az szegény püspök, peesételve, az Sárosit Bertóti, az közép-szolnokit, az mely Váradról küldetett volt ki, az blokada tisztei küldötték kezemhez...« Thaly, i. m. II. 169. l.

³⁾... Praevie az Kegyelmed opinióját is kívántam volna venni — írja Rákóczy — de úgy mód nélkül elkészt volna levelem, és még az datálása is meghaladta volna az gyűlés terminussát. Nevetségre méltó conceptusok, és reméllem, csak avval is prostituálni fogják magokat idegen országokban, hogyha az confoederatióban levő vármegyék nélkül ország nevével fognak végezni: holott ezeknek is jelenléteket szükségesnek látták vala lenni, azért convocálták. Hogy az szegény nem-érseknek jó intenciói vannak, abban kétségem nincsen, mert tudom, hogy annak előtte is sokat és szívesen segített az nemzet dolgait; de bezzeg claudicat az similitudója és az consequentiája: az török, ergo Kegyelmed is: ... (II. 169.)

nak akarni kell,« és azon kevés számú gyülekezet által mind az esküjének záradékát: »prout conventum fuerit« magyaráztatni, mind az örökös királysága által az elviselhetetlen vas jármot és azon igát nyakunkba vetni, a melyet eddig való fegyverünk boldogulásával és összeszövetkezett szívünkkel s hirünkkel nyakunkból kivettünk. Kitészik ennél is nyilvánban szándéka abból is, hogy mindaddig, míg a békességet tractálni kívánta: vagy propositiókat tétetett, vagy a tétetekre válaszolt, holott mostanában mindeneket félretévén és emlékezetbe sem hozván, csak gyűlést hirdet, a hol a kevés számú követekkel, maga birodalmában lévő városban, armadiája között kedve szerint alkudhasson, sőt azok távollétében is a tőle úgynevezett országgal mindazokat újabban is megerősítse, a melyeknek elviselhetlensége miatt kénytelenítettünk fegyverünkhöz nyúlni. Melyeket midőn a nemes vármegye eleibe levelünk által újonnan terjeszteni kívántunk, nincs kétségünk benne, hogy kinek-kinek egyenkint is ügyünk és szövetségünkbeli hitünk mellett szíve úgy felgerjesztetik, hogy ellenségünk ily csalárdságát látván, hitünk szerint is nemcsak országos végzéseinket fentartani kívánja, de föltett hadakozásunk célját is mindaddig tűzni akarja, a miglen isten ő szent felsége kegyelméből súlyos hadakozásunkat állandó békességgel és keresett szabadságunknak helyreállításával koronázhatjuk. Hogyha mindazáltal találtatnának némelyek, a kik ellenségünk hitegetéseinek és hízeltedéseinek nagyobb hitelt adván . . . azon gyűlésben személyek szerint jelen lenni kívánnának, (ámbar azt szövetségbeli hitők és igaz magyarságok meg nem engedné) előttünk megjelenvén, útlevelünket annál is inkább megtagadni nem fogjuk, mentül inkább kívánjuk igaz igyekezetünket és hazánk boldogulása mellett fáradozó, igaz, eltökélt szándékunkat, úgy ellenben ellenségünk csalárd hitegetését . . . nyilvánvalóvá tennünk.¹⁾

Megjegyzendő, hogy Vay Ádám, a kivel a fejedelem eleve közölte fogalmazványát, azon nézetben volt, hogy jó volna valakit, minden megbizás nélkül, elküldeni Pozsonyba »ad protestandum«. De Rákóczy ezt nem helyeselte már csak azért

¹⁾ Országgyűlési irományok.

sem, mert az ilyen küldött életével játszanék; azt — úgy mond — *justo jure* nyakon köthetnék. Ő azt akarta csak, hogy az ő hívei kellőleg legyenek tájékozva a bécsi kormány csalárdságáról. Ezt czélozta azon második szózata, melyet febr. 19-kén Krucsay ellenjegyzésével bocsátott ki,¹⁾ s melynek tartalma a következő: »Ennek előtte is« úgy mond — »egynehányszor kibocsátott pátensinkből a német ellenségünknek álnok incselkedési és hitegető csalogatási, nem kétljük, bőven constálhatnak minden Rendeknél, melyben azon utánunk leskedő ellenségünk még mostan is mesterségét kívánván vetni, csak nem régiben is levelét közinkben bocsátotta, látván azt, hogy istenünkben és igaz ügyünkben reménységet vetvén, fegyverével maga szándékát végben nem viheti, ő ellenünk forralt mérgit ki nem öntheti, és noha az előtt való pátensiben mindnyájunkat utolsó veszedelemre és fegyverre eltökélt volt (eselt?) szándékában, ha az isten engedné, hátramaradás nem lenne: most mindazonáltal hízeltedő álnokságával a Haza lakosi között így is konkolyt hintoni igyekeztévén, előbbeni kegyetlen uralkodásának elviselhetetlen vas jármát (kit az elmúlt siralmas esztendőben az egész Haza lakosival keservesen tápasztaltuk) nyakunkba vetni kívánván, melyet ekkoráig Istenünk kegyelme által fegyverünk boldogulásával elkerültünk.

Hirdetett ugyan gyűlést mostani birodalma alatt való Pozsony várossába, maga hada és fegyvere között, nem is oly móddal, a mint annak rendi volna, hanem csak kevés számú követjeit kívánván a Nemes Vármegyéknek, hogy azoknak elméjüket előbbeni országos gyűlésnek szokása szerint könnyebben elfordíthassa a végre, hogy a mellette pártos, kevés számú magyarokkal hazánk törvényeit újabban vagy megrontsa, vagy az által megrontathassa, annyival inkább (maga szabados uralkodására czélozván) akarátja szerint magyaráz-

¹⁾ Nos Franciscus, Dei gratia Sacri Romani Imperii Princeps Rákóczy, pro libertate Confoederati Regni Hungariae Statuum et Ordinum Dux etc. Universis et Singulis eujuscumque Status, Gradus, Honoris, Praeeminentiaeque et Conditionis Inelyti Comitatus . . . Praesentium notitiam habituris Salutem etc. . . Datum in Castro Károly die 19 Febr. 1708. — Fanda et Nefanda. Nemz. Múz.

tathassa erőszakos királyságát, melynek az egész kereszténység előtt publice abrenuntialtunk, fölállíthassa, hitetgetett és mai napig is hitetgetni akar bennünket, hogy ő békességgel kíván vigasztalni; tractaltunk is vele két ízben az Haza közakarattjából, hogy ne vádoltassunk a kereszténység előtt rajtunk való elmulással.

De minémű kimenetelét tapasztaltuk? Mindenkor azt, hogy az alatt mindenkor csak időt kívánván magának nyerni, fegyverét ellenünk alattomban indította. Láttuk, mely színes csalárdsággal így esalta meg mostanában az baviáriai lakosokat, a kik magok szabadságának helyreállítására hasonlóképpen fegyvert fogván ellene, a midőn hízelkedő szavaival és színes ajánlásával fegyverüket velők letétette, annak utána bennök számos ezereket hóhérkeze által mérszároltatott föl! Ehez több hasonló ámtásoknak mindenkoron ilyen vala kimenetele. Erős bizonytságot (tesz erről) az egész kereszténység, kiknél nyilván vagyon a német nemzetnek szokott hitetgetése. De ne menjünk ámbár messze édes hazánk siralmas sorsával; lássuk az elmúlt közelebb való esztendőkből, minekelőtte t. i. nemzetünket Isten ő szent felsége hazánk szabadságának helyreállítására fegyverre indította, minémű kedvetlenségeket követett el nemzetünkön, elannyira, hogy gyermekének, feleségének eladásával (minek utána a szegény lakosokat mindenből kitérdálta volna) magok keserves életüket kényszerítettenek hóhérlástól megváltani! Nemde nem szemünk előtt forog az portiózásnak súlya alatt keserves szenvedésünk, sok jó módok alatt való siralmas kínoztatásunk, zaklattatásunk, és majd kétségbeesésünkkel minden javainktól való megfosztatásunk?

Midőn ezért hajdani szabadsággal tündöklő édes hazának lakosai, mind ez elvett, mind ezekről több előszámálhatatlan német nemzetnek sanyargatása által való szenvedett nyomorúságunkat, (melyben magunk vagyunk élő bizonyosságok) keserves szívvel említjük, hamis hitetgetésének csak gondolatlan is szívünkben helyt ne adjunk, hanem Istennek kegyelméből kezünkbe adott fegyverünket, egyenlő és közakarattal, mint eddig, teljes tehetségünkkel segítjük, miglen azon Isten, a ki eddig fegyverünket szabadságunknak visszahozására és

helyreállítására boldogul vezérelte, csendes és kívánatos békességgel, hazánkban való csendes megmaradással mindnyájunkat koronázzon.*

Világos ebből, hogy Rákóczy nagy súlyt fektetett arra, hogy hívei megértsék a helyzetet, és hogy nem annyira tilalom következtében, hanem önkényt, ügyök igazságáról való meggyőződés folytán tartózkodjanak a pozsonyi gyűléstől. Vayhoz febr. 20-kán írott levelében erre és a nádor levelére vonatkozólag többek között ezeket írja: »Jutott ugyan még dictálásomban eszembe, hogy imádságnak fogja Kegyelmed tartani az Isten ítélő széki cleibe való hívásokat: de azt a vármegyékre nézve is: szükségesnek láttam lenni, hogy t. i. az aljassa is az embereknek állalláthassa ügyünk igazságában való bizodalunkat.«¹⁾

A nádorhoz szóló válasz csak febr. 28-kán, tehát az országgyűlésre kitűzött határidő előtt egy nappal hamarabb küldetett el Beresényi útján Pozsonyba.

Beresényi tökéletesen meg volt elégedve vele. Ki is fejezte örömét a helyes szerkesztés felett, mely ellen, nézete szerint, senkinek sem lehet kifogása. »Mert — úgymond — az Isten széke cleibe való hívás itt nem imádság, hanem citatoria, ad reddendam rationem vilicationis, — úgyis villicusnak vallja magát!« Együttal tudatja a maga válaszát, mely rövidségével és szánó hangjával éles ellentétet képezett a nádor meghívójával. Mindössze egy mondatban fejezte ki »esodálkozását« a nádor levele fölött és »szánakodását« a nádor és »a többi odaszorult magyar uraknak ily boldogtalanságban forgó sorsán.« E rövidséget azzal indokolja, mert reméli, hogy a vezérlő fejedelem bővebb válasza meghatotta ő hercezségének szívét és magyarságát.²⁾

A fejedelem ugyanis kemény szavakban utasította vissza a meghívó levelet. Dorgálásnak beillő szemrehányásokkal illeti őt és az uralkodó házat.

A nádornak szóló válasz Tokajban kelt febr. 28-kán. Ebben néhány szóval a múltat idézván föl, elmondja, hogy a

¹⁾ Rákóczy levelei, Thalynál II. 171. l.

²⁾ Beresényi válasza a nádorhoz, kelteve Solmecczről márcz. 7-ről, olvasható Thalynál V. 567. l.

nagy-szombati békealkudozásokkor lett volna ideje az országgyűlés összehívásának. Azután a nádor személyéhez fordul, és kéri őt és kevés társait, kik abban, hogy magokat a császár alattvalóinak nevezik, nagyobb dicsőséget látnak, mint hazájok szabadságában: ne gyalázza meg az országot a külföld előtt azzal, hogy a császárnak oly kis számú hívei magokból erővel Magyarországot akarnak csinálni... Ne emlegesse közbenjáró hivatalát, ki az ország szabadságának elnyomását nyugodtan nézte, sőt azt elnyomni maga is segítette. Kövesse inkább az elfelejthetetlen Perényi nádor dicsőséges példáját.

»Mivel pedig — így végzi szavait — a hozzám küldött levelek tartalma a vármegyék előtt tudva vagyon, s azok különben is az császártól jönnek, kit urunknak senki közülünk nem ismer, azokat Kegyelmednek eredetiben s illetlenülül visszaküldöm.«

A fejedelem — mint láttuk — Bercsényire bízta a válasz elküldését a nádorhoz, a ki megbízását, a saját válaszána mellékelésével, katonai pontossággal teljesítette. A két válasz kiegészítette egymást, úgy, hogy Bercsényi egészen rendén valónak találta a dolgot. »Fölséged — úgymond — pirongatja, s én szánom szegényt. Akartam ugyan válaszolnom: minek hívnak bennünket a gyűlésre? midőn már törvénytelen törvényével *proscribált* bennünket nyomtatva; de — gondoltam — nem jó lesz, ha nem ironice tanálják érteni... Azért csak elégségesnek ismervén Fölséged bölcs írását, elküldém; tudom, már desiderio várják a választ, hadd olvassák!«

V.

A dunántúli vármegyék magatartása. — Az összejött rendek névsora. — Az első ülés márcz. 3-án. — A királyhoz küldöttség menesztetik, — a szövetséges magyarok meghívása ügyében. — A személynöki állás betöltésére vonatkozó javaslat.

Rákóczy válasza mindenféle nagy hatást gyakorolt. A vármegyék nagyobb része tartózkodóvá lett. Egynehány dunántúli vármegyében azonban mozgalom támadt oly irányban, hogy tiltakozzanak a pozsonyi országgyűlés ellen.

Nemes Zala, Baranya és Tolna vármegyék ily tartalmú protestatiójokat be is küldték Bercsényinek a végből, hogy — ha jónak látja — küldje be a császárnak, vagy egyenesen a pozsonyi országgyűlésnek.

Ezt azonban se Bercsényi, se Rákóczy nem helyeselte. Amaz azért, mert keveselte, hogy csak oly kevés vármegye protestál; emez pedig azért, mert leghatalmasabb protestatióknak tartotta magát az interregnumot.¹⁾ De azért nem lehet mondani, mintha közönyösen néznék a pozsonyi és bécsi készülődéseket. Bercsényi különös kedvteléssel nézte a dunántúli magyarok tüntetését a császár ellen, a miért meg is kívánta őket dicsértetni a fejedelem által. Azzal kecsegtette magát, hogy »az Dunán tulsó földnek resolútiója majd meggyőzi az innenső keményszájú magyarokat.« Sőt azon gondolattal is foglalkozott, hogy az összejövendő országgyűlést haderővel fogja szétrobbantani.²⁾

A király pártján levő vármegyék nagy remények között választották meg követeket, és szokott módon az ország békéjének helyreállítását és az ország törvényeinek megtartását sürgették utasításaikban.

Az alatt Bécsben, hol a naponként érkező hírek rettegésben tartották az udvart, nem tudták magokat elhatározni, hogy mi tevők legyenek. Az a terv, hogy a király személyesen nyissa meg az országgyűlést, kétségen kívül helyesen volt megállapítva. Meg is tétettek a kellő előkészületek arra nézve, hogy ő felsége márczius első napjaiban teljes kísérettel Pozsonyba menjen.

Azonban részint a Bercsényi fenyegetőzéseinek, részint pedig a svéd király előnyomulásának hírei nagy aggodalomba ejtették a király környezetét. Jobbnak látták egyelőre várakozó állást foglalni el, és bevárni a rendek összegyülekezését, és az azok között mutatkozó hangulatot.

E végből az esztergomi bibornok-érsek, sok főpap kísé-

¹⁾ Thalynál L. 562., 574. l.

²⁾ U. o. II. 173. és 565. »Én is tettem propositiókat — írja Bercsényi a fejedelemnek — mennémek Pozsonyhoz az gyűlésre; ha bé nem bocsátják, szidják össze az olyan vendég-hívókat, gyujsák fel s bagyják ott; de üdö kell ahhoz s kicsiny víz, mert vissza is kéne onnan gyűnni...«

retében, már február 22-kén megindult Pozsonyba. A többi főurak és követek csak igen lassan gyülekeztek. Eszterházy Pál nádor és Erdődy György országbíró márczius elsején érkeztek meg. Legpontosabb volt a főpapok rendje, melyből a következők sorakoztak az esztergomi primás körül:

Széchenyi Pál, az egyesített kalocsai és bácsi egyházmegyék érseke, a ki a Rákóczy-féle mozgalom kezdetétől fogva fíradhatatlan buzgalmat fejtett ki a béke helyreállítása körül; és a ki éppen ezért kiváló népszerűségnek és tiszteletnek örvendett.

Gr. Csáky Imre, nagyváradi püspök és Biharvármegye örökös főispánja, a ki protestáns eredetű anyától és híres régi családból származván, igen világius hajlamokkal bírt; a szövetséges magyarok ellen a leghatározottabban küzdött, s többnyire Bécsben tartózkodott. Egyik testvére, Mihály, a Rákóczy táborában küzdött.

Gr. Erdődy Ádám nyitrai püspök, az országbíró testvére, a ki irodalmi úton is küzdött az eretnekek ellen, és a maga hatáskörében mindent megtett azoknak megtérítésére.

Gr. Nessleröd János Vilmos, pécsi püspök.

Gr. Eszterházy Imre váci püspök, a ki egyéni és családi érdemeinél fogva később esztergomi primássá emeltetett.

Brankovics Márton, zágrábi püspök,

Patasics György, boszniai püspök,

Bedekovics Benedek, segniai püspök,

Illés András, erdélyi püspök,

Matusek András tinnini püspök, a ki egyúttal a győri káptalant is képviselte.

Faviný János szerémi püspök.

Gr. Volkra Ottó János Keresztély skardonai püspök, a ki a pozsonyi prépostságot is képviselte.

Gr. Kolonics Zsigmond scutarii püspök.

Gr. Erdődi Gábor arbei püspök.

Pongrácz Imre sebenicói püspök.

Ordódy Zsigmond cattarói püspök.

Ghillányi György novii püspök.

Kovacsóczy Mihály vegliai püspök.

Illés István samandriai püspök.

Jaszlóczky Jakab Elek, tribuniczi püspök.

Kazó István belgrádi püspök.

Wlasics Miklós scopiai püspök.

Gr. Rátkay Ádám sabiniai püspök. Látni való, hogy a püspöki kar leginkább ezimzetes püspökökből állott. Távol voltak, s részben a felkelőkhez csatlakoztak: Telekessy István egri püspök; Bakó János váradi nagyprépost.

A káptalanok, apátságok és prépostságok részéről megjelentek: Luby Imre és b. Mednyánszky Ferencz, az esztergomi káptalan részéről;

Balogh Márton és Spáczay Pál a pozsonyi káptalan részéről.

Matusek András és Bumbnic Mátyás a győri káptalan részéről.

Ravasz István és ? a pécsi káptalan részéről. Ezen kívül képviselve voltak: a vasi, zágrábi, császmái és segniai káptalanok, de nem tudni kik által.

Jelen volt Krisztolovics N., a paulinusok generalisa; Karner Egyed pannonhalmi, szentmártoni főapát, Grimani Vincze pécsváradi apát, továbbá a tihanyi, pásztói, borsai és vaskói apátságok képviselői.

A prépostságok részéről: Csekonics Pál zágrábi, Zsigray János szepesi, Volkra Ottó János pozsonyi, Lippay Miklós vágújhegyi prépostok; továbbá a jászói és leleszi, és végre a pozsegai prépost.

A főurak közül megjelentek mindazok, a kik Józsefhez hívek voltak, és a kik jelenlétök által még inkább ki akarták tüntetni hűségöket.

A fentebb már említett nádoron és országbírón kívül ott volt:

Gr. Pálffy János horvát bán, az egész mozgalom alatt egyik legmozgékonyabb embere és leghívebb vezére a királynak.

Gr. Illésházy Miklós, magyar udvari kancellár, a ki a kormányrendeletek expedálásában nem sokat törődött azzal, megfelelnek-e a magyar törvényeknek vagy sem.

Gr. Csáky Zsigmond tárnokmester.

Gr. Czobor Márk királyi főajtónálló mester.

Gr. Eszterházy Mihály, a kir. kuria itélőmestere.

Gr. Battyány Ferencz, főpohárnokmester.
 Gr. Kéry János királyi főlovászmester.
 Gr. Draskovics János királyi főkamarszmester.
 Gr. Zichy Péter királyi főasztalnok mester.
 Gr. Pálffy Miklós koronaőr.
 Gr. Kolonics Ádám koronaőr.
 Gr. Nádasdy Ferencz főszertartás mester; továbbá:
 Erdődy Sándor gróf vasvármegyei főispán.
 Nádasdy Tamás gr. somogyi főispán.
 Id. Eszterházy Ferencz gr. fehérvármegyei főispán.
 Ifj. Eszterházy József gr. zalai főispán.
 Koháry István gr. honti főispán.
 Forgách Ádám gr. nógrádi főispán.
 Keglevich Ádám gr. tornai főispán.
 Ifj. Erdődy György gr. árvai főispán.
 Löwenburg János, Jakab gr. békési főispánok.
 Ezeken kívül a többi grófok közül jelen voltak:

Batthyáni Zsigmond gr. Zichy Imre gr. Pálffy Lipót gr.
 Kéry Ferencz gr. Draskovics Ádám gr. Keglevich Péter gr.
 Czikulin János gr. cs. kamarás. Id. Eszterházy József gr. Ifj.
 Eszterházy Ferencz és Gáspár ezredesek. Csáky György gr.
 az Ebergényi-féle regiment alezredese. Nádasdy Pál gr. Zichy
 János gr. Forgách Pál gr. Széchenyi György gr. Serényi
 Farkas gr. Pethő Mihály gr. Szentiványi László gr. Szirmay
 István gr. Pethő János gr. Ráskay György gr. Orehóczy
 Szaniszló gr. Kolonics Henrik és Sigfried grófok. Brankovics
 János Pál gr. Eszterházy Péter gr. a jászok és kúnok kapi-
 tánya.

A bárók közül:

Andrássy Péter gömöri, Macskássy Péter szörényi főis-
 pánok. Szunyogh László. Id. és ifj. Mednyánszky Pál. Eber-
 gényi László. Sennyey Sándor, Patasics Boldizsár, kanczellá-
 riai tanácsos. Amade Antal. Skarbala András, alnádor. Hor-
 váth Simonsics János kir. táblai bíró. Nyáry Zsigmond. Révay
 János. Perényi Mihály, az Eszterházy-féle regiment hadnagya.
 Maholányi Antal, József és Tamás bárók. Sándor Gáspár.
 Ghillányi György. Révay Péter. Kordics György László.
 Draskóczy István. Delisimonovics Ferencz. Vojnovics Péter.

Reviczky Gáspár. Szunyogh János megy. kamarai tanácsos.
 Fraics János Ignác. Muskon János.

Az özvegyek képviselői nem sorolhatnák fel névszerint,
 csak küldőiknek neve ekképen:

Strattman Eleonora, gr. Batthyáni Ádám bán özvegye.
 Amade Magdolna, gr. Zichy István tárnok m. özvegye.
 Nádasdy Magdolna, gr. Draskovics János özvegye.
 Lichtenstein Szidónia, gr. Pálffy Károly özvegye.
 Erdődy Borbála, gr. Czobor Ádám özvegye.
 Jakusits Teréz, gr. Zichy Ádám özvegye.
 Széchy Júlia, gr. Kéry Ferencz özvegye.
 Ocskay Magdolna, gr. Eszterházy János özvegye.
 Regsberg Mária, gr. Koháry Farkas özvegye.
 Traun Margit, gr. Eszterházy Gábor özvegye.
 Koháry Mária, gr. Keglevich Zsigmond özvegye.
 Erdődy Krisztina, gr. Rátkay Zsigmond özvegye.
 Nadányi Zsófia, báró Ghillányi György özvegye.
 Péterfy Judith, b. Maholányi János özvegye.
 Egresdy Mária, Szapáry Péter özvegye.
 Bokros Éva, Duszárd Jakab özvegye.
 Révay Katalin, Osztrosith Máté özvegye.
 Eszterházy Katalin, b. Pinnyey János özvegye.
 Bittershoffer Teréz, Orsics Balázs özvegye.
 Schofinann Szidónia, Makar János özvegye.
 Perényi Erzsébet, Viczay Ádám özvegye.
 Balassa Zsuzsánna, Völgyi Gáspár özvegye.¹⁾
 Az itélőmesterek sorából:

Meskó Ádám nádori, Nagy István és Plenics György
 Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok itélőmesterei.

A királyi itélőtábla részéről: Barlegh István és Dum-
 niczky Bernát.

A vármegyék és városok közeinek névjegyzéke nem
 teljes. A Berényi család levéltárában levő jegyzék csak az
 illető vármegyék és városok neveit sorolja fel. Ezt közöljük
 mi is; kiegészítve itt-ott a követeknek a tárgyalási naplókból

1) Mint özvegyek követői szerepeltek: Vajay Ferencz, Gyöngyössi
 Gábor, Kapornaky János, Úsz Gábor és Cseszkay Ádám — a sérelmi
 bizottságban: továbbá Bösze Mihály a prot. bizottságban.

vett neveivel. Nevezetes, hogy oly vármegyék követei gyanánt is szerepelnek egyesek, a melyek tényleg Rákóczy kezében voltak. Ezeket nem a vármegyék, hanem a király néhány embere küldötte ki.

Treneséből Rajman Péter. Nyitrából Novota István. Pozsonyból Morócz Lénárd és Marcius. Mosonyból Naszvady István. Gyórból Sajnovics Mátyás és Iványos Miklós. Komáromból Baranyay György és Hammel Márton. Esztergomból Nedeczky Mihály. Pest-Pilis-Soltból Mecséry Ádám. Fehérvármegyéből Fiáth János. Szabolesből? Zalából Szegedi Pál. Vasból Zsigray József. Sopronból Töttösy Pál és Tolvay Dániel. Pozsegából? Verőczéből? Szörényből? Valkóból? Unghból? Szathmárból? Zemplénből? Abaujából? Sárosból? Gömörből? Borsodból? Hontból? Külső-Szolnokból? Beregből? Ugocsából? Tornából? Biharból? Máramarosból? Közép-Szolnokból? Krasznából? Zarándból? Csanádból? Békésből? Aradból? Szepesből? Nógrádból? Hevesből? Árvából Okolicsányi György. Barsból Czingell Gáspár. Liptóból Kiszely Mátyás. Turóczból Okolicsányi? Zólyomból Bohus Ferencz. Baranyából Polyák János. Tolnából Daróczy István. Veszprémből? Bácsból? Somogyból Madarász László. Csongrádból? Kővárvidékéről?

A szabad kir. városokból ezek jelentek meg:

Pozsony (Röszler András és Skaricza Gábor). Nagyszombat (Pyber Ferencz). Szt.-György (Kecskés István)? Bazin (Scharf). Modor, Szakolecza, Trenesén (Szuhányi János). Sopron (Trimmel Mátyás, Gremel Pál, Unger Mátyás és Dobner Ferdinánd). Győr, Ruszt, (Gábrriel Sándor). Kismarton, Fejérvár, Esztergom, Pest, Buda, Szeged, Várad, Zágráb, (Szczitaróczy Kristóf). Szegnia, Kaproncza és Kőrös.¹⁾

Mindezek először márczius 3-kán gyülekeztek össze a zöld házban, hol azonban még a kellő ülésekről sem volt gondoskodva, úgy hogy a megjelentek közül csak is a nádor és az esztergomi primás s ezek környezete ülhetett le a zöld asztal körül, míg a többiek — és pedig igen előkelő urak — állva voltak kénytelenek hallgatni a nádor üdvözlő beszédét.

¹⁾ Acta Dietae Anno 1708. Borónyi lev. a nemz. Múzeumban.

Mikor a nádor fölemelkedett, síri csend támadt a teremben. Mindenkinek tekintete feléje fordult. Húsz év óta, mely idő alatt rendkívüli események folytak le hazánkban, ez volt az első alkalom, a hol a nemzet törvényes képviselői, ha nem is teljes és óhajtott számban, együtt lettek üdvözölve. Könnyen érthető tehát az ünnepélyes hangulat, a mely a jelenvoltaknak lelkét elfoglalta, és melynek hatása alatt a nádor reszkető hangon kezdette meg beszédét. Szívből fakadó szívélyes hangon üdvözölte őket, s boldognak nyilvánította magát, hogy az isteni gondviselés megengedte érnie e pillanatot, melyben az ország rendeit így együtt láthatja, a kik ő felségének hívó szózatára a végett gyülekeztek össze, hogy az ország békés fenmaradása és jövődjé felvirágzása felett tanácskozzanak. Röviden jelezte a czélt, mely a király szemei előtt lebegett, midőn ezen országgyűlés összehívására határozta el magát, melyen személyesen kíván jelen lenni, hogy ez által is előmozdithassa a régen óhajtott békének helyreállítását. Sajnálatát fejezte ki a felett, hogy erre kevés kilátás nyílik, mivel az ő felsége által meghívott elégedetlenek nem jelentek meg, valószínűleg azért, hogy azután mondhassák, hogy »de nobis sine nobis conclusum est.« Szükségesnek vélné, hogy a jelen országgyűlés küldöttségileg kérné meg ő felségét: engedné meg, hogy az elégedetlenek meghívására és rábeszélésére küldessenek ki néhányan innét a rendek sorából, már csak azért is, hogy azok későbbben ne mondhassák, hogy mellőztettek.

Ez ugyan, a fentebb előadottak után, teljesen fölösleges indítvány volt s akadtak is, a kik ezt hangsúlyozták; mindazáltal a többség a nádor indítványát elfogadván, a következő tagokból álló küldöttséget menesztette a királyhoz: és pedig a főpapi rendből gr. Csáky Imre nagyváradai püspököt; a főurakból gr. Nádasdy Tamást; a nemesek közül Fiáth Jánost és a városok részéről Röszler Andrást. Utasításul volt nekik adva az is, hogy ez alkalommal fejeznék ki ő felsége előtt a rendeknek abbéli nézetét, miszerint addig, míg az elégedetlenek közül valaki meg nem jelenik, Pozsonyba való jövetelét elhatalasztani kegyeskedjék.

Szóba hozatott aztán még azon kérdés is, hogy azon esetben, ha ő felsége a rendek ezen kérését meghallgatja, kik

küldessenek ki az elégedetlenek fejeihez? Ez annál kevésbbé lehetett közönyös kérdés, mert kétségtelen dolog, hogy az ily kényes természetű ügynek elintézésére csak oly egyének alkalmazhatók, a kik nem csak ő felségének rendíthetetlen hívei, hanem a kiknek hazafisága és jó inteniója az ellenfél által sem vonathatik kétségbe. Ilyennek találták a rendek a két érseket, t. i. az esztergomit és a kalocsait, a kiknek elseje, midőn e bizalom nyilvánulását tapasztalta, azt lelkes szavakban megköszönte, kifejezván abbéli érzelmeit, hogy e haza javáért kész életét és véréit feláldozni.

E készséget a rendek hálával fogadták, s a lelkes főpapot megéltették.

Ennek kapcsában szóba hozatott még a personalis kérdése. Ugyanis az országnak törvényes personalisa, a kinek a rendek alsó tábláján elnökölnie kellett volna, Klobusiczky Ferencz, a felkelők táborához csatlakozván, nem jelent meg az országgyűlésen. Némelyek azon nézetben voltak, hogy helyébe egyszerűen más personalist kellene kineveztetni; míg mások, kik a béke helyreállításában még bíztak, azt akarták, hagyassék ez állás betöltetlenül, hogy az esetleg megnyerendő elégedetlenek ne mondassák, hogy előbbeni hivatalukból már kizárattak. Ezt sokan elleneztek, azon indokolással, hogy Klobusiczky önkényt hagyta el állását, tehát nem fogja mondhatni, hogy abból kizárattott. Egyelőre abban történt a megállapodás, hogy kövessék a régi gyakorlatot, mely szerint a personalis távollétében az alnádor vezette az üléseket. A nádor megbízott, hogy a rendeknek ezen határozatát közölje ő felségével, valamint azon kérelmeket is, hogy a királyi propositionokat biztosai által minél előbb leküldeni kegyeskedjék. Ezzel az első ülés véget ért.

VI.

A bécsi kormány aggodalmai. — A svéd király közeledése — és sürgetései a protestánsok ügyében. — Előkészületek a kir. biztosok fogadására. — és a szövetséges magyarokhoz küldendő követek ügyében. — A Rákóczy és Beresényi részéről jött válaszok után a kormány felbeszárítja e tárgyalásokat.

A rendek küldöttsége a nádorral együtt márczius 4-kén érkezett Bécsbe, a hol különféle hírek tartották rettegésben a minisztereket.

Mindenek előtt Beresényinek a »gyűlés megzajdításában való fáradozása« okozott nekik aggodalmakat. Attól tartottak, hogy valamely véletlen támadás következtében ő felségének személye veszedelembé jöhetne Pozsonyban, a minnek kitenni őt semmi körülmények között sem szabad. Az is közbeszéd tárgya volt, hogy a magyarok közül sokan a svéd királyt akarják a magyar trónra emelni, hogy ekképen az elégedetlenek akaratjának teljesülésével Magyarország egyszerre visszanyerje függetlenségét. Ez sem látszott egészen alaptalan mendemondának, annyival is inkább, mert tudva volt, hogy Károly diadallal vonúl Magyarország felé.

Az angol bécsi követ tudósításából látjuk, hogy József még márczius 3-kán, tehát az országgyűlési küldöttség megérkezése előtt, el volt tökévelve, hogy a pozsonyi gyűlést személyesen fogja megnyitni. Ugyanis ekkor hivatalosan tudatta a külföldi követségekkel, hogy Pozsonyban csak rövid ideig szándékozik mulatni; ennél fogva nem tartja szükségesnek, hogy azok oda elkisérjék. Ő — úgymond — csak az országgyűlés megnyitásánál kíván személyesen jelen lenni, és ha időközben a magyar korona a svéd királynak fel nem fog ajánlatni, azon esetben az országgyűlés bezárása előtt ismét vissza fog menni Pozsonyba. Az angol követ úgy volt értesülve, hogy a svéd királyt sokan akarják magyar királynak; de azt is megírta kormányának, hogy az, ámbár jó néven venné a korona felajánlását, nem fogadná azt el.¹⁾

¹⁾ Archiv. Rákócz. Simonyi Ernő III. 365. l.

Ezen hírek, és a magyar országgyűlési küldöttség azon kérése, hogy ezúttal ne jöjjön Pozsonyba, arra bírták Józsefet, hogy a pozsonyi útról lemondott. Maga helyett Lichtenstein herezeget és Traun grófot bízta meg az országgyűlés megnyitásával.

Az e tárgy felett folytatott bécsi tanácskozásokról csak annyit tudunk, hogy a svéd király követelőleg lépett fel a magyarországi protestánsok érdekében.

A császár ugyanis, mikor az országgyűlési propositiók megállapításáról volt a szó, a magyar klerus részéről erősen ostromoltatott és ösztönöztetett arra, hogy a katolikus egyházra nézve sérelmesnek mondott törvények megsemmisítsenek, s ennél fogva a protestánsoknak engedett vallás-szabadság egyszerűen töröltessék el; annyival is inkább, mert a klerus nézete szerint a lázadásnak ez a legfőbb okozója.¹⁾

József hajlandó volt a klerus kedvéért engedni valamit, ha nem is oly mértékben, a mint azt a főpapság követelte. Annyit ugyanis még febr. 22-kén kiadott rendeletében kijelentett volt, hogy a protestánsok érdekében többé nem fog engedni. Beismeri, hogy eddig már is többet engedett, mint a mennyivel a rastadti béke szerint tartozott volna. E szerint ugyanis a vallás szabad gyakorlata csak a lutheránusoknak van biztosítva, minél fogva József arra határozta el magát, hogy azt a kalvinistákra nem fogja kiterjeszteni.²⁾

Most azonban, az országgyűlés kezdetén, a mikor e kérdésnek szellőztetése okvetetlenül kellemetlen-következményeket vont volna maga után, József nem látta tanácsosnak e határozatának életbeléptetését. Hozzájárult ehhez Károly svéd királynak azon határozott kívánsága, hogy a magyarországi protestánsoknak vallási szabadsága, felekezeti különbség nélkül, biztosítsassék; tehát hogy az a rastadti békének illető pontján túl, a magyar törvények értelmében, a helvét hitvallásuakra is kiterjesztve maradjon.

József kénytelen volt engedni; s a vallás szabadságának

¹⁾ Erre vonatkozólag a klerusnak még 1706-ról volt két memorandum bennva, oly czéllal, hogy azok az országgyűlésnek beterjesztessenek.

²⁾ Simonyi E. i. m. III. 366. l.

megszorítására vonatkozó rendeletének kibocsátását, a klerusnak nem kis bosszankodására, elhalasztotta. A királyi propositiók alapjánál a kir. hitlevél fogadtatott el; s a király nevében Pozsonyba utazó biztosoknak utasításul adatott, hogy a rendekkel szemben tapintatosan járjanak el.

Mielőtt ezek leutaztak volna, a nádor márczius 8-kára ülésre hívta össze a rendeket, hogy kollő fogadtatásukra megtegye a szükséges lépéseket. Ez alkalommal az alsó táblának elnökségét, a király akaratához képest is, Karbala András alnádor foglalta el. Alig nyitotta meg az ülést, alig fejezte ki a béke helyreállítására vonatkozó reményét, és alig olvastatott fel a Bécsben járt követek jelentése, a midőn megjelent a nádor titkára és felhívta a rendeket, hogy mivel a főrendek a magok kebeléből már megválasztották a kir. biztosok fogadására kiküldendő követeiket, illő, hogy a követek táblája is ugyanezt cselekedje. Majd ezeknek megválasztása után, ugyancsak a nádori titkár hozta át a kir. biztosok fogadásának rendjét tartalmazó iratot. Ez ellen, mint a régi szokással ellenkező eljárás ellen, felszólaltak a rendek, és követelték, hogy a főrendek részéről jövő átiratok ne a nádor privát titkára, hanem küldöttség által hozassanak át; de különben is a dolgok rendje az volna, hogy minden az alsó táblánál kezdeményeztessék, és ennek megállapodásai vitessenek át a főrendekhez szíves hozzájárulás végett. Ezt a főrendek helyesen találván, megígérték, hogy jövőre a szerint fognak eljárni.

Sok idő telt el a kellő padok beszerzése, és az ülések elrendezése, valamint egyes vármegyék és városok elsőbbsége fölött folyt vitákkal, melyekből érdekes színben tűnik fel a régi jogokhoz való szilárd ragaszkodás. Buda és Pozsony elsőbbsége sok szóval vitattatott.

Márczius 15-kén jött tárgyalás alá ő felségének azon leirata, melyben beleegyezését adja, hogy a rendek részéről két követ menesztessék az elégületlen magyarokhoz.

Daczára annak, hogy e leiratban két küldöttről volt a szó, mégis a felett támadt a vita, hogy hányan küldessenek hát ki? miféle rendhez tartozzanak azok? kinek nevében és miféle utasítással menjenek? Rösler András, mint a bécsi követségnek egyik tagja, azon véleményének adott kifejezést,

hogy csak két küldöttről lehet szó, a kik nem egyes rendeket, hanem az országalakók összeségét képviselnék. A többség e nézet felé hajlott, s azt kívánta kimondatni, hogy a küldöttek egyiké főrendi tag legyen. De a főrendek abban a nézetben voltak, hogy négyen, jelesül gr. Csáky Imre, n.-váradai püspök, Koháry István generális, Fesztetics Pál és Rösler András küldessenek ki.

Itt azután az a kérdés vettetett föl: helyes-e oda köznemes embereket bocsátani, s nem jobb volna-e, ha az ország első tekintélyeiből valamely főpap és miniszter küldetnék ki? E tárgyban Morócz Lénárt ezeket mondá: »Ha a felséges Tábla csak ilyen-amolyan embereket küld hozzájok, azok a nagyrahéjjázó magyarok még csak audientiát sem adnak nékik.« Ezt sokan rossz néven vették, s azt mondák: »Valóban megdicsért Kegyelmed bennünket: tehát csak ilyen-amolyan emberek az ország és vármegyék követjei?« Morócz, belátván szavainak helytelenségét, azokat nagy zavarodottan visszavonta.

Hogy mennyire eltérő nézeteik voltak a rendeknek e tárgyban, mutatja az, hogy több napon át folytatták fölötté a tárgyalást. A főrendek újra meg újra azt javasolták, hogy jól meg kell fontolni a kérdést, nehogy olyat határozzanak, a mi sem ő felségének, sem az elégületleneknek nem tetszenék. Ő felségének leiratában csak két küldöttről van szó. Vigyázni kell, hogy ellentétbe ne jöjjenek a rendek a király intentiójával. A főrendek közül némelyek erre való tekintetből most azt javasolják, hogy maradjanak két küldött kiküldetése mellett.

Az esztergomi bibornok-érsek, hogy véget vessen a meddő vitának, írásba foglalta véleményét, mely szerint ő felsége arra volna fölkérendő, hogy ne kettő, hanem négy követ küldessék ki az elégedetlen magyarokhoz. Ha ő felsége megmarad a kettő mellett, akkor a rendek is nyugodjanak meg benne, és inkább a felett tanácskozzanak, hogy minő utasítás adassék a kiküldendő követeknek? E javaslat elfogadtatván, az e tárgyban ő felségéhez intézendő kérvény szerkesztésére, valamint a kiküldendő követek részére adandó és ő felségével előlegesen közlendő utasítás elkészítésére a következő bizottság küldetett ki: Meskó Ádám, nádori ítélmester, Szegedy Pál, Tolvay Dániel és Rösler András.

Ezek a márczius 17-ki ülésen olvasták föl javaslataikat, melyek csekély változtatással el is fogadtattak. A főrendek a kiküldendő követek utasításában világosan kitenni kívánták, hogy azok az elégületlenekkel egyenkint semmiféle érintkezésbe ne bocsátkozhassanak, hanem mindent együttesen és nyilvánosan végezzenek. A nádornak a Rákóczyhoz *salvus conductus* ügyében irandó levélre vonatkozólag azon véleménye volt, hogy az ne az ország, hanem csak az ő nevében irassék alá.

A kir. személynöki hivatalnak Horváth Simonsich János általi betöltési módja ellen történt felszólalások után egyszerre az elégületlenekhez *küldendő levél* szerkesztéséről, illetőleg arról van szó, hogy ha azok a jelen országgyűlésen megjelenni nem fognak, azon esetben a királyhoz híven ragaszkodó rendek gondoskodni fognak, hogy ő felsége az ő határozataikat megerősítse.

Mikor ezek fölött javában folytak a tárgyalások, akkor érkeztek a nádorhoz Rákóczynak és Beresényinek fentebb közlött leveleik a hozzájok csatolt visszaküldött regálisokkal együtt. A nádor ezekkel azonnal Bécsbe futott.

A király és miniszterei nagy megdöbbenéssel fogadták e leveleket. Sértette őket Rákóczynak szemrehányása, és Beresényinek gúnyos szánakozása, mely a nádornak szólt ugyan, de voltaképen az egész kormánynak volt szánva. A levelek tartalmából meggyőződtek arról, hogy itt a barátságos úton való kiegyezés teljes lehetetlen; mert különben is tudva volt, hogy az elégületlenek fejei a magyar állapotokat »interregnum«-nak tartják, és hogy külföldön keresik a leendő magyar királyt. ¹⁾

¹⁾ Miksa Emánuel bajor választófejedelmet akarták francia segélyvel az Ónodon üresnek nyilvánított magyar trónba ültetni. Erre vonatkozólag írja Beresényi éppen ez időtájt a fejedelemlnek: »Az francia solennis követségét úgy látom, csak akkorra kell halasztanunk, az mikor per honoris illik megköszönnünk azt, a mit ad, s azzal segít az költségen is, mikor hasznát mutatja barátságának, azaz, mikor az *bavárust enim solennitate invitálni küldünk*; de meg kell előbb az *gyűrűváltásnak* lenni... (V. 580.)

A német miniszterek, különösen b. Seilern, éles kifakadásokban törtek ki a »lázadók« ellen. Seilern hivatkozva régebbi jóslatainak teljesülésére, kívánta, hogy a legszigorúbb rendszabályok vétessenek foganatba; mert a felkelők nem méltók arra, hogy ő felsége többé szóba is álljon velök. A többiek is helyeselték e nézetet, és végképen szakítani kívántak velök, s a királynak azt javasolták, ne engedje meg, hogy az országgyűlés által kért békítő követek kiküldessenek, mert »non esset dignum, ut ejusmodi Ablegatio ad ipsos exmittatur.« A német miniszterek felindulásáról Huissen orosz követ is megemlékezett Bercsényi előtt, azt mondván, hogy Rákóczy-nak a palatinushoz írott levelén »Bécsben nagyon megindultak és extrema praeparatiókat tesznek készülétekkel.«¹⁾

A Pozsonyban összegyülekezett rendek, kiknek gyűlését Rákóczy egyik levelében »nagy hírrel és méltósággal tündöklő gyülekezetecskének« nevezte,²⁾ más véleményben voltak. Ők nem akarták még ekkor elszakítani a kibékülést célzó tárgyalásoknak fonalát. Kedvetlenül hallgatták ugyan meg a márcz. 26-ki gyűlésen Rákóczy-nak és Bercsényinek visszatartó leveleit; de mindazáltal gr. Erdődy Sándor által még is kérték ő felségét, engedné meg, hogy a már egyszer célba vett küldöttség kimenjen Rákóczyhoz, vagy ha ezt nem tartaná többé lehetőnek, legalább írásilag hívassék meg még egyszer a gyűlésre. Nem csekély dicsőségére szolgál a rendeknek az, hogy találkoztak köztök olyanok, a kik Rákóczy-nak eljárását ha nem is helyeselték, de legalább mentették. Felhozták, hogy hiszen a felolvasott levelek voltaképen nem támadják meg az országgyűlést, csak annak összehívási módja és ideje ellen tesznek kifogást. Nem akarták ugyan a nádort megbántani, de annyit nem tagadhattak el, hogy tapintatosabban is eljárhatott volna a szövetséges magyarokkal szem-

¹⁾ Bercsényi levele ápr. 23-káról, I. m. V. 636. l.

²⁾ Márcz. 30-káról Kassán kelt levelében azt írja Rákóczy Bercsényinek többek között az országgyűlésre vonatkozólag: »bár csak azt tudnám, mit statnált e felől (t. i. válasza felől) az nagy hírrel és méltósággal tündöklő gyülekezetecské? s én is úgy hiszem, hogy ha érseket vesznek elő, az kalocsai tesz; mert az másikának nagy derogamenjére volna oly meztelen ábrázatú dologban avatni magát, s olyan vízben ugratni, az melynek fenekét nem látja.« (II. 220.)

ben. Célravezetőnek találták, hogy az esztergomi bibornok-érsek vetné magát közbe, mint a ki szelid, tapintatos modorával az ellenfél becsülését is kívánta magának. Hivatkoztak arra, hogy ime, mikor az elfogott gr. Stahrenberg ügyében fordúlt Bercsényihez, az a legnagyobb tisztelettel válaszolt neki. Ilyen ember kell a béke ügyének ápolására, és nem olyan, a ki hatalmát szükségtelenül fitogtatja.

A többség azonban a nádor eljárását helyeselvén, most is azt kívánta, hogy csak a nádor írjon a szövetséges rendek fejeihez. Egyébiránt a cél tekintetéből azt sem elleneztek, hogy ha ő felsége a primás szolgálatát is igénybe veszi. Azért egyenesen ő reá bízták a kellő mód megválasztását.

A király kegyesen meghallgatta a rendeknek ezen kívánóságát, s arra april 2-kán gr. Erdődy Sándor által azt a feleletet adta, hogy ő a szövetséges rendek kibékítése és országgyűlésre való meghívása céljából kész volt egy küldöttség menesztésébe beleegyezni akkor, mikor még azoknak gondolatait nem ismerte. Minthogy azonban Rákóczy-nak és Bercsényinek a nádorhoz intézett leveleiből meggyőződött, hogy ez teljesen haszontalan és eredménytelen volna: ennél fogva sem azt nem engedi meg, hogy küldöttség menesztessék, sem azt, hogy akár a nádor, akár a primás levelet írjon hozzájuk.

Ezzel vége volt a szövetségesekkel való minden további hivatalos érintkezésnek.

VII.

A király teljhatalmú biztosai beérkeznek Pozsonyba. — Fényes fogadtatásuk; — az országgyűlés megnyitása; — a sérelmek összeírása.

A szövetséges magyarokkal való érintkezésnek reméllett tárgyalási fonala ekkép elszakítottván, a király leküldte fentebb nevezett biztosait Pozsonyba, hogy nevében az országgyűlést ünnepélyesen megnyissák.

A kormány nagy súlyt helyezett arra, hogy ünnepélyes legyen a fogadtatás, épen úgy, mintha ő felsége személyesen jelent volna meg. E célból nagy részletességgel még Bécsben dolgoztatta ki a bevonulási és megnyitási szertartás rendjét

melyet aztán mihez tartás végett leküldött a nádorhoz. A nádor, mint illet, közölte a rendekkel; ezek pedig, mint kellett, elfogadták azt. Csak is azt a változtatást kockáztatták meg, arra is előleges engedélyt kérve a királytól, hogy a nádor ne tartozzék egész a biztosok kocsijáig előre menni.

Mintegy 27 hat-hat fogatú kocsi vonult ki a Dunához, hol a rendek mind a két házából kiküldött bizottság várt reájok.

A királyi teljhatalmú biztosok hajókon érkeztek. Előttök egy kis ladik sietett le, melyről egy ágyúlövés jelezte a Hainburgból zeneszóval megindult, különféle zászlókkal és országos címerekkel díszített hajók közeledését. A megérkezést és bevonulást folytonosan ágyúk dörgése és trombiták harsogása kísérte. Az ünnepélyt leíró Napló még azt is följegyezte, hogy a király biztosai jobb lábbal léptek ki a magyar földre, a mit a közönség jó jelnek magyarázott.

A megérkezetteket gr. Eszterházy Imre váci püspök üdvözölte, mire Lichtenstein herceg köszönte meg néhány szóval a szívélyes fogadtatást. Aztán megindult az impozáns menet a város kapuja felé. Itt a város nevében Paksy János fogadta őket és üdvözlések kíséretében vezette föl az előre elkészített lakásokra.

Másnap reggel tíz órakor, az Isten lelkének kérése után, rövid ülésre gyűltek össze a rendek s felolvasták ő felségének a Nádorhoz intézett decretumát; és megtették a kellő előkészületeket a következő napon leendő ünnepélyes megnyitáshoz.

Ápril 4-kén reggel már talpon volt az egész város, hogy tanuja legyen a rég nem látott ünnepélyességeknek. A rendek 10 órakor a Szt. Márton főtemplomába gyülekeztek össze a »Veni Sancte« meghallgatására; azután a Zöld-házba siettek. Itt a nádor előadta, hogy ő felségének teljhatalmú biztosai megérkezvén, illő dolog, hogy az országgyűlés megnyitására küldöttség által hivassanak meg a rendek körébe. Az egybegyűltek elfogadván a nádor javaslatát, a küldöttség tagjainul: gr. Erdődy Ádám püspök vezetése mellett, gr. Zichy Pétert, gr. Nádasdy Tamást, Zsigray Józsefet, Tolvay Dánielt és Rösler Andrást választották meg.

Fényes fogatokon hintókkal mentek érettek; és előre megállapított sorban, lassú léptekkel vonultak velök a Zöld-ház felé, melynek kapujánál egy más küldöttség várta és fogadta őket. Fent a felső lépcsőnél állott a nádor, a kalocsai érsek, az országbíró, a horvát bán és más országos méltóságok; kik kevés szóval üdvözlővén, bevezették őket a díszterembe. Ott az ország primása szokott helyén teljes díszben várt reájok; ők pedig vörös bársonnyal fedett memmezet alatt felállított trónszerű karos székekben foglaltak helyet.

Ünnepélyes mély csendben érezes hangon szólalt meg herceg Lichtenstein, mint a királynak helyettese. Előadta röviden latin nyelven azon okokat, melyek ő felségét arra indították, hogy a jelen országgyűlést összehívja, t. i., hogy királyi magas állásánál fogva azon törekszik, miszerint ezen »örökös országnak« (Regno huic Suo haereditario) az óhajtott békét megszerezhesse. Elmondá azt is, miszerint ő felsége saját felséges személyében is kész a rendek kívánságára köztök megjelenni, s biztosítani őket királyi kegyelméről.

Ezután még társa gr. Traun is biztosította a rendeket ő felségének jóakarataról; s mind kettejük részéről kifejezte a készséget arra, hogy a közjó érdekében a rendekkel együtt működjenek. Azután átadták megbízó levelöket és a királyi propositiókat az ország primásának, a ki azokat viszont azon módon lepecsételve nyújtotta át a nádornak. A rendek nevében ugyancsak a primás hálás köszönetet mondott ő felségének Magyarország iránt tanúsított atyai indulatáért, s egyúttal kijelentette, hogy »mi magyarok, mint eddig, úgy ezután is készek leszünk ő felségéért életünk: és vérünket feláldozni;« mely utóbbi szavak nagy lelkesedést támasztottak a rendek soraiban. Végül hálát mondott a kir. biztosoknak is a közjó előmozdítására kifejezett készségökért.

Ezután a kir. biztosok, ugyanazon rendben a hogy jöttek, visszamentek lakásaikra. A kir. propositiók felolvasása után, megválasztatott a sérelmek összeírására rendelt bizottság, *) és a rendes ülések a húsvéti ünnepekre való tekintetből

*) E bizottság tagjai voltak: a királyi tábla összes tagjai. Azután a papi rendből: Luby Imre, Kovácsovics Tamás, Dubnic Mátvás, Ravasz István és Spáczy Pál. A vármegyék részéről: Morócz Lénárt,

ápril 11-keig elnapoltattak. A következő napon a bibornok-
érsék és gr. Traun visszamentek Bécsbe, hogy a spanyol
királyné házassági ünnepélyén jelen lehessenek.

Április 12-kén megkezdődött a sérelmek összeírása és
pedig az 1687-ki királyi hitlevél pontjai szerint.

Az első pontban elpanaszolták a rendek, hogy daczára
a királyi hitlevél azon biztosításainak, miszerint a királyi
örökösödés mellett is minden alkotmányos törvények teljes
épségben maradnak s az ország nem fog más örökös tarto-
mányok módjára igazgattatni: a sarkalatos törvények felette
sokban csorbát szenvedtek, azokat tehát ő felsége teljes
épségben állítsa helyre. Nevezetesen, ellenére azon sarkalatos
törvénynek, miszerint nemes embert — még ha hűtlenséggel
vádoltatnék is — csak törvényes elmarasztalás után lehet
elfogni, számos urak nemcsak egyszerű vádra elfogattak, s
törvénytelen, jobbára idegenekből szerkesztett törvényszékek
előbe állítottak, s ezeknek önkénye, nem pedig a honi törvények
szerint ítéltettek el a legsúlyosabb büntetésekre, jóság- s fej-
vesztésre, s többen még maiglan is elfogva tartatnak stb.
Ezen törvényszékek tehát s azoknak ítéletei örökre törültes-
senek el, s az elítélteknek . . . elégtétel szolgáltatassék. Ha
valaki a jövőben hűtlenséggel vagy felségsértéssel vádoltatnék,
a honi törvények szerint rendes hazai bírák által ítéltessék
el. Nem kevésbé sértik az alkotmányos törvényeket azon tör-
vénytelen, az ország hozzájárulása nélkül, gyakran csak a
tábornokok, császári biztosok, a haditanács, sőt egyes vár-
kapitányok által kivetett önkényes adók, melyek — bár több
fzben eltöröltettek — mégis a hol lehet, tényleg a legnagyobb
kegyetlenségekkel hajtattak be, úgy, hogy a miatt urak s
nemesok börtönbe vettek, a nemtelenek pedig verésekkel is
oly borzasztólag zaklattattak, hogy többen fizetni máskép

Tolnay Dániel, Novotha István, Zsigray József, Szegedi Pál, Fialth
János, Madarász László, Rajmann Péter, Czingell Gáspár, Naszvály Ist-
ván, Meeséry Ádám, Sajnovics Mátys, Nedeczky Mihály, Baranyay
György, Polyák János és Daróczy István. — A távol levő magánosok és
özvegyek részéről: Vajay Ferencz, Gyöngyösy Gábor, Kapornaky János,
Úsz Gábor és Cseszkay (?) Ádám; a városok részéről: Rószler András,
Pyber Ferencz, Trümmel Mátys, Szuhányi János és Szitaróczy Kristóf.

módjok nem lévén, gyermekeiket adták el, vagy a kínzások
miatt kétségbeesve, öngyilkosságra vetemedtek. E törvénytelen
adók tehát örökre törültesseken el; azontúl csak országgyűlés
vessen adót az országra. Szintoly sajnós és törvénysértő a
nemesség jogaira nézve a töröktől visszafoglalt részeken
gyakorlott fegyverjog, mely annyi hajdan virágzó családot
juttatott koldusbotra. Az új szerzeményi bizottság tehát
minden bevégzett vagy még folyamatban levő pöreivel szün-
tettessék meg, s a javak törvényes birtokosaiknak adassanak
vissza. A só árának meghatározása ezentúl csak országgyűlé-
sen történhessék. Szóval, az ország rendéinek valamennyi
jogai sértetlenül fentartassanak.

2. Az országgyűlés, a sarkalatos törvények szerint,
legalább minden három évben mulhatatlanul tartassék meg.
A püspököknek s más egyházi személyeknek végrendelkezési
joga teljes épségben állíttassék helyre.

3. Magyarország ügyei egyedül a törvényes kormány-
székek, született magyarok által, a törvények értelmében tár-
gyaltassanak. A magyar udvari kancellária minden más ide-
gen hatóságoktól függetlenné tétessék s magyar tisztviselőkkel
látassék el.

4. Az idegen hivatalnokok az országot annyira elárasz-
tották, hogy a szegény hazafiak, a magyar nemzet legnagyobb
megvetésével s annak gyalázatával minden tisztségből kiszorítva,
s hazájokban úgyszólván száműzöttek, szomorú szívvel
kénytelenítették tűrni megvetett sorsukat. Ezentúl tehát mind
a határszéli kapitányságok, a főispányságok, a magyar kamarai
elnökség, s minden más tisztségek, úgy az egyházi javadal-
mak is, az idegenek elmozdítottván, csak magyarországiaknak
adassanak; ezen utóbbiak tekintetében egyedül a mostani
esztergomi érseket, mint a ki magának a haza iránt nagy
érdemeket szerzett, vévén ki a többiek közül.

5. A törvényes hazai bíróságok, melyek 1650 óta felfüg-
gesztettek, úgy hogy azok e félszázad alatt egyedül 1700-ban,
de akkor is csak úgy tartattak meg, hogy a fiscus ellen senki
sem kereshetett igazságot, helyreállítottván, ezentúl a törvé-
nyes időkben szakadatlanul működjenek. A királyi ügyigazgató
mindenben kivétel nélkül szoríttassék a törvények tiszteletére

s kereseteit csak ezek szerint, mint bármely magánfél intézze; és a magszakadások eseteiben eddigelé gyakorlott számtalan visszaélései végképen szüntettessenek meg.

6. Vallását mindenki az 1608-ki, 1681 és. 1687-ki törvények szerint szabadon gyakorolhassa; a menyiben e törvények eddigelé végre nem hajtottak, haladék nélkül foganatba vétessenek. E törvények záradéka: »épségben maradván a földesurak joga«, akkép értelmeztetvén, hogy a kath. földesúr kényétől függjön, akar-e vagy nem protestáns hitfelekezetű lelkészt tűrni jószágán; a protestáns földesúr ellenben a katolikus vallású jobbágyokat s lelkészt jószágaiából el ne űzhesse.

A további sérelmi pontok, melyek még a nádori, országbírói, báni és más főméltóságokról, a végvárok ellátásáról, a bányavárosok kiváltságairól, a korona őrizetéről, az ország határáról, az idegen katonaság kivezetéséről, az elszakított országrészek visszakapcsolásáról, és a hajduk kiváltságairól szólottak, kevés vitára adtak alkalmat. A rendek meglehetősen egyértelműen kívánták az e részben hozott régibb törvényeknek szigorú megtartását.

Csak egy kérdésben, t. i. a hatodik pontban foglalt vallási kérdésben támadt oly vita, mely megérdemli, hogy az egykorú naplók alapján részletesebben is megemlékezzünk róla.

VIII.

Eltérő utasítások. — az ev. convent tanácskozásai — és a protestánsok sérelmei. — Külön emlékiratokat külön küldötség viszi Bécsbe. — A miniszterek nyilatkozatai.

Már az országgyűlés elején eltérők voltak a nézetek arra nézve, hogy a vallás ügye tárgyalassék-e vagy sem? A kormány azt szerette volna, hogy e kérdés magánügygyé jelentessék ki, és mint ilyen, levétessék a tárgyalás napirendjéről. De a követek e tekintetben határozott utasítással voltak ellátva. A hol katolikusok voltak többségben, ott a követeknek az volt utasításul adva, hogy a protestánsok egyszerűen megfosztassanak vallásuk szabadságától. Így például a trencsényi követek utasításának 8. és 9. pontjában azt olvassuk,

hogy mivel a protestánsokat nem sikerült a kath. egyház aklába visszaterelni, s mivel azok minden lázadás alkalmával csak erősödnek: tehát kerestessék mód, miképen lehetne őket az országból kiirtani? A trencsényi rendek nézete szerint a szent szék is felkérendő lenne, hogy alkalmas eszközöket ajánljon e célra. Ha pedig a béke miattok nem volna létrehozható, azon esetben kénytelenségből ugyan megtűrhetők, de későbbben mindenestre kiirthatók.¹⁾

A protestánsok természetesen védelmi álláspontra helyezkedve, azt kívánták, hogy vallásuk szabadságának biztosítására eddig alkotott törvények megtartassanak s erre utasították követeket is.

A megjelent protestáns követek, részint a katolikusok ellenséges indulata, részint pedig csekély számuknak érzete által is, arra ösztönöztek, hogy összetartsanak, hogy minél több tekintélyes hitsorsosokat körükbe vonjanak, s azoknak közreműködésével minden oly tárgyat, mely a vallásra vonatkozik, előlegesen és együttesen megbeszéljenek.

Így jött létre az úgynevezett evangélikus »convent«, mely ezentúl a két testvér prot. egyház férfaiából minden országgyűlésen megalakult, s az országgyűléssel egyidejűleg tanácskozott e vallás ügyei felett. Figyelemmel kísérte az országgyűlési tárgyalásokat, úgy, mint a vidéken előforduló sérelmes eseteket.²⁾ Javaslatoikat és indítványokat tett, melyek

1) Trencsén-vármegyei követek utasítása, az illető vármegye levéltárában.

2) A soproni városi tanács két kath. és két evang. követet küldött ki a pozsonyi országgyűlésre, jelesen: Trimel Mátyást és Gremer Pált; továbbá Döbner Ferdinándot és Unger Mátyást. Ezen utóbb nevezett két evang. követhez még a következő evang. férfiak küldettek ki: Poch János György, Keller Sámuel, Sviler György Vilmos, Reichenhaller Richárd, a végből, hogy a vallás kérdésében azoknak mindenben segítségére legyenek: »quibus Dnis Evangelicis in negotio quidem Religionis a latere adjuncti essent... iisdem Ablegatis Dnis Evangelicis tam ordinariis, quam a latere deputatis, iisdemque adjunctis vel simul vel divisim constitutis, in negotio Religionis haecenus variis modis attrito, ac variis difficultatibus involuto, pro Instructione sequentia puncta diligenter observanda commendamus:

Ante omnia autem, cum negotium Religionis sit commune, nullam secessionem a reliquo Statu Evangelico faciendam, verum omnia ea

esetleg az országos rendek elé vitettek; sőt nem egyszer — ha a rendek kedvezőtlen hangulat miatt célhoz nem juthattak — egyenes összeköttetésbe lépett a bécsi kormányférfiakkal s azok közbenjárása mellett panaszukat ő felsége elé is terjesztette.

Ezen, felette fontos hivatású convent tagjai a következők voltak:

Röszler András Farkas pozsonyi tanácsos és követ, s a pozsonyi ev. egyház felügyelője. ¹⁾

Úsz Gábor református.

Sömberi N. evangélikus.

Iványos Miklós győri követ ref.

Dobner Ferdinánd soproni követ ev.

Hammel Márton komáromi követ ref.

Schamóczay N. Osztrósi báróné követe ev.

Pázmándy Gergely győri nemes ref.

Schömberger Ádám győri procurator ev.

Burgstaller N. pozsonyi bíró ev.

Segner József pozsonyi tanácsos ev.

Doktor Martius pozsonyi követ ev.

Poch János György soproni tanácsos ev.

Fischer Vilmos pozsonyi jegyző ev.

Kecskés István szentgyörgyi követ ev.

Consul baziniensis ev.

Scharff N. bazini tanácsos ev.

Kleinrath János ruszti bíró ev.

Gábriel János ruszti követ ev.

Skaricza Gábor pozsonyi procurator ev.

Piller N. pozsonyi aedilis ev.

quae Legibus Regni et Diplomati conformia erunt, cum eisdem fideliter promovebunt . . . Dobner, Diarium Dietae Conventuale, Negotium Religionis Evangelicae Orthodoxae. Anno 1708 et sequ. Posonii exartiatum concernens, ex Commissione et voluntate Inelytorum Statuum et Ordinum fidelium Evangelicorum conscriptum, et quoad ejus per virum tenuitatem fieri licuit dictatum a Ferdinando Dobner Reip. Sopron. Patr. Senatore Seniore Abligato, ejusdem Conventus Assessore. M. nemz Múz. levélt. 590. fol. lat.

¹⁾ Inspector Rei Ecclesiasticae Posoniensis.

Bössze Mihály, gróf Eszterházy Mihály özvegyének követe.

Horváth László pozsonyi polgár ev.

Kleinráth András ruszti tanácsos ev.

Jäger-Maÿr N. modori követ ev.

Összesen tehát 24-en voltak, a kik mellett a Dobner-féle diarium szövegében említetnek még: Hajnal József, Ostfy Mihály, Türk János Vilmos, Weichard Gottfried, Wohlmuth János és Reichenhaller Lipót, mint olyanok, a kik a tanácskozásokban szorgalmasan részt vettek.

Első ülésüket márczius 13-kán tartották meg, a felett tanácskozáván, hogy miképen biztosíthassák egyházuknak régi jogait, miképen oltalmazhassák meg a felháborított nép lelkiismereti szabadságát. Szemök előtt tartván az 1608. 1., 1647. 5., és 1651. 1. törvényczikkeket, valamint más országgyűlési határozatokat és a kir. diplomákat is, kívánataikat a következő pontokban foglalták össze:

1. hogy minden elvett templomaik, iskoláik, kórházaik, temetőik, harangjaik, parochiális birtokaik és minden egyéb tartozandóságaik adassanak vissza;

2. hogy teljes szabadsággal választhassanak, a hova csak szükséges, superintendenseket, espereseket, iskolai igazgatókat, tanítókat és lelkészeket tetszés szerinti számban, kik az egyházi hatóságot képezzék, a házassági és bármely más egyházi ügyekben határozzanak, következőleg, hogy az evangélikus hívek peres ügyekben a katolikus lelkész előtt megjelenni ne kényszeríttessenek;

3. hogy a protestánsok a katolikusok szertartásaira, s körmeneteikben való részvételre ne kényszeríttessenek;

4. hogy a hivatalokból és czéhekből ki ne zárassanak, hanem minden ellenmondás nélkül befogadtassanak és szavazhassanak;

5. hogy az evang. vallást önként és szabadon elfogadni kívánókat ebben ne akadályozzák, fogsággal és más hasonló büntetéssel ne sújtsák, hanem az átmenetel szabadon megengedtessek;

6. hogy az evangélikus apának fiai az apjuk vallásában, a leányok pedig anyjuk vallásában neveltesse; az evang.

lelkészek az ő vallásukhoz tartozó foglyokat és gonosztevőket szabadon és háborítatlanul meglátogathassák:

7. hogy az evangélikus polgárok alapítványai az evangélikusok kezében hagyassanak és azokhoz más hitbeliek igényt ne tarthassanak;

8. hogy az evangélikusok által el nem fogadott ünnepek megtartására ne kényszeríttessenek;

9. hogy az evangélikus szőlőktől, melyek az alapítók akaratahoz képest evang. istentisztelet és evang. lelkész vagy tanító fentartására rendelvek, a tizedet ne fizessék, mert a papság a papságot nem tizedeltetheti, és az 1647. 11., t.-cz. is ezt czélozza.¹⁾

A míg e kívánatoknak mikénti teljesíthetése felett tanácskoztak, addig a kiküldött országos sérelmi bizottság ápril 12-kétől egész május 14-ig dolgozott, s írta össze a sérelmeket. Ez idő alatt rendes országos ülés nem tartatott. A protestánsok conventje ápril 14-kén elővette újra a fentebb jelzett sérelmi pontokat, s Rösler kívánságához képest ujonnan szövegezte. Röslernek ugyanis az volt a nézete, hogy a fogalmazás minél kevesebb kifogásra adjon okot a kormány férhainál. Az egyház érdeke követeli, hogy szükségtelenül ne ingerlőssenek azok, a kiknek hatalmokban áll az egyház javára dönteni. Ehhez képest a convent elhatározta, hogy magán úton kell a király környezetében levő tanácsosokat informálni, s különösen pedig azoknak jóakarátát kikérni, a kik az országgyűlésre ő felségének helyettesei gyanánt, mint biztosok vannak kiküldve.

Lichtenstein herceghez kiküldettek: Dobner Ferdinánd és Hajnal Márton. Ugyanezek mentek gr. Traun Ottóhoz, a ki német nyelven a következő megnyugtató válaszzal bocsátotta el őket: »Le vagyok kötelezve, hogy az evangélikusok bizalommal viseltetnek irántam; és mivel ő felségének méltóztatott engem ide rendelni, mint olyat, a ki az országot ismerem, kész vagyok az evangélikusoknak is, a mennyire lehet, szolgálni, hogy valláskülönbség nélkül mindenkinek elég

¹⁾ Dobner, Diarium Dietae Anni 1709. Kovachich Gyűjt. az országos levéltárban és a Nemz. Múzeumban.

legyen téve. Minthogy én mind a két vallásból tudok jót és rosszat, híven fogom tenni a jót, a mit csak egy jó keresztyén és becsületes ember tehet.« Dobner arra is talált jó alkalmat, hogy a hercegprinás jóindulatát kikérje a protestánsok iránt. Ez azonban azt válaszolta, hogy nincs kifogása a protestáns vallás gyakorlata ellen, a míg az a kath. vallás sérelme nélkül történik. Ha a protestánsok illő határok között maradtak volna, eddig sem tett volna ellenök; mert ő nem örömet nézi, ha az evangélikusokat erőszakkal térítgetik. Nézete szerint csak tudománnyal és jó étellel lehet téríteni.

E józan és higgadt nyilatkozatra Dobner megjegyezte, hogy az evangélikusok nem kívánják a kath. vallás sérelmét; csak azt akarják, hogy suum cuique, mindenkinek megadassék a magáé.

Hogy álláspontjokat minél világosabbá tegyék, már a sérelmi bizottság tárgyalásain elővették a soproni és pozsonyi országgyűléseken előterjesztett sérelmeiket. Hivatkoztak mind azon törvényekre és kir. diplomákra, melyek vallásuk szabad gyakorlatát biztosítják, melyekben világosan kimondatik, hogy szabad templomokat, iskolákat, paplakokat építenők, harangokat és temetőket használniok; s melyekben végre büntetés szabatik mind azokra, kik e törvényekkel ellenkezőleg templomaikat, iskoláikat és paplakjaikat elfoglalják, papjaikat elűzik és az ev. iparosokat vallásukkal ellenkező szertartásokra kényszerítik. Ilyenek: az 1608-ki koronázás előtti 1. t.-cz., mely Mátyás király idejében hoztatott; ilyenek az utóbb következő országgyűlések törvényozikkei, jelesen az 1625: 22., 1635: 29. Azonkívül az 1618: 77., 1630: 33., 1647: 5., 1649: 10. t.-czikkek, és az 1659-ki diplomának 6. pontja.

Mind ezen törvények és kir. diploma ellenére az evangélikusoknak minden templomjok, parochiáik, iskoláik, a hozzájuk tartozó jövedelmekkel együtt erőszakosan elvették és a katolikusok által elfoglaltattak; a vallásgyakorlat megakadályoztatott, és különösen a vármegyék és városok népe minden módon üldöztetik, a közhivataloktól elmozdítottak; a lelkészek és tanítók elűzettek, börtönbe vettek, gályarabságra hurcoltattak és más számtalan módon, törvényellenesen zaklattattak és kegyetlenül megölték. A legközelebbi

soproni és pozsonyi országgyűléseken az evangélikusok benyújtották az elfoglalt templomok és jövedelmek részletes összeírásával minden sérelmököt és azoknak diplomászerű orvoslását kérték; de a helyett, hogy ez történt volna, akaratjuk ellenére a 25. és 26-ik t.-czikkek alkottattak, és a törvénykönyvbe iktattattak. Ezt az evangélikus rendek elleneztek, részint azért, mivel azon törvényezikkek homlokegyenest ellenkeztek a királyi diploma tartalmával; részint azért, mivel a jogosan és törvényesen bírt, de a katolikusok által erővel elfoglalt templomok és jövedelmek egyike sem adatott vissza az evangélikusoknak; végre pedig azért, mert ezen törvények ereje által az egész evangélikus vallás annyira megszorított, hogy ennek következtében kevéssel utóbb majdnem egészen kiirtatott.

Ezen és ezekhez hasonló okokból mondott ellent az elégtételt soha nem nyert evang. status az illető törvényeknek, és jövőre nézve fentartotta jogát arra nézve, hogy ő felségéhez folyamodhassék s ott sürgethesse az orvoslást; sőt az 1681: 26-ik t.-cz. utolsó záradékában sem záratott el az út arra nézve, hogy követeléseiket és kérvényeiket a jövő országgyűléseknek beadhassák, épségben hagyatván a kir. diploma által megerősített törvények.

Mind ezeknél fogva az evangélikusok felhasználják a jelen országgyűlés alkalmát arra, hogy sérelmeiknek törvényes elintézését és teljes orvoslását a következő pontok szerint megsürgessék:

1. hogy minden templomjok, iskoláik, kórházaik, ezekhez tartozó fundusaik, ingó és ingatlan tartozékaik, melyeket az evangélikusok a fentebb érintett törvények és kir. diplomák erejénél fogva a városokban, falvakban, várakban és földeken jóhiszeműleg bírtak, s melyek a múlt országgyűlések elő benyújtott sérelmek között részletesen felsoroltatnák, visszaadassanak; továbbá azok is, melyeket a katolikusok ezen országgyűlések után erőszakosan tényleg elfoglaltak, nem törődve az időközben létrejött tárgyalásokkal és egyezményekkel, sőt határozottan ellenkezve az érvényben levő kir. diploma szentesítésével is. Ezen kérelmök a közigazságon alapszik; mivel semmi sem felel meg inkább az igaz-

ságnak, mint hogy az erőszakosan és az ország törvényeinek ellenére elfoglalt birtokok kölcsönösen előbbi törvényes birtokosaiknak visszaadassanak;

2. hogy teljes szabadsággal bírjanak (az 1608. t.-cz. szerint), a hol csak kell, superintendenseket, espereseket, lelkészeket és más egyházi és iskolai igazgatókat választani, kik hatósági joggal bírjanak az evangélikusok házassági ügyeiben és más hasonló egyházi kérdésekben intézkedni és határozni; kizárván a katolikus plébánusoknak azon jogát, hogy ily ügyekben — a mint az eddig történni szokott — evangélikus hívek felett hatóságot gyakorolhassanak;

3. hogy a katolikusok szertartásaira és körmeneteire az evangélikusok, legyenek azok nemesek, városok, iparosok, földművelők, vagy bármily foglalkozásu és állásu evang. emberek, az 1647: 5., t.-czikk ellenére ne kényszeríttessenek, a mint az eddig történt, midőn a katolikusok jóllehet tudták, hogy ezzel az isten imádása nem mozdított elő, csupán zaklatás végett kényszerítették az evangélikus iparosokat, hogy körmeneteiken és más egyházi szertartásaikon részt vegyenek;

4. hogy a nyilvános, országos, megyei és városi hivatalokból, és iparos czéhekből — a mint eddig történt — az evangélikusok ki ne zárassanak; elfogadván az igazság azon elvét, hogy a kik hasonló terheket viselnek, hasonló előjogokban részesíttessenek, és hasonló méltóságot és tisztséget viselhessenek;

5. hogy mivel mindenkinek szabad vallása van és annak is kell lennie, — s arra senkit kényszeríteni nem lehet — ennél fogva mindenki szabadon azt a vallást vehesse fel, a mely neki legjobb meggyőződése szerint tetszik; a befogatások és börtönöztetések, üldözések, birságolások pedig melyeknek eddig különösen a szegény nép volt kitéve a földesurak részéről, ezentúl szűnjenek meg;

6. hogy az evangélikus lelkészek az ő vallásukhoz tartozó betegeket, foglyokat és gonosztevőket meglátogathassák, azoknak lelki szolgálatukra lehessenek és azokért háboríttatlanul kérvényezhessenek;

7. hogy az evangélikusoknak evangélikusok számára tett alapítványaik, az evang. szőlőkből jövő tizeddel és egyéb ügy iskolai, mint más gazdasági jövedelmekkel együtt, az evangélikusok kezében maradjanak, és azok, melyek tőlük elvették, visszaadassanak, és valamint a katolikusok az evangélikusoknak, úgy viszont az evangélikusok se tartozzanak fizetni katolikus plébánosoknak az 1647: 11. t.-cz. értelme szerint;

8. hogy végre valamennyi karoknak és rendeknek, bármily rangúak legyenek is azok, tehát a nemeseknek és városiaknak, népnek és parasztoknak, az említett diplomák, törvények és közszabadság szerint, a templomok és fundusok visszaadásán kívül, vallásuknak s vallásgyakorlatuknak és mind azoknak, melyek a teljes vallásszabadsághoz tartoznak, örök biztossága legyen, nem állván ellent, sőt teljesen kizárván a klerusnak és világi katolikusoknak a világos diplomákkal ellenkező s eddig tett minden magyarizátat s eltörölvén ezeknek azon sérelmes záradékát is, hogy »a földesurak jogainak sérelme nélkül,« mely semmiképen nem terjeszthető ki a vallásra és a lelkiismeretre, hanem csak egyéb földesúri jogokra, a szokásos censusra, adóra és munkára vonatkozhatik. Továbbá, hogy gondoskodva legyen hathatós rendeletekről azok ellen, kik mind a két részről, úgymint a katolikusok evangélikusok ellen, vagy evangélikusok katolikusok ellen törekednek, és a békét felbontják; mert különben soha sem szűnnek meg az üldözések és foglalások, és nem jön létre szilárd béke és állandó nyugalom. Már pedig e végett hozattak mind azon törvények, melyek a vallásszabadságról szólnak; és a végett hívta össze ő felsége is a jelen országgyűlést, hogy létre jöjjön azon béke és nyugalom, melyet úgy a katolikusok, mint az evangélikusok egyiránt buzgón ohajtanak, és épen azért keresni fogják az eszközöket, melyeknek segítségével e célzt kétségenkívül el fogják érni. Mert a klerus és némely világi katolikus férfiak részéről hiába hozatott fel eddig ellenvetésül az, hogy a vallás ügye magánügy, és hogy ennél fogva nem jöhet elő az országos közsérelemek között: hiába akarták szándékosan kivenni a kir. diploma hatása alól. A tapasztalás elég világosan bizonyítja, hogy a vallás-üldözés miatt és a

vallás ügyében hozott és szentesített oly sok törvény megsértése következtében nagyon is fel lett zavarva a közbéke és nyugalom. A mi nélkül tehát a közbéke fel nem állhat, azt nem lehet magánügynek tartani, hanem közügynek kell tekinteni.

A többi sok jogtalanságra, zaklatásra és végtelen üldözésekre nézve, melyeket tollal méltóan kifejezni nem lehet, s melyek a régiebb országgyűlési sérelmekben részletesen felsoroltatnak, és melyek azóta nagyon felszaporodtak, kéri ő felségét, hogy törvényes igazságot szolgáltatasson nekik, és találjon módot, eszközöket arra, hogy hű evangélikus rendei méltó elégtételt nyerjenek.¹⁾

A protestáns rendek április 20-án tartott külön ülésökben azt határozták, hogy e sérelmi iratot külön küldöttségek által kell átadni az ország legbefolyásosabb embereinek, jelesül pedig Horváth Simoncsics János personálisnak,

¹⁾ Gravamina et Instantiae Evangelicorum in Negotio Religionis sub Diaeta Posoniensi Anno 1708. A nemz. Múz. kéziratai között két egyező példány szerint. Ugyanott azonban olvasható egy harmadik fogalmazvány is, mely a nyolcz pontra nézve egyező az előbbiekkel; csak a conclusio különbözik azokétól. Ugyan is a multak sérelmei erősebb kifejezést nyertek ekképen: »Tot oppressionum, persecutionum, violentiarum spiritualium et saecularium Personarum unice propter Religionem incapacitationum sub variis praetextibus conductionum ad carceres detrusionum ad Triremes missionum, aliorumque certe calamus exprimere non potest, innumerarum contra charitatis Christianae Leges Evangelicis per plurimos praeteritos annos illatarum injuriarum, justam vindictam et legalem satisfactionem Evangelicis merito possunt praetendere. Humillima tamen eum subjectione clementissimi Suae Majestatis Sacratissimae dispositioni submitunt, quatenam praeter Diplomaticam Satisfactionem et restitutionem praescriptorum ab ipsis occupatorum Templorum et reliquarum omnium Appertinentiarum futuramque de perpetua securitate procurandam provisionem, pro tantis perpessis injuriis et violentiis satisfactionis Remedium benignissime ordinare dignabitur, qui prouti se minime peccatores credunt; quod Sacro Verbo Regio sacrisque diplomatibus immixe, devotissima eum subjectione legitimerum suorum postulatorum admissionem, restitutionemque restituendorum humillime petant: ita etiam pro hac Suae Majestatis Sacratissimae gratia tanquam fideles subditi in contestationem humillimae perpetuaeque Suae Fidelitatis residuum fortunarum facultatumque suarum, quod sub his infelicibus Revolutionibus adhuc remansit, imo vitam et sanguinem pro Suae Majestatis Sacratissimae servitio consecrare non intermittent.«

Keresztély bibornok herczeg primásnak, Eszterházy Pál nádornak, Lichtenstein herczegnek, Traun és Wratislav grófoknak.

Egy Bécsben lakó tanácsos, kinek nevét azonban feljegyezve nem találjuk, hasonlóképen felkérte, hogy a Bécsbe menendő bibornok-érsekkel értekezni kegyeskedjék a protestáns vallás érdekében összehívandó tanácskozás ügyében.

A kiküldött követek április 26-kán tettek jelentést követségök eredményéről. A német tanácsosoknál Rösler, a bibornok-primásnál Dobner és Gábriel János, a personálisnál pedig Úsz Gábor és Kecskés István jártak. Mindeniütt szíves fogadtatásban, és általános biztatásban, ígéretekben részesültek. Csak a personalis vetette fel a kérdést, hogy az ország mostani helyzetében, midőn csak a közügyek lennének elintézendők, tanácsos-e e tárgyat elővenni? Nem volna-e helyesebb elhalasztani? Mire a küldöttek tiszteletteljesen megjegyezték, hogy e tárgy nagyon is közügy, melynek elintézésétől sok ember nyugodalma függ. A personalis válaszolá, hogy ő is fontosnak és elintézendőnek tartja, de nem most. Hiszen a sérelmi bizottságban is szóba jött e kérdés, de magok a prot. tagok is elismerték, hogy elintézése elhalasztható.

A personalis ellenvetéseit mindenki úgy vette, mint az udvar akaratának nyilatkozatát. A jelenvoltak nem is tagadhatták, hogy a háborús idő nem igen alkalmas vallási kérdések elintézésére; de a viszonyok rendkívülisége sürgősen kényszerítette őket, hogy az új király igazságszeretetétől követeljék azt, a mit a régi király üldözési korszakában elvesztettek. A halogatás a multban is sok rosszat szült, most is veszedelmes volt; mert nem lehetett tagadni, hogy a vallási és polgári jogaiban megsértett s épen azért elkeseredett népet nem lehetett Rákóczytól visszahozni, a ki különösen a vallási sérelmek orvoslására mindig késznek mutatkozott.

Ezen súlyos okoknál fogva a personalis megsürgette a sérelmi bizottság tárgyalásait és felhívta a vármegyék és városok követeit, hogy sérelmeik benyújtásával annyival is inkább siessenek, mivel május 6-kán túl nem fognak elfogadtatni.

A protestáns rendek ily körülmények között azt hatá-

rozták, hogy fentebb érintett sérelmeik mellé egy külön emlékirat szerkesztessék, mely a sérelmekkel egyidejűleg ne a kir. tanácsosoknak, hanem egyenesen ő felségének nyújtassék be, hogy ezekből alkalma legyen személyesen meggyőződnie protestáns alattvalóinak nyomorult helyzetéről.

Élénk színekkel eszetelték ez emlékiratban eddig szenvedett sérelmeiket. Nem akarják részletesen előszámlálni mind azon templomokat és iskolákat, melyek tőlök elvették, mindazon papjaikat és tanítóikat, a kik elűzettek és bebörtönözöttettek s mind azon üldöztetéseket, melyeket vallásukért elszenvedni kénytelenítettek. Mind ezeket előadták a soproni és pozsonyi régibb országgyűléseken; de a méltán várt elégtétel helyett, a kath. papság sürgetésére, oly határozatok hoztak, melyek egyházuk végromlását fognák előidézni, ha a földesuraknak engedett hatalom továbbra is fentartatik, s ekkép az evang. templomoknak erőszakos foglalása megengedettetik.

Ezen határozatok ellen, mint a melyek a kir. diplomákkal ellenkeznek, az evang. rendek akkor is óvást tettek, s jogaiknak kivívását boldogabb időre halasztották, már csak azért is, mert az 1681-ki 26. t.-cz. megadja az engedélyt arra, hogy az evangélikusok részletesebb követelések iránti kérvényeiket a jövő országgyűlésen előadhassák. Az üldözés a nevezett két országgyűlés után is fennmaradt. Most van először alkalmuk az evangélikusoknak, hogy az idézett t.-czikkben fentartott szabadságuknál fogva törvényes kérésüket ő Felsége elé terjeszthetik, a kinek jószágában és kegyességében bíznak, s a kinek személyét és családját ellenségei ellen védeni mindenkor készek lesznek. Nem hiszik, hogy ő Felsége vigasz nélkül hagyhassa őket. Bizalmuk és reményök annál szilárdabb, mert ő Felségének propositiói elég világosan fejezik ki abbéli törekvését, hogy a hon megzavart békéjét visszaszerezze. Nem lehet tagadni, hogy az evangélikus vallás és nép erőszakos üldöztetése nagy részben a belháború következménye; mert semmi sem képes a kedélyeket annyira felháborítani, mint a valóság és lelkiismeret megsértése. Ők azt hiszik, hogy mind ez meg fog szűnni, ha a kir. diplomák és amyi országos törvény által biztosított vallásuk üldözéséért még ezen országgyűlés alatt

törvényes elégtételt kapnak, s elfoglalt templomaik visszaadtnak. E végből irták össze sérelmeiket, s kérték azoknak az országos sérelmekkel való együttes fölterjesztését; de némely katolikus rendek, kiváltképen pedig a főpapság, ezt ellenezte, állítván, hogy az ev. vallás biztosítására hozott törvények fegyverrel esikartattak ki. De ezen és más hasonló argumentumok már sokszor meg lettek cáfolva, mert a királyi megerősítést nyert diplomák, békekötések és törvények nem magánjogi, hanem közjogi erővel bírnak. Nagyon veszélyes dolgok következnének, ha ezen elv elfogadtatnék, mert azzal minden törvényt fel lehetne forgatni.

Érzékenyen panaszozzák továbbá, hogy a klerus a béke és nyugalom megzavarásával vádolja őket. Ezt igazságosan nem lehet állítani. Mert nézetök szerint minden vallási törvény épen a béke és nyugalom czéljából hozatott; ez van kimondva a linezi béke második pontjában; ez van mondva az 1659-ki kir. diploma 6-ik pontjában, és ez van mondva végre az 1681. 25. t.-czikkben is. Ebből világos, hogy midőn a papok annyi törvényt ellenkezőleg templomokat foglalnak s egyéb erőszakosságokat követnek el, akkor ők zavarják meg a békét, a kiket pedig senki sem háborgat jogaik gyakorlásában. Az evangélikusok csak azt kívánják, hogy az, a mit annyi törvény biztosít, ténylegesen megadassék nekik, és a mi erőszakosan elvétetett tőlök, az nekik visszaadassék. Ezen jogukat nem gyengítheti meg a klerus által oly gyakran idézett záradék, mely a bécsi békében és az 1608-ki koronázás előtti 1. t.-czikkben foglaltatik; mert úgy Mátyás főhercegi nyilatkozatából, mint királyi diplomájából világos, hogy e záradék nem rossz-hiszeműleg tétetett oda, hanem azért, hogy mind a két rész saját vallásának és templomainak használatában háborítatlanul fentartassék. Ez egy ideig fenn is tartatott; de a klerus némely világi katolikusokkal csakhamar felforgatta e határozatokat, s ma már odáig ment, hogy az országos sérelmek 6-ik pontjában még az 1681-ki 25. és 26. t.-czikkeket is megszorítani igyekszik a földesúri jogokra vonatkozó záradék által. Ez kényszerítette az evangélikusokat arra, hogy a klerus és némely katolikusok ezen törekvései ellenében egyedül ő felsége kegyességében és igazságszeretetében keressenek

oltalmat, alázatosan könyörögvén, méltóztassék királyi hatalmánál fogva intézkedni, hogy evangélikus hívei még ezen országgyűlés alatt az idézett törvények és diplomák alapján régi jogaikba visszahelyeztessenek, erőszakosan elfoglalt javaik visszaadassanak, szenvedett sérelmeikért elégtételt nyerjenek; jövőre nézve pedig atyaiag gondoskodni méltóztassék a felől, hogy e válságos időben vallásuk és lelkiismereti szabadságuk biztosítása által megvigasztaltassanak. ¹⁾

Ezen emlékirat, és a fentebb idézett sérelmek átuyjútásával Schömberger Ádám és Skaricza Gábor bizattak meg, kik kellő utasítással ellátva, ²⁾ május 18-kán el is utaztak Bécsbe.

Megérkezésök utáni napon mindenekelőtt megjelentek az evangélikus vallásu báró Steinnál és csak azután a kormány befolyásosabb tagjainál, jelesül gr. Trautsonnál és hg. Salmnál, azon kéréssel, hogy ügyöket ne csak ők magok fölkarolni, hanem ő felségénél is előmozdítani szíveskedjenek. Együttal átadták sérelmeiknek jegyzékét, a hozzájuk esatolt emlékirat másolatát és azon törvények és diplomák kivonatait, melyek a vallásszabadságot biztosítják.

Trautson a hozzá intézett beszédre kijelentette, hogy az ügy előtte nem ismeretlen. Még Pozsonyban értesült a protestánsok sérelmeiről, és azokról jelentést tett ő felségének. Sajnálattal fejezte ki a felett, hogy a kívánt audientiát más napra nem helyezheti kilátásba, mivel ő felsége épen kirándulásra készül, honnét csak két vagy három nap múlva fog visszatérni.

Salm herczeg szintén azon nyilatkozattal lepte meg őket, hogy a sérelmekről van tudomása. Mindazáltal átvette az iratokat, a »sérelem« szó felett megütközésének adván kifejezést. A »sérelem« szó — úgymond — kemény kifejezés,

¹⁾ Humillimum Memoriale Evangelicorum Anni 1708. Dobner Diariuma 53—61. l.

²⁾ Instructio pro Dnis Ablegatis ad Suam Mtem Serman et Augustam Aulam per Status et Ordines Evangelicos, nunc in Dieta Pisoniensi Anni hujus 1708. congregatos deputatis et Viennam ascensuris Perill nempe et Generosis Dnis Adamo Schömberger et Gabriele Skaricza. Dobner. U. o.

mely a klerust és a katolikusokat nagyon fogja bántani. Egyébiránt megígérte, hogy az iratokat át fogja nézni.

Wratislav gróf, kit első napon nem találtak otthon, csak az előszobában fogadta a küldötteket, és a nélkül, hogy leültette volna őket, a kamarához, gr. Trautsonhoz utasította. Míg Szentkereszti a legnagyobb előzékenységgel fogadta őket, addig gr. Seilern udvari kancellár kétszer fárasztotta magához, míg elfogadta. Végre május 22-kén kihallgatta kérelmüket, és megígérte, hogy tehetsége szerint azon fog törekedni, hogy a lakosság között vallás tekintetében is békeség és nyugalom uralkodjék. A földesúri jogra nézve nyilvánítja, hogy az nem terjeszthető ki a lelkiismeretre; mert az e feletti uralom egyedül az istent illeti. Ő úgy tudja, hogy a földesúri jogra vonatkozó záradékot sem ő felsége, sem miniszterei nem értelmezik úgy; emélfogva nem kételkedik a felett, hogy a vallás ügye jól fog elintéztetni. Azonban nem mulasztá el inteni a küldötteket, hogy a magok részéről ne mulasztják el az akadályokat elhárítani. Azután belebocsátkozott az evangélikus országok és fejedelmek ügyeinek szellőztetésébe is; kiemelte, hogy ott ezt az elvet állították fel: a föld ura egyszersmind a vallás ura is. Magyarországon pedig nagy helytelenségek származnak abból, ha az evangélikus jobbágyok eltulajdoníthatják a kath. földesurak templomait, és azokat ezektől megfoszthatják. De e kérdésnek bővebb fejtegetésébe a küldöttek nem bocsátkoztak; csak általánosságban hivatkoztak az ország közjogaira és a diplomatikus békekötésekre.

A következő napokon várták ő felsége audientiáját.¹⁾ Időközben új utasítást eszközöltek ki azon esetre, ha ki nem hallgattatnának, és érintkezésbe tették magokat nemcsak a Pozsonyban levő prot. rendekkel, hanem egyes előkelőbb gyülekezetek tanácsaival is. Mindenfelől azon biztatást nyerték, hogy a diploma hatodik pontjához ragaszkodjanak, és ahhoz képest az evang. vallás szabad gyakorlatának biztosítását, és a felmerült sérelmek orvosoltatását követeljék. Rösler,

¹⁾ Lásd: Diarium super itinere nostro Viennensi et habita ibidem negotiatione secundum datam nobis Instructione. Skaricza Gábortól. Dobner N. Múz. lev.

Skaricza és Dobner rendkívüli tevékenységet fejtettek ki. Az udvarnál közbenjártak, informáltak; a vidéken pedig élesztették a győzelem iránt már-már kihalt reménységet. El voltak határozva, hogy ha e gyűlés folyama alatt semmit sem bírnának kivívni, a legközelebbi országgyűlésen megújítják kérelmeiket, és mindaddig könyörögni fognak ő felségénél, míg meg nem hallgattatnak.

Három heti várakozás után azonban még is ő felsége elé bocsáttattak¹⁾ s jó reménységgel tértek vissza Pozsonyba.

IX.

A sérelmek szerkesztésének új módja. — Vallásügyi pont tárgyalása. — A klérus emlékirata; — a protestáns rendek észrevételei.

Míg a protestáns küldöttség Bécsben járt, az alatt a sérelmi bizottság munkálata elkészült, s az országos ülések tárgyalásainak fonala ismét fölvetetett.

Régi szokás szerint a sérelmeket a kir. diploma pontjai szerint szerkesztették, mely eljárás szerint a nagyszámú

¹⁾ Skaricza Gábor jun. 9-kén Bécsből ezeket írja Röslernek: „... Szívünknek nagy örömmel értettük, hogy ő Exazel. ő felségétől extra ordinaria audientiát nyert. . . számunkra. . . Bemenvén azért mi ketten (t. i. Skaricza és Schönberger.) szabályosan ő Felsőgo színe elébe, a ki is asztalhoz támaszkodva koszperdessen és süvegessen, nagy gravitással nemcsak figyelmesen és kegyelmessen meghallgatta Schönberger uram succinta propositióját (kit diákul tölt), az melyben diplomatica satisfactiót oretenus is alázatosan kívántunk, hanem igen-igen meg is vizsgált bennünket. Bényújtván peniglen de genu ő Felsőgéhez az Supplicatiót una cum gravaminibus nostris et Extractu Legum ac Diplomatum pro Religione sonantium, azt ő Felsőgo kegyelmessen elvette, és praeter-propter ilyeténképpen felelt: Quod in negotio Religionis Vestrae recursum ad me sumatis Vos et principales vestri, ex vestra quoque Propositione intelligo: non intermíttam hoc Negotium in ulteriorem reflexionem accipere, et quod pro vestro vestrorumque principalium consolatione possibile fuerit, decernere. Vobis autem et principalibus vestris Gratia nostra Caesarea et Regia propensus maneo.*

Ez meglévn, ő Felsőgo hostiladiumra ment és így mi megvidámodván, szállásunkra jöttünk. . . Dobner gyűjt. Nemz. Múz.

pontok a legkülönbözőbb tárgyakat foglalták össze minden rendszer nélkül.

Most a főrendek május 8-káról azon javaslatot tették, hogy a sérelmek szerkesztésénél czélszerűbb mód alkalmaztassék; jelesül, hogy a rokon tárgyú pontok csoportosíttassanak s több jegyző által szerkesztessenek, minek következtében egyfelől az országgyűlés időt nyer, másfelől pedig a sérelmek is alaposabban lesznek megvitathatók.

A personális ellenezte a javaslatot, mert ez által az eddigi munkálatot kárba vesztetnek tartotta. A rendek többsége elfogadta, és pedig a következő megokolással:

1. A gyűlések lényege tulajdonképen abban áll, hogy a rendek által előterjesztett sérelmek orvoslát nyerjenek; ez pedig máskép nem történhetik meg, mint ha azok elsőtől az utolsóig, a legnagyobbtól a legkisebbig pontosan összeírtnak. Ekkép minden követ észreveheti, hogy megyéjének általa benyújtott sérelme nem mellőztetett-e; és bizonyos, hogy másoknak panaszai is pontosabban írhatók össze, ha a rokon fajúak együvé állíttatnak. 2. A rendeknek legfőbb érdeke, hogy a közgyűlésen minden akkép adassék elő, hogy az egyes követek elmondhassák felette nézetöket; a mi sokkal biztosabban fog megtörténni, ha a különféle sérelmek külön csoportokban állíttatnak össze, mert ha oly vegyes tömegben adatnak elő, megtörténnik, hogy míg az olvasó a végükhöz ér, a hallgató már nem emlékszik az elejére, különösen a hol oly különféle tárgyak és formalítások miatt egy ülésen az olvasás meg sem történhetik. 3. Ha a különféle sérelmek külön csoportokban szerkesztetnek, akkor a királyi válasz adása is megkönnyíttetik, mivel a királyi válaszokban egy is különböző okokból vétetik, ezért ha a sérelmek egyes csoportja szerint számíttatnának fel a panaszlók okai és észrevételei, sokkal sikeresebben lehetne ő felsége kegyességét is megnyerni.

Ehhez képest a personalis hozzájárulásával Meskó Ádám nádori ítélőmesterre a törvénykezési és közigazdasági, az országbírói jegyzőre a megyei, a személynöki egyik ítélőmesterre, nevezetesen Szentiványira, a klérus és városok, a másik

személynöki ítélőmesterre pedig a magán családi sérelmek szerkesztését bízták a rendek.

Május 15-kén kezdődött a vallási vita. Meskó Ádám felolvasta először a kir. diploma hatodik pontját; azután pedig a sérelmi bizottságnak arra vonatkozó véleményét.

A kir. diplomának 6-ik pontja akképen hangzott, hogy »a vallás az ország nyugodalmasabb fenmaradása tekintetéből valamennyi rendeknek a magok és a kir. ügyész jószágain s a véghelyeken a bécsi békekötés és 1608-ki koronázás előtti t.-cz. szabványai szerint szabadon és sértetlenül megmaradjon, és pedig olyképen, hogy a vallás gyakorlata úgy a főuraknak és nemeseknek, mint sz. kir. városok rendeinek a magok és a kir. ügyész birtokán, úgyszintén a véghelyeken, valamint a városokban és falvakban mind azoknak szabad legyen, a kik azt önként elfogadni akarják; és senki — bármí rangu és rendű legyen is — annak szabad használatában és vallásgyakorlatában sem ő felsége, sem a földesurak által semmi szín és ürügy alatt ne háborgattassék és ne akadályoztassék.«

A sérelmi bizottság javaslata pedig ez volt:

»Az ország rendei az ágostai és helvét hitvallást, mely eddig az ország egysége és békéje kedvéért *megettüretett*, s az 1681-ki 25. és 26., úgyszintén 1687. évi 21-ik t.-czikkekben körülíratik, továbbá is az ott kifejezett s a papság és némely világi katolikusok, valamint Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok rendei által is megújított óvások és ellenmondások mellett ugyanazon állapotban hagyják.

És ha az e törvényekben foglaltak eddigelé végre nem hajtattak volna; sőt ha a nevezett törvények hozatala óta mind a két részről történtek volna erőszakos foglalások, azok — ha lehet — még ezen országgyűlés alatt, máskülönbén annak befejezése után előbbeni birtokosaiknak visszadassanak. Azonban ez nem terjesztetik ki azon részekre, melyeket ő felsége fegyverrel hódított vissza. Végre a törvények azon záradéka: »épségben maradván a földesurak joga« akkép lenne értelmezendő, hogy a kath. földesúr kényétől függjön akar-e vagy nem protestáns lelkészt vagy alattvalót megtúrni a maga jószágán; ellenben a protestáns földesurak, minthogy a róm. kat. vallás ezen apostoli országban örökölt vallás, az

ágostai és helvét hitvallás pedig az ország törvényei ellenére s azok tilalma daczúra fegyveres zaj között csak becsempészve és a közbéke kedvéért *megtűrve* van, a katolikus lelkészeket és jobbagyokat el nem űzhetik birtokaikról.*

Ezen pont ellen a protestáns követek felszóllaltak, mivel abban az ő felekezetők nem bevett, hanem csak *tűrt* felekezetnek van feltüntetve. Együttal óvást tettek a bizottság azon eljárása ellen, mely szerint a protestánsoknak sérelmeit mellőzte. Iványos Miklós, Hajnal Márton, Rösler András és Dobner Ferdinánd erélyes hangon követelték, hogy sérelmeik, melyeket Rösler annak idején a bizottságnak bemutatott, az országos sérelmek sorába foglaltassanak. Kivánták, hogy óvásuk és tiltakozásuk megtételéről bizonyítvány adassék ki nekik, melylyel eljárásukat az utókor előtt is igazolhassák.

Ezzel szemben a katolikusok részéről Luby Imre esztergomi és Ravasz István pécsi kanonok, némely világi kath. követekkel együtt viszont a protestánsok tiltakozása ellen tettek ünnepélyes óvást, s erről hasonlóképen bizonyítványt kértek magoknak.

A vitatkozás folyama alatt nagy hévvel bizonyították, hogy a protestánsok Magyarországon csak *tűrt* felekezetet képeznek, melynek létjoga a kir. kegyelmen alapúl, de mely jog azonnal megszűnik, ha a protestánsok nyugtalankodni és valamit követelni merészelnék. Magyaráztatták a »hactenus toleratum« kifejezést, mely az 1681-ki 25. t.-czikkben foglalt »adhuc« szóval hasonló értelemben veendő, vagy is, hogy az evang. vallás szabadsága csak addig állhat fenn zavartalanul, a míg megtűretik, vagy a míg a rendek mást nem határoznak.

Természetes, hogy a protestánsok a magok álláspontjának igazolására szintén a törvényekre és azoknak igazi értelmére hivatkoztak, s állították, hogy ők épen száz év óta törvényesen *bevett* vallásfelekezetet képeznek. Már csak azért sem fogadhatják el a sérelmi bizottság véleményét, mert ők, mint »evangelikus rendek« nem ismerik el, hogy rendi minőségük sérelmével felettük a kath. rendek mondhassanak ítéletet. Tagadják, hogy a »toleratum« kifejezés az ő jogaikra vonatkoznék. Mert azon urak, a kik egykor az evang. vallást önként elfogadták, ez által nem szűntek meg úri birtokaik-

nak és jogaiknak tulajdonosai lenni. Ebből egyáltalában nem következik, hogy a kath. uraknak, mint ilyeneknek, joguk volna őket akár tűrni, akár nem tűrni; sőt inkább, minthogy semmi sem lehet szabadabb dolog, mint a vallás, s minthogy az evang. karok és rendek szabad elhatározásuk szerint váltak ki a római kath. egyházból s fogadták el az ev. vallást, el nem ismervén a kath. hatalmat: ennél fogva nem lehet mondani, hogy az evangelikusok vallása a katolikusok által eltűretett volna. Mindezeknél fogva nem ismerhették el, hogy a katolikusoknak bármiféle hatalmuk volna az evangelikusok felett. Nem is lehet helyesen mondani, hogy ezek amazoktól vagy viszont azok emezektől megtűretnek.¹⁾

Azon elkeseredett hang, mely e tárgynál az országgyűlés tárgyalásain uralkodott, eléggé mutatta, hogy a protestánsok nem várhatnak semmit a kath. rendeknek sem méltányosságától sem igazságérzetétől. Azért folyamodtak egyenest a királyhoz, a ki minden pártok feletti állásánál fogva, egyedül képes alattvalóinak javát előmozdítani.

Nem lehet tagadni, hogy az adott helyzetben a királynak igen nehéz feladat volt igazságosan ítélnie, kivált mikor a klérus is előállott saját sérelmeivel és dagályos emlékiratával.

Semmi sem mutatja világosabban a papság fenhéjazó gondolkozásmódját, mint azon emlékirat, melyet az a kath. egyház egyedüli uralma érdekében benyújtott. A szentírásból és az országos törvényekből vett idézetek mind azon egy eszme támogatására vannak összeszedve, hogy ezen apostoli országban egyedül a kath. vallás bír valódi létjoggal: minél fogva az evangelikus vallás mindenképen kiirtandó.

Már a bekezdés jellemző, a mennyiben Jeremiás siralmának következő szavaival szólal meg:

»Emlékezzél meg uram! mi történt rajtunk; tekintsd meg és lásd a mi gyalázatunkat. Örökségünk idegenekre szállott.«²⁾ Ily megszólításra kényszeríti, úgymond, a boldogtalan idő, melyben élnek Magyarország első királyától és

¹⁾ Országgyűlési irományok 1708. V. ö. az angol és hollandi bécsi követek jelentéseit saját kormányukhoz. Simonyi Ernő Dipl. Okl. III. 379—381. l.

²⁾ Jer. 5.

annak fiától öröklött római katolikus vallás,¹⁾ mely annyi századon át békében volt, néhány év óta annyira felzavartattott, hogy vérkönyeket kell sírniok felette, és ő felségétől, mint ez örökség védőjétől,²⁾ igazságot kénytelen könyörögni. Emlékezzék meg tehát és lássa ő felsége, hogy Szt. István király miképen ajánlotta fel országát a szent széknek, miképen ígérte, hogy abban a róm. kath. hitet fentartani és előmozdítani fogja; ezért ruházta őt fel országalapító bullájában Sylvester pápa apostoli királyi czímmel, az egyház kegyurának jogával, a kereszt elővitelével és más jogokkal. Innét van az ország őseinek a kath. vallás sértetlen fentartásában való buzgalma, mely inkább a zsinati, mint polgári törvényekhez alkalmazkodott. Innét van az idegen királyoknak az ősi vallás fentartásában kifejtett apostoli buzgalma is, melynél fogva az eretnekek Ulászló által³⁾ hűtlenségi bűnnel bélyegeztettek, fia Lajos által⁴⁾ pedig a Lutheránusok ellen a legsúlyosabb törvények hozattak. Innét van végre I. Ferdinánd és II. Rudolfnak azon törekvése, hogy ezen apostoli országból kipusztítsák az eretnekséget,⁵⁾ és biztosítsák a róm. kath. vallás felvirágzását. Nem kételkednek a főpapok, hogy ezen hitbuzgóság és lelkesedés él ő felsége kebelében is, s azért bátorkodnak kérni, hogy az ősi vallást ne engedje megsérteni.

Felhívják Jeremiásként, hogy emlékezzék meg és lássa a kath. hit gyalázatát, melyet a bécsi békekötés és az ezt megerősítő törvények ejtettek rajta.⁶⁾ Innét ered minden baj, mert nem vétetett figyelembe a papság és némely világi urak ellenmondása. Köteteket lehetné írni az ebből származott bajokról. Az egyik igazságtalanság a másikat vonta maga után. A sértő sértettnek vallja magát, a bántalmazó bántottnak mondja jogait, melyek sohasem léteztek. Csak egy joguk tagadhatatlan a protestánsoknak: a fegyver joga, melylyel a

¹⁾ Lib. I. Decr. Tit. 2.

²⁾ Isto. Decr. lib. 2. cap. 1.

³⁾ 1495. 4. t.-cz.

⁴⁾ 1523. 54., és 1524. 4., t.-cz.

⁵⁾ 1548. 5. t.-cz., 1654. 7. t.-cz., 1563. 32. t.-cz., 1604., 22. t.-cz.

⁶⁾ 1606 és 1608. Koronázás előtti 1. t.-cz., 1625. 47 és 59. t.-cz.

hazát és az egyházat feldúlták, melylyel a békét vakmerően fenyegetik, ha törvénytelen kívánságaik nem teljesülhetnek.

Mindezeknél fogva, nehogy kevesebbet látszassanak tenni, mint a protestánsok, hivatkoztak lelkiismeretökre, s nem akarván szennyet hagyni nevükön az utódok előtt, s nyugodtan akarván megállni egykoron az Istennek ítélő széke előtt, folyamodnak a királyi felség kegyességéhez; a legünnepélyesebben protestálnak a protestánsok által beadott kívánatok valamennyi pontjai és záradékai ellen; óvást tesznek és ellenmondanak azon kívánsággal, hogy ellenmondásuk a törvénykönyvbe iktattassék. Alázatosan kérik ő felségét, hogy veleszületett vallásos buzgalmánál fogva, az első királytól megállapított római katolikus vallást, mely annyi századon át virágzott, régi méltóságára emelni, az isten egyházát a rajta ejtett sérelmektől megmenteni, és végre az apostoli vallást ezen apostoli országban régi jogaiba visszahelyezni méltóztassék.¹⁾

A papság ezen »séreلمي« emlékiratát a főrendek nagy meglepéssel, sőt mondhatni lelkesedéssel üdvözölték.

Május 22-kén csodálkozásukat fejezték ki a felett, hogy a követek háza nem csatolta e sérelmeket az országos sérelmekhez; mire a personális azt a felvilágosítást adta, hogy mihelyt annak rendje szerint elkészülnek, azonnal az országos sérelmekhez fognak csatoltatni.²⁾

Úgy látszik azonban, hogy erre nézve a kath. rendek között is eltérő nézetek merültek fel. Legalább erre mutat azon körülmény, hogy jún. 1-jén, midőn a klerus a diploma pontjai szerint összeállított sérelmekre nézve saját nézetét, illetőleg saját sérelmeinek odacsatolását akarta keresztül vinni, a rendek többsége azt elvetette.

A tárgyalás alatt egy érdekes jelenet adta elő magát. Kovácsovics János prépost, a klerus nevében felszólalván, egész elkeseredéssel mondá, hogy a rendek kényök-kedvök szerint intézkednek, és nem hagyják magokat felvilágosítani,

¹⁾ Venerabilis Cleri Memoriale contra Statum Evangelicum. Anno 1708. Nemz. Múz. kéziratai közt.

²⁾ Diarium Dietae Posoniensis pro die 29-a Mensis Febr. Anno 1708. . . indictae. Országgy. könyvtár.

Ezt a rendek tekintélyesebb része rossz néven vette és visszatartását az ifjú pappal leczkértetését.

Ezen jelenet után a kath. sérelmek a főrendekhez küldettek vissza; elintézésök a jövő ülésre halasztatott.

A protestáns rendek, kik Bécsből, június elején hazatértek követeiktől örömmel vették ő felségének az audientia alkalmával adott kegyes válaszát, remélni kezdtek, és siettek ama kegyes válaszáért hálás köszönetet mondani. Annyival is inkább, mert azóta az országos rendek felküldötték volt sérelmi iratukat, melyben az evangélikusokra nézve oly sérelmes hatodik pont is foglaltatott.

Ez alkalmat felhasználták arra is, hogy a katolikusok által beadott sérelmi iratra, valamint a sokszor említett hatodik pontra is elmondják »észrevételeiket,« melyekből kitűnik, hogy amaz egyenesen a fennálló törvények és diplomák érvényét támadja meg, emez pedig magát a kir. diploma hatodik pontját forgatja fel.¹⁾

Első észrevételök a »regnicolae« kifejezésre vonatkozik, mely csak akkor volna helyesen használva, ha az összes rendek, tehát az evangélikusok is elfogadták volna a vallásügyi pontot. Minthogy azonban az országgyűlésen jelen volt evangélikusok ez ellen, mint vallásukra nézve sérelmes pont ellen óvást tettek, s arról bizonyítványt is kértek magoknak kiadatni; ennél fogva azon általános kifejezés helyett »regnicolae« ezt kellett volna az igazságnak megfelelőleg tenni: »regnicolae Romano-catholici.« És minthogy ezek a vallás dolgában az evangélikusokkal szemben ellenpártot képeznek, tehát azok felett ítéletet nem mondhatnak.

A második észrevétel a »hactenus« és »toleratum« szavakra vonatkozik, melyek a régiebb »adhuc« szóval rokon értelmet fejeznek ki. Ezekkel a katolikusok azt akarják mondani, hogy az evangélikus vallás szabadsága csak addig tartatik fel, míg a rendek mást nem határoznak, vagy a míg ő felségének tetszeni fog, s az is csak azon helyeken, melyek az

¹⁾ Hum. Mem. Evang. Dobner. 1. h.

1681-ki 25. t.-cikkben említve vannak. De az evang. vallás szabadsága, a legújabb idők kivételével, mindig és az ország minden részében biztosítva volt azoknak, a kik e vallást önként elfogadták, s e szabadság az ország köztörvényei és a kir. diplomákon alapult.

A mi pedig a »toleratum« szót illeti, az még sérelmeesebb, mint az »adhuc« volt. Mert azon evang. urak és rendek, a kik hajdan e vallást szabad tetszésök szerint elfogadták, az által, hogy a kath. vallásról lemondtak, nem mondtak le törvényes javaikról és jogaikról. Ezen tényből nem következik, hogy a katolikusoknak ezért joguk lenne őket akár megtűrhetni, akár meg nem tűrhetni; sőt ellenkezőleg, mivel semmi sem lehet önkényesebb dolog, mint a vallás, tehát az evang. karoknak és rendeknek is teljes joguk volt a kath. vallás elhagyásával az evangélikus vallást felvenni; a miből egyáltalában nem lehet azt következtetni, mintha ezért kénytelenek lennének lelkiismeretök felett a katolikusok hatalmát elismerni. Ezért nem lehet mondani, hogy az evang. vallás a kath. urak által megtüretett, mert csak az tűrhet, a kinek módjában van az ellenkezőt is tennie.

Mindezekből világos, hogy a katolikusok semmi hatalommal nem bírnak az evangélikusok felett; minélfogva nem lehet állítani, hogy ezek azoktól, vagy viszont amazok ezektől megtürethetnének. Jobb volna, ha a lelki egység háborgatói felhagynának az ilyen kifejezések használatával; mert ezen kifejezés Magyarország törvényeiben ismeretlen, mert a katolikus status nem gyakorolhat hatalmat az evangélikus status lelkiismerete felett, és mert a hazai köztörvények és kir. diplomák szerint a róm. katolikusok, az ágostai és helvét hitvallásuk, vallásuk szabad gyakorlatára, templomok és egyéb javak használatára nézve egyenlő jogokat élveznek.

Harmadik észrevételök vonatkozik a katolikusoknak azon eljárására, mely szerint a vallás ügyét az 1681. évi 25. és 26. t.-cz. és az 1687-ki 25. t.-cz. alapjára akarják ugyan helyezni, de csak az akkori állapot fentartásával; a mi lehetlenség, mert ha ezen törvénycikk az evangélikusok óvása ellenére meghozattak is; de mivel azok végére magok a katolikusok azt a záradékot tették, hogy az evangélikusok

bővebb követelések iránti folyamodványukat a jövő országgyűléseken előterjeszthetik, (nem állván ellent a klérus és némely világi katolikusok ellenmondása) tehát ez egyáltalában nem zárja ki a régiebb törvények és kir. diplomák érvényét. Minélfogva a vallás ügyét se nem lehet se nem szabad azon állapotban hagyni; sőt inkább az evangélikusok paauszai ezen országgyűlésen lennének elintézendők. Mert hiába lett volna felhagyva a folyamodás szabadsága, ha a panaszokat nem kellene elintézni; és hiába lett volna hozva azon záradék, ha az előbbeni törvények érvénye fenn nem tartatott volna. Mert valóban a vallás szabadságára vonatkozó törvények és kir. diplomák mitsem érnének, ha a katolikusoknak jogukban volna az evangélikusok kívánságait mellőzni.

Negyedik észrevételök az, hogy a katolikusok az illető sérelmi pontban nem elég világosan fejezik ki, hogy mi volta-képeni értelme azon kifejezésnek »továbbá is az ott kifejezett s a papság és némely világi katolikusok, valamint Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok rendei által is megújított óvások és ellenmondások mellett, ugyanazon állapotban hagyják.« Mert a »továbbá« kifejezésnek kettős értelme lehet; vagy pillanatnyi belenyugvást, vagy hosszabb s bizonytalan időt jelentvén. De különben is mit akarnak »az ott kifejezett« móddal, s a klérussal és világi katolikusokkal, sőt a horvát rendekkel is? Ha az 1681-i 25. és 26. t.-cikkekben foglalt módozatot értik, úgy azokat megvalósítani nem lehet, mert »a földesúri jogok sérelme nélkül« való záradékot oly módozat alapjául veszik, mely szerint a kath. földesúrnak szabadságában állana jobbágyait vagy áttéríteni, vagy birtokáról elűzni, mi ellen az evangélikusok az előtt is óvást tettek, a jelen országgyűlésen is felszólaltak, s ő felsége kegyelmességéhez folyamodtak, kérve őt, hogy az evang. vallás ne csak némely helyeken, hanem mint a törvények és diplomák biztosítják, az egész országban mindenhol szabadon gyakorolhassék. A horvát rendekre való hivatkozást sem lehet érteni, mert hiszen a horvátok a vallás dolgában saját határaikon túl soha sem intézkedtek, hanem a magok ügyéről külön intézkedtek, a mint azt az 1687-ki 23. t.-cz. bizonyítja.

Ötödik észrevételök azon kifejezésre vonatkozik, mely szerint a katolikusok a klérus és némely világi katolikusok ellenmondásának fentartása mellett kívánják a vallás ügyét a régi állapotban fentartani. Holott ők jól tudják, hogy efféle ellenmondásuk örökre érvénytelennek van kimondva az 1647-ki országgyűlés 5. cikkében.

Hatodik észrevételök az ellen szól, hogy a katolikusok a vallás szabadságát nem akarják kiterjeszteni azon vidékekre, melyeket ő felsége fegyveres erővel foglalt el; daczára annak, hogy a vallás szabadságáról szóló törvények és kir. diplomák azt mindenütt és mindenkinek biztosítják. Aztán feledik azt, hogy ő felsége azokat a részeket nem csupán katolikusokkal, hanem az evangélikusok segítségével is foglalta vissza, s épen azért méltán lehet kívánni, hogy azok ott is élvezhessék vallásuk szabad gyakorlatát.

A hatodik észrevétel azon záradékra vonatkozik, mely a földes urak jogainak épségben maradását akképen magyarázza, hogy a kath. földesúr kényétől függjön, akar-e vagy nem evangélikus lelkészt vagy alattvalót megtérni a maga jószágán; ellenben az ev. földesúr, azon oknál fogva, mert a kath. vallás ezen apostoli országban öröklött vallás, míg az ágostai és helvét hitvallás az ország törvényei ellenére s azok tilalma daczára fegyveres zaj között csempésztetett be, a katolikus lelkészeket és jobbágyokat el ne űzhesse birtokairól. Magyarországot őseink még a keresztyénség behozatala előtt saját vérokkal hódították meg; és a mint István király alatt lelkiismeretök szabadsága szerint elfogadták a keresztyénséget, a nélkül, hogy hazájokat elhagyták volna, úgy az evangélikusok ősei is lelkiismeretök szabadságát követve, elhagyták a katolikus vallást s helyette az evangélikus hitet fogadták el, a nélkül, hogy régi jogaikról és örökségeikről lemondottak volna. Miből következik, hogy ez országban nem a róm. kath.vallás az örökös, hanem a lelkiismeretök szabadságának örvendő országos kerek és rendek törvényes örökösei az országnak. Ebből ismét következik, hogy a törvényesen bevett és kir. diplomák által biztosított vallások bármelyikét szabad tetszésük szerint elfogadhatják és pedig a hozzájuk tartozó néppel egyetemben. Nem lehet tehát helyesen állítani azt, a

mit a r. katolikusok az illető sérelmi pontban mondanak, hogy t. i. a r. kath. vallás öröklött vallás, míg az evangélikus fegyverzőrej között csempésztetett be és csak a béke kedvéért türetett meg idáig; nem is lehet ez állítást a kath. földesurak kiváltságának megokolására felhozni, mert sem az egyik, sem a másik vallás nem mondható öröklő vallásnak az országban, hanem egyedül az e vallásokat szabadon elfogadható karok és rendek az igazi és törvényes örökösök, teljesen egyenlő jogúak egymás között úgy vallásuk és lelkiismeretök, mint polgári jogaik tekintetében. Ezen egyenjoguságuknál fogva sem a katolikus rendek az evangélikusok felett, sem az evang. rendek a katolikusok felett nem bírhatnak semmiféle hatalommal, sőt inkább e rendek mindenike pozitív törvények és diplomák által van biztosítva már egy század óta vallásának szabad gyakorlatában, olyképen, hogy ha egyik a másik ellen vétene, az pozitív törvényes büntetés által sújtassék.

Az evang. vallásnak nem volt szüksége fegyveres zajra, hogy bevétethessék, mert nem fegyver, s nem az ágostai és helvét hitvallásu ösök valamely erőszakossága terjesztette e vallást, hanem az isten igéjének hirdetése, mit a lelkiismeret szabadsága magával hozott; továbbá mert az ország törvényei világos szavakkal mondják, hogy császári és atyai indulatból adták ki a vallás szabadságát biztosító diplomáikat, és végre mert a vallási szabadságot biztosító országgyűlések legtöbbjének idején semmiféle háború nem dült ez országban, a mint azt mutatják az 1609., 1618., 1625. és 1630-ki, továbbá az 1635., 1655. és végre az 1659-ki országgyűlések. Mindezeknél fogva csodálkozásukat fejezik ki az evangélikus rendek a felett, hogy a róm. kath. status csak az ő jogait biztosító diplomákat kívánja elismerni, mely diplomák ha azon oknál fogva lennének érvénytelenek, mivel háborús időkben adtak ki, akkor azokat ily okoskodással minden más szabadságokra nézve meg lehetne sérteni. Ugyanis a »jus reformandi« még oly országokban is, melyekben a vallás szabadsága nincs köztörvények és diplomák által biztosítva, nem illehet meg egyeseket, hanem csak a legfőbb hatalmat; annál kevésbbé igényelhetnek magoknak ily jogot a földesurak hazánkban, a hol a király és ország köztörvények által már meg-

egyeztek abban, hogy a vallásszabadság örökre biztosítva legyen. A katolikusok tehát semmiképen nem folyamodhatniak az ő magyarázatukhoz, mely az ország köztörvényeivel homlokegyenest ellenkezik, és mely a közhitet és közjogot mélyen sérti.

Ha a róm. katolikusok által az ország rendei czíme alatt készített sérelmi pontot összehasonlítjuk a diploma hatodik pontjával, mely szerint a vallás szabadsága s annak szabad gyakorlata minden megszorítás nélkül valamennyi rendeknek a magok és a kir. ügyész birtokain, úgy szintén a véghelyeken a bécsi békekötés és 1608-ki k. e. t.-czikk szabványai szerint szabadon és sértetlenül fentartandó, és hogy e gyakorlat úgy a főuraknak, és nemeseknek, mint a sz. kir. városok rendeinek, valamint a városokban és falvakban mind azoknak szabad legyen, a kik azt önként elfogadni akarják; és senki — bármí rangu és rendü legyen is — annak szabad használatában és gyakorlatában sem ő felsége, sem a földesurak által semmi szín és ürügy alatt ne háborgattassék és ne akadályoztassék, azonnal kitűnik, mily nagy eltérés van a kettő között, és minő erő tulajdonítatik a kir. diplomának. Hiszen az a pont, melyet a katolikusok ennek czíme alatt adnak, nem is nevezhető semmiféle sérelemnek; mert józanul sérelemnek csak a törvény és diploma megszegése nevezhető. Az ő általok szerkesztett pont pedig nem a törvény és diploma erősítését, hanem inkább annak felforgatását czélozza. Ennek helyébe helyesebb sőt szükséges lett volna az evangélikusok sérelmét tenni, mint a melyben világosan ki van mutatva a fennálló törvény megsértése.

Mindezeknél fogva az evangélikusok remélik, hogy ő felsége kegyességénél és hatalmánál fogva elégtételt fog nekik szolgáltatni. ¹⁾

¹⁾ Observationes circa Religionis Gravamen, per Dominos Romano catholicos in praesenti Dieta Posoniensi Anni 1708. occasione Diplomaticae Conditionis Sextae appositae. Dobner Naplójában, mintegy magyarízattul, a következő szavak foglaltatnak: »Praecedentes observationes Viennae concepit (referente id mihi Dno Schönbergero) Dominus Gábriel Skáricza, et Dnus Részler passim annuit et emendavit.« U. o. 123. lap.

Azonban a convent azt határozta, hogy ezen észrevételek ne nyújtassanak be többé az ügy is oszló félben levő országgyűlésnek, hanem egyenesen ő felségének és bécsi tanácsosainak, mint a kiktől több méltányosságot és igazságot lehet várni, mint a többségben levő kath. rendektől. Az átnyújtás Röszerre bízott, a ki azt hűségesen meg is tette; de eredmény nélkül, mert a király nem adott reá választ.

I. tagtól. 20 kr. V. Szám. I. Hákóczy György és a diplomácia. Szilágyi Sándor rendezéssel. 50 kr. VI. Szám. Gr. Prokesch-Osten Antal m. t. akad. költő emlékezete és Mátyás király könyvtára maradványainak fölfedezése. Ipolyi Arnold igazg. és r. tagtól 40 kr. VII. Szám. Erdélynek Honter János által készített térképe 1852-ből egy térképpel. Fabricius Károly lev. tagtól 20 kr. VIII. Szám. A Wesseliényi család császári. Deák Farkas l. tagtól. 30 kr. — IX. Szám. Thurzó Zsigmond, János, Szaniszló és Ferencz, négy egykorú püspök a Bethlenfalvi Thurzó családból. 1497—1542. Wenzel Gusztáv r. tagtól. 40 kr. — X. Szám. Szilágyi Ferencz emlékezete. Szabó Károly r. tagtól. 20 kr.

Nyolczadik kötet. 1879.

I. Szám. A helynevek és a történelem. Pesty Frigyes r. tagtól. 40 kr. — II. Szám. Erzsébet Anglia királynője és Ausztria. 1543—68. Adat a XVI. század vallási történelméhez. Kiadatlan kútfők nyomán Wertheimer Ede től. 30 kr. — III. Szám. A királyi könyvek a vegyes házakbeli királyok korszakában. Hajnik Imre lev. tagtól 10 kr. — IV. Szám. Az első hazai hírlap. 1705—1710. Thaly Kálmán lev. tagtól 30 kr. V. Szám. Dobó István Egerben. Székfoglaló értekezése. Gyárfás István lev. tagtól 50 kr. — VI. Szám. Szalay Agoston emlékezete. Deák Farkas lev. tagtól 10 kr. — VII. Szám. Északnyugoti utam. Rómer Flóris rend. tagtól 10 kr. — VIII. Szám. Béli Mátyas. Székfoglaló értekezése. Haan Lajos r. tagtól 40 kr. — IX. Szám. Tata fénykora. (1412—1542.) Wenzel Gusztáv r. tagtól 40 kr. — X. Szám. A körmezei régi kamara és grófjai. Krizskó Páltól. 40 kr.

Kilenczedik kötet. 1880.

I. Szám. A tervezett négyes szövetség Ausztria, Orosz., Francia és Spanyolország közt. 1787—1790. (Adalék Ausztria keleti politikájához.) Kiadatlan források alapján írta Wertheimer Ede 50 kr. — II. Szám. A Elnes Daciona felső része. Torma Károly r. tagtól. 90 kr. — III. Szám. Jelentés a gyulafehérvári káptalan levéltárában tett kutatásokról. Szilágyi S. r. tagtól 10 kr. — IV. Szám. A kalendariumokról. Jakab Elek l. tagtól 40 kr. — V. Szám. Az aquinumi amphitheatrum északi fele. (Jelentés az ottani ásatásokról.) Torma Károly l. tagtól. Nyolcz fametszettel a tizenöt fénynyomatu táblával. 1 írt. — VI. Szám. A záni és obáti apátok. Balássy Ferencz l. tagtól. 30 kr. — VII. Szám. Nápolyi Péter. Egy diplomata a XVII. század elejéről. Szilágyi Sándor r. tagtól 10 kr. — VIII. Szám. A Renaissance kezdete és fejlődése különös tekintettel hazánk építészeti emlékeire. Myskowszky Viktor l. tagtól. 40 kr. — IX. Szám. Marsigli élete és munkái. Béliiczay Jónástól. 60 kr. — X. Szám. Az európai vasuti ügy. fejleményei és eredményei a magyar magánjog szempontjából. Wenzel Gusztáv r. tagtól 50 kr. — XI. Szám. A paraszt vármegye. Gyárfás István l. tagtól 30 kr. — XII. Szám. Adatok a helynevek történetéhez. Majláth B. l. t. 20 kr.

Tizedik kötet. 1882.

I. Szám. Bethlen Gábor és a svéd diplomácia. A stockholmi kir. svéd államlevéltárakban és az uppsalai egyetemi könyvtárban őrzött adatok alapján írta Szilágyi Sándor r. t. 20 kr. — II. Szám. Az 1699-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. Zsilinszky Mihály l. tagtól 30 kr. III. Szám. Forgách Ádám és Báthory Sóna ékszerének történetéből. Majláth Béla l. tagtól. 20 kr. — IV. Szám. A Fagerek jelentősége Magyarország történetében. Wenzel Gusztáv r. tagtól. 40 kr. — V. Szám. A jászúnok nyelve és nemzetisége. Gyárfás István lev. tagtól 50 kr. — VI. Szám. Mythologiai elemek a székely népköltészet- és népelemben. Székfoglaló Kozma Ferencz l. tagtól. 30 kr. — VII. Szám. A Hajdúk kibékítési kísérlete Inancho 1607-ben. Majláth Béla l. tagtól. 20 kr. — VIII. Szám. A Petrarca Codex Kún nyelve. Gyárfás István l. tagtól. 60 kr. — IX. Szám. I. Rakóczy György első összeköttetése a svédekkel. Szilágyi Sándor akad. r. tagtól 10 kr. — X. Szám. Franciaország magatartása II. József császárnak II. Frigyes porosz királlyal történt találkozásaival szemben. Kiadatlan források alapján írta Wertheimer Ede. l. tag. 20 kr.

Tizenegyedik kötet. 1883.

I. Szám. Masolino olasz képművei. Adalékok a magyar műtörténethez. Írta Vaisz Ignác. 10 kr. — II. Szám. Az 1681-ki soproni országgyűlés tör-